

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuvar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 8 2020

ЗМІСТ

Коротко про головне

Заходи із протидії поширенню коронавірусу 5

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

**Позачергові засідання Верховної Ради у квітні:
основні рішення, політичні союзи, перспективи для економіки 7**

Горова С.

Посівна кампанія-2020 в Україні: темпи й перспективи 22

Ворошилов О.

Мінський процес в умовах пандемії коронавірусу 27

Потіха А.

Європейський Союз в умовах кризи 36

Якименко Ю.

**Геостратегические аспекты вступления
Северной Македонии в НАТО в оценках СМИ 43**

Рудь І. Пандемія: останні новини	49
--	----

Економічний ракурс

Кулицький С. Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, і пошук шляхів їх розв’язання (Початок, закінчення див. у № 9)	53
---	----

Рябоконт А. Сделка ОПЕК+: политические и экономические перспективы	63
--	----

Наука – суспільству

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання, лікування ...	68
Сучасні дослідження та розробки академічної науки	80
Корпоративне співробітництво	87
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	88
Діяльність науково-дослідних установ	89
Питання фінансування НАН України	91
Астрономічна наука	91
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	94
Освіта та кадрове забезпечення в Україні	97
Наукові видання	97
Наука і влада	98

ШАНОВНІ КОЛЕГИ, ЧИТАЧІ, КОРИСТУВАЧІ БІБЛІОТЕКИ!

Напередодні світлого свята Великодня хочемо вам повідомити, що в час нелегких для всього нашого народу випробувань пандемією коронавірусу ми також, як і вся країна, зробили максимум можливого для організації безпечної діяльності колективу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Однак, дотримуючись карантинних заходів, ми не залишилися байдужими до наших користувачів, які тимчасово втратили змогу працювати в читальних залах, тому переглянули та розширили наші можливості обслуговування читачів електронними ресурсами.

Ми активно продовжуємо працювати дистанційно для всіх, хто користується нашими електронними ресурсами на порталі НБУВ. Наукові співробітники та бібліотекарі продовжують роботу з підготовки наукових праць, каталогів, баз даних, надають можливості працювати з електронними ресурсами НБУВ, розгортають широку інформаційну підтримку для всіх користувачів бібліотеки.

Ведеться систематична робота з підтримки та поповнення інформаційних матеріалів порталу НБУВ, здійснюється консультування через онлайн-сервіси НБУВ «Віртуальна довідка» та «Зворотний зв'язок». Підтримується редагування та наповнення інформаційного порталу «Наука України: доступ до знань», поповнюються цифрова електронна бібліотека «Україніка» та інтелектуальний календар «Україніка в датах». Співробітники

Інституту інформаційних технологій продовжують удосконалювати пошукові інструменти порталу НБУВ «Тематичний навігатор» та «Авторитетні файли». Користувачі мають можливість щоденно знайомитися в цих ресурсах та електронними каталогами.

Бібліотека продовжує організацію безперебійного інформаційно-аналітичного обслуговування електронними ресурсами дистанційних користувачів також і в системі державного управління, безпекових структур, регіональних інформаційних центрів, громадських організацій. З інформаційно-аналітичними матеріалами щодо суспільно-політичної, економічної та зовнішньополітичної діяльності України читачі можуть ознайомитися на сайті Центру досліджень соціальних комунікацій бібліотеки (<http://nbuviar.gov.ua>).

Статистика користування ресурсами бібліотеки за останній місяць показала, що і в умовах карантину триває активна робота і наших управлінців, учених, освітян, культурних діячів, і тих, хто завжди в пізнавальному процесі. За час карантину, відповідно до даних Google Analytics, до інформаційних матеріалів порталу НБУВ уже було здійснено понад 920 тис. запитів, що на 24,9 % більше, ніж за попередній місяць. Відбулося зростання на 19 % кількості читачів, з них – 26,6 % нових читачів, на 30 % збільшилися наші онлайн-сервіси, користувачами переглянуто майже на 25 % більше онлайн-сторінок. Ці показники засвідчують той факт, що з нашою допомогою і карантин користувачі можуть використати для творчої роботи, самоосвіти, поглиблення своїх знань та пізнання нового.

Особисту вдячність хочу висловити нашим науковим співробітникам, бібліотекарям, інформаційно-аналітичним працівникам, технічним службам, охороні, які в нелегких умовах продовжують виконувати свої службові обов'язки та підтримувати високі темпи виконання своїх планових завдань, можливість організації й розвитку роботи в дистанційному режимі. Саме це надало можливість використовувати електронні ресурси всім категоріям дистанційних користувачів. Ваша ефективна робота в умовах дотримання карантину дає підстави для впевненості в тому, що колектив НБУВ успішно пройде період заходів щодо протидії пандемії й допоможе змістовно пройти цей період нашим читачам.

Робота з електронними ресурсами, які сьогодні визначають розвиток суспільства, надає можливість і в часи випробувань не зупиняти свого професійного спілкування та інтелектуальної діяльності, пізнання та свого духовного вдосконалення.

Це особливо важливо сьогодні, коли в наші домівки, у наші душі входить світле свято – Воскресіння Христове! І разом з ним – благодать Господня, відчуття відродження, любові, віри в перемогу добра над злом!

Від імені нашого великого колективу Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського сердечно вітаю всіх із Пасхальними святами! Цього разу доводиться переживати їх у певних випробуваннях, але ж ми знаємо – вони тимчасові й посильні для нас, для нашого розуму, віри й переконань.

Щиро бажаю, щоб благодатний вогонь Воскресіння осяяв ваші оселі й родини, зігрів серця, щоб свято ви зустріли зміцненими любов'ю рідних і близьких, упевненими в майбутньому, збагаченими знаннями й досвідом!

З глибокою повагою
Л. А. Дубровіна,
генеральний директор Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

Коротко про головне

Заходи із протидії поширенню коронавірусу

Президент України В. Зеленський вдячний духовенству та вірянам за дотримання карантинних обмежень під час великодніх богослужінь.

Президент України В. Зеленський тримає на особистому контролі питання дотримання карантинних обмежень під час великодніх богослужінь. Наразі в більшості областей країни ситуація спокійна та контрольована, трапляються поодинокі випадки порушення карантину, на які вже відреагували правоохоронні органи.

Керівник Офісу Президента А. Єрмак перебуває на постійному зв'язку з головами обласних державних адміністрацій та органами МВС. Глава держави оперативно поінформований про перебіг святкових заходів у регіонах.

За даними очільників ОДА, у більшості храмів дотримуються домовленостей із керівництвом областей та Національною поліцією щодо недопущення великого скупчення людей. Богослужіння в більшості церков відбувалися або в присутності незначної кількості прихожан, або взагалі за зачиненими дверима.

Однак у кількох областях, на жаль, були порушення. За даними Національної поліції, богослужіння проводилися у 13 тис. 658 храмах в усіх областях України. Участь у них взяло майже 130 тис. громадян. Лише у 19 культових спорудах на території 13 областей було зафіксовано порушення карантинних обмежень, зокрема надмірне скупчення людей і відсутність індивідуальних засобів захисту. Найбільше порушень – на Донеччині, там розпочато кримінальне провадження. У Запорізькій, Рівненській та Чернігівській областях поліцейські склали три адміністративні протоколи.

Президент України вдячний головам ОДА та поліції за сумлінну роботу, а також духовенству і вірянам за громадянську свідомість та

дотримання карантинних обмежень, що є справжнім проявом любові до ближнього.

«Цьогоріч на богослужіння прийшло 130 тис. вірян. Торік на Великдень у церквах зібралося 7,5 млн прихожан. Ця різниця показує свідомість українців, наше бережливе ставлення до рідних і близьких. Ми справді показали, що Великдень – це перемога життя над смертю», – наголосив глава держави **(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 20.04).**

***

Пік захворюваності на COVID-19 очікується на початку травня, повідомили Президенту України на нараді.

Кабінет Міністрів України очікує пік захворюваності на коронавірусну інфекцію COVID-19 на початку травня. Після його проходження почнуть упроваджувати антикризові заходи з підтримки економіки. Про це Президенту України В. Зеленському на традиційній нараді щодо подолання епідемії коронавірусу повідомив Прем'єр-міністр Д. Шмигаль.

Під час наради детально обговорили виплати лікарям та медичному персоналу, який нині задіяний у боротьбі з поширенням хвороби. Додаткові виплати відбудуться наприкінці квітня, коли медики отримають основні зарплати.

Також в уряді пояснили причини затримки одержання даних щодо кількості заражених коронавірусом із семи областей. В одному з регіонів відбулася технічна помилка, деś перезавантажували обладнання, але в цілому на Великдень багато українців з підозрілими симптомами вирішили не звертатися до лікарів. В уряді повідомили, що всі дані обов'язково буде включено до загальної статистики.

Додатково Президент подякував Національній гвардії за допомогу з розвантаженням літаків, які привозять засоби захисту. «Дякую керівнику Нацгвардії та прошу передати нашу щирю подяку всьому особовому складу», – зазначив В. Зеленський **(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 20.04).**

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Позачергові засідання Верховної Ради у квітні: основні рішення, політичні союзи, перспективи для економіки

З часу оголошення карантину Верховна Рада України працює в режимі позачергових пленарних засідань, чергові з яких відбулися 13 і 16 квітня. Винесені на розгляд депутатів питання були пов'язані із забезпеченням життєдіяльності країни в умовах пандемії коронавірусної інфекції та усуненням перешкод для голосування за законопроекти, прийняття яких є умовою надання Україні траншу МВФ.

На позачерговому засіданні 13 квітня Верховна Рада ухвалила зміни до Державного бюджету на 2020 рік, розроблені у зв'язку з необхідністю виділення додаткових коштів на боротьбу з коронавірусом та погіршенням макроекономічних прогнозів через запровадження карантину. Саме тому уряд назвав новий бюджет «антикризовим».

Проект закону № 3279-д про внесення змін до Державного бюджету України на 2020 рік було винесено на голосування вже вдруге. Перше голосування провалилося 30 березня, тоді набралось лише 223 голоси із 226 мінімально необхідних. Різке скорочення доходів, масштабне збільшення видатків та зростання дефіциту бюджету не знайшли тоді підтримки навіть серед представників монобільшості: лише 200 «слуг народу» проголосувало «за» (шестеро утрималися, п'ятеро не голосували, а 37 узагалі не прийшли на засідання). Не допомогли навіть голоси групи «Довіра», яка останнім часом часто рятує монобільшість у ситуаціях, коли фракції «Слуга народу» не вдається ухвалити потрібні рішення.

Тож 30 березня законопроект відправили на доопрацювання, а 13 квітня знову винесли на розгляд у сесійну залу. Утім, і цього разу законопроект зазнав жорсткої критики від майже всіх фракцій та груп. У «Батьківщині», зокрема, наголошували, що запропонований документ містить корупційні ризики; у «Європейській солідарності» акцентували на тому, що в ньому відсутня «стратегія захисту людей, економіки і країни»; у «Голосі» додавали, що цей проект бюджету не має реальної підтримки людей; у депутатській групі «За майбутнє» застерігали, що запропоновані зміни спрямовано на збільшення боргових зобов'язань країни (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30551280.html>).

Таку реакцію депутатів викликало, по-перше, зниження доходів на майже 120 млрд грн. «Знімається, по суті, сума, яка, по-перше, удвічі перевищує створення фонду по боротьбі з інфекцією, з епідемією. По-друге, це – половина Пенсійного фонду країни. Це – ЧП», – заявила у своєму виступі голова фракції «Батьківщина» Ю. Тимошенко.

Також неприпустимим депутати визнали істотне зменшення видатків на освіту, культуру та регіональний розвиток. «Гігантську діру латають не за рахунок силовиків (яким навіть додають грошей), а руйнують нову українську школу, систему профтехосвіти, душать культуру, вилучають фінансову підтримку в громад, позбавляючи їх ресурсу для боротьби з пандемією, скасовують децентралізацію як одну з найуспішніших реформ», – наголосив член фракції «Європейська солідарність» П. Порошенко.

Третя причина невдоволення запропонованим бюджетом – відсутність проголосованого «антиколомойського» закону. «Той дефіцит у 298 млрд... фінансується за рахунок МВФ, а ми ж не прийняли закон про банки. Як ми можемо прийняти закон про бюджет, де є фінансування МВФ, а закон про банки, який дасть це фінансування, не прийнятий?» – запитує член фракції «Голос» В. Цабаль.

Ще одна причина для критики – зменшення субсидій на житлово-комунальні послуги. «Тридцять дев'ять мільярдів гривень залишається на субсидії. Ви що, людям зменшили тарифи у два рази? Чи, можливо, у нас зросли реальні доходи населення вдвічі, що ви вдвічі зменшуєте обсяг субсидій?» – запитував у присутніх у сесійній залі представників уряду член фракції «Опозиційна платформа – За життя» О. Колтунович.

Попри таку реакцію депутатів зміни до бюджету цього разу таки вдалося ухвалити. Їх підтримало 226 депутатів фракції «Слуга народу», 15 членів групи «Довіра», п'ятеро представників групи «За майбутнє» та троє позафракційних. При цьому 15 депутатів монобільшості були проти, утрималися або взагалі не проголосували за законопроект.

Згідно з прийнятим законом, доходи Державного бюджету на 2020 рік знижено на 11 % – до 967,1 млрд грн; витрати, навпаки, зросли на 6,9 % – до 1,3 трлн грн. За рахунок цього дефіцит бюджету зріс на 209 % – майже до 300 млрд. У Кабміні очікують падіння ВВП на 4,8 %, хоча раніше передбачалося, що економіка, навпаки, зросте на 3,7 %. Інфляція на кінець року становитиме 11,6 % (раніше 5,6 %). Також уряд скоригував прогноз середньорічного курсу гривні. В оновленому бюджеті передбачено, що долар коштуватиме в середньому 29,5 грн, хоча раніше було передбачено показник у 27 грн/дол. Рівень безробіття зросте до 9,4 %, а середньомісячна зарплата (брутто) становитиме 10,7 тис. грн (–4,5 % з урахуванням інфляції). Очікується зниження експорту товарів і послуг на 5,5 % порівняно з 2019 р. (до 59,9 млрд дол.), імпорту – на 10 % (до 88,3 млрд дол.). Дефіцит торгового балансу – 8,3 млрд дол. (URL: <https://minfin.com.ua/ua/2020/04/13/43510307>).

Перерозподіл бюджетних коштів, згідно з прийнятим законом, здійснено у бік збільшення фінансування структур, задіяних у боротьбі з коронавірусною інфекцією. Разом з тим лєвова частка державних витрат у бюджеті скорочується. Зокрема, в оновленому бюджеті збільшено фінансування Міністерства охорони здоров'я на 13,3 %, Національної служби здоров'я України – на 21,8 %. Також передбачено додаткові витрати на

реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення – 87,8 млрд грн (+21,9 %).

На 7,4 % збільшено фінансування Державної судової адміністрації, на 0,2 % (до 83,2 млрд) – фінансування Міністерства внутрішніх справ. Міністерство соціальної політики отримає на 6,6 % коштів більше, Пенсійний фонд – на 17,2 %.

Згідно з ухваленими змінами до бюджету для всіх областей збільшили фінансування виконавчої влади. Рівненська обласна адміністрація отримає коштів з бюджету більше на 16,8 %; Харківська ОДА – на 15,8 %; Волинська – на 14,8 %; Вінницька – на 14,5 %. Незначно скоротили лише фінансування Луганської обласної адміністрації – на 0,04 %.

Водночас ряд статей бюджету урізали. Так, держава цього року не фінансуватиме заходів із будівництва прикордонних інспекційних постів і поліпшення доступу сільськогосподарських підприємств до експортних ринків – на це було закладено 75 млн грн. Також не фінансуватиметься Фонд Президента щодо підтримки освіти, науки та спорту (500 млн грн), підтримка пріоритетних напрямів наукових досліджень (400 млн грн), Фонд розвитку закладів вищої освіти (250 млн грн). Видатки на грантову підтримку наукових досліджень і розробок скоротили на 43 % і повністю відмовилися від підтримки наукових розробок. На 1,55 млрд грн скорочують субвенцію на соціальний захист педагогів, залишаючи 2,2 млрд ([URL: https://24tv.ua/byudzhet_2020_yak_zmini_vplinit_na_ukrayintsiv_n1319596](https://24tv.ua/byudzhet_2020_yak_zmini_vplinit_na_ukrayintsiv_n1319596)).

У новому бюджеті повністю скасували субвенції на підтримку розвитку ОТГ, на які в попередньому бюджеті було передбачено 2,1 млрд грн. Крім того, зменшили фінансування Міністерства розвитку громад та територій на 6,8 млрд грн. Через це, на думку експерта з економіки О. Куща, місцеві органи не зможуть реалізовувати інфраструктурні проекти, навіть стикатимуться із проблемами виплати деяких заробітних плат. «Ці зміни ще більше знищують фінансову ресурсну базу місцевих органів влади, фактично знекровлюють і позбавляють елементарних фінансових ресурсів. Влада проводить децентралізацію фінансового невдоволення. Делегує певні повноваження місцевим органам влади і не даючи їм відповідних фінансових ресурсів, влада фактично унеможливує виконання місцевими органами влади зобов'язань перед населенням у повному обсязі», – вважає експерт.

Це вигідно провладній фракції напередодні місцевих виборів, коли невдоволення місцевою владою серед населення зростатиме, додає О. Кущ. До речі, субвенцію на проведення місцевих виборів цієї осені скорочують більше ніж удвічі – на 1,2 млрд грн і залишають 1 млрд. Проте це не означає перенесення виборів, як заявляли деякі опозиційні політики. О. Кущ пояснює, що це технічна зміна. «Зараз гроші на вибори нікому не потрібні, бо виборчий процес почнеться в липні. А щоб бюджет зійшовся, треба було скоротити витрати. Коли дійде час до виборів, то влада, скоріше за все, просто знову внесе правку і виділить гроші на фінансування проведення місцевих виборів», – пояснив експерт.

Серед інших скорочень на субвенції: «Спроможна школа для кращих результатів» втратить 1 млрд грн субвенцій і залишиться із 2,5 млрд грн фінансування; повністю скасовують субвенцію на розвиток системи екстреної медичної допомоги – це 0,9 млрд грн (URL: https://24tv.ua/byudzheth_2020_yak_zmini_vplintut_na_ukrayintsiv_n1319596). Майже наполовину скорочено фінансування Міністерства культури та інформаційної політики, більше ніж на 80 % – фінансування будівництва об'єктів державного значення у сфері культури.

Апарат Верховної Ради, Державне управління справами, Офіс Генерального прокурора, Вищий антикорупційний суд і Кабінет Міністрів теж отримають менше грошей із бюджету. Фінансування земельної реформи скорочено на 33 %, надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття вищої освіти – на 94 %, виплата пільг і субсидій – на 17,3 %. Крім того, скорочено бюджетне фінансування Центральної виборчої комісії та антикорупційних органів України.

Ключова новація в змінах до бюджету – передбачене ним створення у складі Державного бюджету України Фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками, на період дії карантину та протягом 30 днів від дня скасування цього карантину. Також передбачено зменшення видатків на боротьбу з COVID-19 на 32,39 млрд грн (з 97,06 млрд до 64,67 млрд грн) із спрямуванням таких коштів у МОЗ та Мінсоцполітики. Зазначається, що у квітні 2020 р. та на період до завершення місяця, у якому відміняється карантин, спричинений COVID-19, заробітна плата, грошове забезпечення працівників, службових і посадових осіб бюджетних установ нараховуються у розмірі, що не перевищує десять розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої на 1 січня 2020 р. Обмеження не застосовується при нарахуванні заробітної плати особам, які безпосередньо задіяні в заходах, спрямованих на запобігання COVID-19.

Як повідомила пізніше прес-служба уряду, рішення про виділення коштів із фонду ухвалюватиметься Кабміном за погодженням із профільним комітетом Верховної Ради. Кошти із зазначеного фонду пропонується направляти на:

- закупівлю товарів, робіт і послуг, включаючи закупівлю медичних послуг за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення;
- додаткові виплати до заробітної плати медичним та іншим працівникам, безпосередньо залученим до протидії поширенню COVID-19;
- доплати окремим категоріям працівників, що забезпечують життєдіяльність населення, на період боротьби з поширенням хвороби;
- надання грошової допомоги громадянам, у тому числі особам літнього віку, у зв'язку з негативними наслідками поширення COVID-19;
- виділення разової грошової допомоги членам сімей медичних та інших працівників закладів охорони здоров'я, які померли внаслідок COVID-19;

- надання трансферту Пенсійному фонду України;
- фінансову допомогу Фонду соціального страхування та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття;
- поповнення резервного фонду державного бюджету;
- відновлення витрат державного бюджету (включаючи трансферти місцевим бюджетам) і надання кредитів із державного бюджету за бюджетними програмами, скороченими у зв'язку зі створенням Фонду боротьби з COVID-19 (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/13/povyna/ekonomika/zyasuvolosya-pidut-hroshi-fondu-borotby-koronavirusom>).

Експерт з економіки О. Куш вважає створення фонду абсолютно обґрунтованим. За його словами, фонд допомагає, по-перше, сконцентрувати всі наявні в державі ресурси; по-друге, допомагає контролювати їх цільове витрачання. «Але 64 млрд грн є абсолютно недостатніми з точки зору тих викликів і проблем, які стоять перед українською економікою», – констатує О. Куш. Він зазначає, що цих грошей достатньо хіба лише на точкові проблеми в медицині. І то далеко не на всі. Проте цих грошей не вистачить на формування інструментів підтримки населення та бізнесу в умовах кризи. «Передбачені фондом гроші – це всього 1,5 % від минулорічного ВВП. Якщо брати до уваги досвід інших країн, то на кризу такого масштабу потрібно витратити хоча б 10 % від ВВП, тобто 400 млрд грн», – вважає експерт. На його думку, наповнити фонд у такому обсязі можна за рахунок:

- реструктуризації внутрішнього та зовнішнього боргу – 250 млрд грн;
- планової емісії національного банку – 100 млрд грн. Тут ідеться не про так званий друкарський верстат, який призводить до інфляції, а про плановий друк грошей, який Нацбанк робить постійно для монетизації економіки. Лише тепер експерт пропонує ці гроші направити суто для боротьби з COVID-19 і його наслідками;
- кредиту від МВФ у розмірі понад 50 млрд грн (2 млрд дол.). Це антикоронавірусний кредит, який МВФ надає десяткам країн на тривалий термін під малі відсотки без жодних умов. Якби українська влада штучно не прив'язала цей кредит до іншої програми від МВФ у розмірі 5–8 млрд дол., то цей антикоронавірусний кредит Україна отримала б ще в березні, зазначає О. Куш;
- випуску антикоронавірусних облігацій, як практикують інші країни світу.

Експерт вважає, що 400 млрд грн у Фонді боротьби з COVID-19 реально накопичити за три місяці (URL: https://24tv.ua/byudzhet_2020_yak_zmini_vplnut_na_ukrayintsiv_n1319596).

Крім зазначеного, зміни до Держбюджету-2020 визначають також граничний обсяг державного боргу на 31 грудня 2020 р. у сумі 2 386 791 808, 3 тис. грн; передбачають виділення коштів за бюджетною програмою на будівництво аеродрому Міжнародного аеропорту «Дніпропетровськ» та будівництво будівель аеропорту «Ізмаїл»; дають можливість не

застосовувати у 2020 р. положення ЗУ «Про публічні закупівлі» при використанні коштів державного бюджету на надання державної підтримки телерадіокомпаніям, які функціонували на території Автономної Республіки Крим та Севастополя та надають інформаційні послуги.

«Запропонований проект змін до Держбюджету-2020 дасть нам змогу підтримати людей, які втратили дохід через коронакризу. Це як виплата з безробіття, так і програми соціального бізнесу. Видатки для Мінсоцполітики планується збільшити на 19,5 млрд грн. При цьому треба наголосити, уряд розуміє, що тільки ефективна економіка може забезпечити збільшення підтримки соціальних і медпрограм», – наголосив Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль під час обговорення законопроекту.

За його словами, в останньому варіанті бюджету уряд не забув про «Велике будівництво» – на дорожній фонд закладено 72 млрд грн. Крім того, законопроектом передбачається, що на період дії карантину Фонд соцстраху та Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття здійснюють поточні видатки на утримання виконавчих дирекцій фондів, установ державної служби зайнятості та такі страхові виплати:

- допомога при вагітності й пологах;
- при тимчасовій непрацездатності;
- по безробіттю;
- допомога на поховання;
- на придбання спеціальних засобів для пересування та ін.

Законом передбачено також відтермінування подання декларацій за минулий рік особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у період не пізніше останнього числа місяця, наступного за місяцем, у якому відміняється карантин.

У бюджетному комітеті наполягають, що ухвалені 13 квітня зміни збалансовані й такі, що повністю відповідають нинішнім цілям і завданням. Водночас у «Слuzі народу» вже пообіцяли переглянути нині ухвалені зміни. «Бюджет розраховувався за умови, що колись підуть кошти МФВ і вже додадуться до цього бюджету в дохідну частину. Якщо цього не станеться, то треба буде повністю переформувати цей бюджет через декілька місяців. Тоді треба буде робити справжній антикризовий бюджет», – заявив після голосування голова фракції «Слуга народу» Д. Арахамія. За його словами, якщо Україна таки отримає транш від МФВ, а економіка після карантину відновиться, то бюджет теж переглянуть, але вже в бік збільшення витрат (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30551280.html>).

Більшість експертів вважають нинішні бюджетні зміни цілком обґрунтованими. Так, виконавчий директор Фонду Блейзера в Україні, радник Президента В. Зеленського О. Устенко переконаний, що в умовах світової економічної кризи, посиленої пандемією COVID-19, уряд і парламент не мали жодного іншого виходу, ніж терміново змінити бюджет.

Вимушене скорочення фінансування одних статей і перерозподіл коштів на інші він вважає значно кращим сценарієм, ніж якби головний фінансовий документ країни в цій ситуації залишався незмінним.

«Економіка змінила свій напрям розвитку: замість прогнозованого річного зростання на 3,5 %, очікується падіння українського ВВП приблизно на 5 % унаслідок глобальної економічної кризи, яка вже була багато разів посилена коронавірусом. Але Україна є експортозалежною. І якщо будуть додаткові негативні чинники на зовнішніх ринках (а світова економіка, не виключають, може показати від 5 до 10 % падіння), це вдарить по всіх, особливо по експортозалежних країнах, – попереджає експерт. – Якби в цих умовах не відбувся перегляд державного бюджету, то ми б мали збільшення дефіциту більше ніж на 12 % ВВП, що робило б повністю неможливим фондування (залучення коштів, зокрема, за рахунок позик) цього дефіциту ані на зовнішньому, ані на внутрішньому ринках. Втручатися в ситуацію треба було негайно. Я вважаю, що Міністерство фінансів обрало правильну стратегію: збільшення всіх медичних витрат, пов'язаних із протидією коронавірусу, і скорочення за рештою напрямів. Завдяки цьому дефіцит бюджету буде не 12, а 7,5 % від ВВП» (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-i-biudzhet/30553159.html>).

Цей показник приблизно втричі більший, ніж очікувався до початку пандемії, є логічним в умовах кризи, вважає О. Устенко. Більше того, за його інформацією, таке зростання дефіциту погоджено з МВФ і з іншими донорами України, тож він не завадить Україні отримати міжнародну фінансову допомогу. «Законопроект про зміни до бюджету загалом адекватний. Так, до нього є багато технічних питань: як відбувається перерозподіл, куди підуть чи не підуть кошти. Але загалом логіка цих змін правильна. Зараз Україна стикається з кризою, з якою треба боротися. І вона повторює все те, що роблять усі цивілізовані країни світу», – визнає інвестиційний банкір С. Фурса (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/koronavirus-i-biudzhet/30553159.html>).

Але він згадує про найважливіший, на його думку, нюанс: як саме профінансувати дефіцит бюджету, який закономірно збільшився. Єдиним адекватним джерелом для цього С. Фурса вважає підтримку МВФ та інших західних донорів (чия допомога прив'язана до згоди/незгоди Міжнародного валютного фонду мати справу з Україною).

Водночас інші поради, наприклад відмовитися від допомоги донорів або профінансувати «дірку» в бюджеті за рахунок резервів Нацбанку, так чи інакше означатимуть вмикання «друкарського верстату» – нічим не підкріплені обсяги гривні в економіці призведуть до «венесуельського сценарію», попереджає експерт. «Без підтримки МВФ усе, що ухвалено в контексті змін до бюджету, не має сенсу. Головне – залучити кошти Міжнародного валютного фонду. Саме тому важливо якнайшвидше ухвалити в цілому “антиколомойський” закон. З іншого боку, розмір програми МВФ

для України буде збільшено, і ця допомога надійде безпосередньо в бюджет, а не в резерви Нацбанку, як це було раніше», – очікує С. Фурса.

Крім траншу МВФ (очікується допомога на суму від 8 млрд дол.), дефіцит бюджету Україні допоможе скоротити Європейський банк реконструкції та розвитку, який обіцяє надати близько 1,5 млрд дол., але лише за умови позитивного рішення щодо позики з боку МВФ. За аналогічної умови макрофінансову допомогу на суму близько 500 млн дол. надасть Європейський Союз. Кошти від цих донорів – це позики за умов проведення конкретних реформ, але вони вважаються найдешевшими. Так, МВФ позичає Україні кошти приблизно під 3 % річних. Ці відсотки є в багато разів нижчими, ніж ті, під які Україна позичала валюту на світових ринках в останні роки.

На думку глави Інституту публічної політики та консалтингу «Інполіт» С. Бикова, у цілому новий бюджет набагато кращий, ніж міг би бути, оскільки був ризик того, що повністю уріжуть фінансування місцевих виборів і соціальні програми. «Цього не сталося, і в складний період влада знаходить якісь кошти на соціальну підтримку людей і додаткову матеріальну допомогу, що вже непогано», – констатував експерт. С. Биков припустив, що до кінця року бюджет можуть ще переглянути, враховуючи, що є запаси грошей, де їх можна урізати. Наприклад, в утриманні органів влади. Експерт зауважив, що їх утримання істотно не урізали (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/15/pogljad/ekonomika/derzhbyudzhnet-2020-yak-zminyly-ta-yaka-model-soczdomohy-pidijde-ukrayincyam>).

Виконавчий директор Центру соціально-економічних досліджень CASE Україна Д. Боярчук наголошує, що в новому бюджеті не спостерігається тотального «затягування пасків» навіть з урахуванням того, що у світі очікується економічна криза. «Особливо ніхто себе не обмежив. Видатки не скоротилися, а, навпаки, збільшилися – на Фонд боротьби з COVID-19, є перерозподіл із одних статей на інші, але масштабної економії в “антикризовому” бюджеті я не побачив», – зазначає Д. Боярчук. Він констатує, що український уряд сподівається покрити збільшений бюджетний дефіцит за рахунок запозичень у Міжнародному валютному фонді. «Якщо МВФ не дасть Україні грошей, то наслідки будуть важкими для країни, адже дефіцит бюджету в майже 300 млрд грн покривати немає чим», – прогнозує експерт. За його словами, наразі вийти з економічної кризи Україні вдасться лише шляхом накопичення державного боргу. Однак аби відновити співпрацю із МВФ, Верховна Рада ще має ухвалити «антиколомойський» законопроект, розгляд якого заблоковано через внесені до нього 16 тис. депутатських поправок (URL: <https://www.dw.com/uk/antikrizovij-bjudzhnet-ukraïni-bez-zatjaguvannja-paskiv-i-z-nadijeju-na-mvf/a-53117130>).

Прийняття «антиколомойського» закону, що забороняє повернення банків, які були визнані неплатоспроможними, їхнім колишнім власникам, є однією із двох ключових умов для продовження кредитування. Першу з них

Україна вже виконала, прийнявши закон про ринок землі. Законопроект про банки в першому читанні Верховна Рада проголосувала 30 березня, але протягом наступного тижня народні депутати внесли до нього рекордні 16,6 тис. поправок, тим самим, здавалося б, застопоривши його прийняття в найближчі місяці. Половину з цих поправок внесли п'ятеро членів монобільшості, яких вважають лояльними до І. Коломойського. При цьому велика кількість зауважень дублюють одне одного, а деякі виглядають вельми «оригінально». Так, депутат Д. Чорний офіційно запропонував змінити назву закону на «Антиколомойський».

Усуненню перешкод на шляху прийняття закону про банки було присвячено позачергове засідання Верховної Ради 16 квітня. Щоб скоротити час розгляду «антиколомойського» закону, було запропоновано внести зміни до Регламенту. На засіданні фракції «Слуги народу» зійшлися на тому, що потрібно міняти Регламент на базі законопроекту № 1043 «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України щодо протидії зловживанням прав народних депутатів у ході законодавчої процедури», який пройшов перше читання ще у вересні. Інакше, після реєстрації нового документа, його знову могли б «завалити» поправками.

Проект передбачає доповнення Регламенту новою ст. 119-1, яка запроваджує особливу процедуру розгляду законопроектів у другому читанні. Ця особлива процедура передбачає, що в разі подання до законопроекту, що готується до другого читання (крім проекту кодексу, законопроекту, що розглядається ВРУ за спеціальною процедурою), пропозицій, поправок у кількості, що в п'ять разів або більше перевищує кількість статей проекту первинного законодавчого акта чи кількість пунктів проекту про внесення змін до первинних законодавчих актів, але не менше 500, такий законопроект може розглядатися за особливою процедурою, відмінною від встановленої ст. 119, 120, 121 цього Регламенту. Обмежується, зокрема, кількість правок, на яких можуть наполягати народні депутати під час сесійного розгляду законопроекту: фракція й депутатська група можуть внести лише п'ять правок, окремі народні депутати лише по одній. Ідеться тільки про правки, які не враховано комітетом.

Для застосування особливої процедури необхідно не менше 150 підписів народних депутатів та підтримка рішення Верховної Ради мінімум 226 парламентарями (URL: https://ukr.lb.ua/blog/sergiy_nazarenko/455547_triumf_parlamentarizmu.html).

В опозиційних фракціях і групі «За майбутнє» виявили невдоволення цим законом, зазначивши, що він обмежує права народних депутатів. Голосуванню за зміни Регламенту передувала дискусія щодо терміну їх дії. Депутати від «Європейської солідарності», «Батьківщини» та «Голосу» заявили, що такі регламентні зміни «не вирішують проблеми, а знищують парламентську опозицію». «Турборежим зламався: до банківського закону внесли 16 тис. 397 поправок. Парламентська опозиція готова підтримати зміни до Регламенту, але тільки якщо голова Верховної Ради під стенограму

оголосить його тимчасовим. Інакше це політичні ігрища, що не варті одноразової маски», – зазначила нардеп від «Європейської солідарності» І. Геращенко. У відповідь спікер Верховної Ради Д. Разумков пообіцяв, що після голосування буде зареєстровано зміни в цей документ, що встановлять його тимчасові рамки.

Народний депутат від «Слуги народу» О. Качура у свою чергу пояснив, що за Регламентом внести поправки безпосередньо перед ухваленням законопроекту, з голосу, не можна. «Усередині фракції ми домовилися, що ми приймаємо цей документ у тому вигляді, який підготував комітет. Оскільки, по-перше, він тимчасовий і його необхідно прийняти через банківський закон. І, по-друге, ми домовилися, що пізніше внесемо зміни до Регламенту, які дадуть кожному депутату подати по одній поправці до кожної статті або розділу закону», – наголосив він ([URL: https://www.rbc.ua/ukr/news/zashchita-spama-verhovnaya-rada-ubiraet-pregrady-1587073810.html](https://www.rbc.ua/ukr/news/zashchita-spama-verhovnaya-rada-ubiraet-pregrady-1587073810.html)).

Утім, «Європейська солідарність» і «Голос», які були готові голосувати за законопроект у разі зміни часових рамок його дії, навіть попри цю обіцянку не підтримали зміни до Регламенту. У підсумку законопроект підтримало 242 парламентарів. Лише 204 депутати монобільшості вирішили віддати свій голос за цю ініціативу. Ще 13 – забезпечила група «Довіра», 10 – позафракційні депутати. Закон, що блокує «поправочний спам», також підтримало 15 членів «Опозиційної платформи – За життя» та ще п'ять із них проголосували проти.

Один із депутатів ОПЗЖ пояснив, що у фракції було «вільне голосування». «Наші голоси не були вирішальними, але підстрахували. Ми сказали, що близько 10 голосів дамо. Якогось глобального договоря не було. Були тактичні аргументи, які у свій час нам знадобляться для реалізації певних програмних цілей. А тому пішли назустріч владі, щоб розблокувати розгляд “антиколомойського” закону. До того ж спікер запевнив, що закон тимчасовий», – поінформував депутат.

Крім того, у монобільшості попередньо погодилися на вимогу ОПЗЖ врегулювати в законодавстві права опозиції, зазначило джерело. «Наприклад, закріпити в Регламенті, що порядок денний формують з урахуванням пропозицій опозиційних фракцій. Ще один з аргументів, який звучав: адже у нас війна, і Мінські домовленості теж потрібно виконувати. І якщо з'являться відповідні закони, як би вони не були заблоковані 16 або 20 тис. поправок», – додав представник ОПЗЖ.

На думку політичних експертів, у кожного із представників різних політичних сил була своя мотивація під час голосування за закон щодо зміни Регламенту. Політолог П. Олещук, зокрема, наголосив, що лише половина фракції ОПЗЖ підтримала законопроект про «поправочний спам», а інші – ні. Тому не можна говорити про повну підтримку з боку цієї політичної сили.

На його думку, нардепи з «Опозиційної платформи – За життя» також не дуже зацікавлені, щоб «антиколомойський закон» вічно розглядали.

Очевидно, вони мали власні інтереси з цього приводу, але не захотіли публічно висловлювати підтримку. Тому дали половину голосів, які цілком могли виглядати як самостійна окрема думка певних депутатів. «Це суто тактичний союз. Не треба шукати далекосяжних наслідків. Такі тактичні союзи були й під час голосування за закон про землю. Не можна сказати, що були серйозні причини в “ЄС” та “Голосу” підтримувати всю політику чинної правлячої політичної сили, але тактично їм було вигідно це продемонструвати», – вважає експерт (URL: https://24tv.ua/pislya_karantinu_pohnetsya_zhorstka_viyna_mizh_slugami_ekspert_pro_situatsiyu_v_monobilshosti_n1327898).

П. Олещук також зазначив, що в майбутньому буде чимало таких тактичних голосувань, тому що не завжди монобільшість голосує синхронно. Імовірно, змістовно позиція ОПЗЖ щодо «Слуги народу» не зміниться, вони критикуватимуть, наголошуватимуть, що політика монобільшості – антисоціальна, антинародна.

Політичний експерт Б. Тизенгаузен вважає, що залучення до прийняття знакових законодавчих ініціатив голосів з інших фракцій свідчить про розкол у «Слузі народу». Це підтверджує, за словами експерта, і той факт, що зміни в Регламент Верховної Ради вносилися внаслідок того, що протестна група всередині партії «Слуга народу» розпочала спамити правками.

Натомість політолог В. Фесенко зазначив, що результати голосування 16 квітня довели спроможність пропрезидентських сил у Верховній Раді знаходити ситуативну більшість. Він не погоджується з тим, що монобільшість «Слуги народу» в парламенті перестала існувати. «Такі твердження перебільшено. “Депутатів Коломойського” у фракції лише близько 20. Фракція “Слуга народу” і раніше використовувала інструмент ситуативної більшості, коли в них були проблеми із присутністю своїх депутатів на засіданнях», – вважає В. Фесенко (URL: <https://www.dw.com/uk/без-поправкового-спаму-як-рада-розблокувала-ухвалення-антиколомойського-закону/a-53153259>).

Окремі акценти політологів стосуються політичної позиції фракції «Європейська солідарність», навколо якої вже кілька тижнів поспіль у засобах масової інформації та соціальних мережах розвивається тема про нібито її вступ у коаліцію зі «Слугою народу», про що свідчать їхні синхронні голосування за ключові закони (URL: <https://lenta.ua/ua/brudnitsi-yak-ze-komanda-probivae-dorogu-antikolomoyskomu-zakonu-46350>).

Так, політолог Є. Філіндаш в ефірі телеканалу «112 Україна» висловив думку, що «в парламенті з’явилася коаліція партії экс-президента України П. Порошенка “Європейська солідарність” і “Слуги народу”». «Ми бачимо, що в парламенті утворилася, по суті, неформальна коаліція з більшої частини “Слуги народу”, партії “Європейська солідарність” Порошенка і “Голосу”». На думку політолога, якщо зіставити, з одного боку, те, що партія П. Порошенка завжди критикувала В. Зеленського, а тут раптом голосує синхронно зі «Слугою народу», з іншого боку, що вже прийшла друга весна,

а «посадок» усе немає і в першу чергу не доводяться до суду кримінальні справи П. Порошенка та його оточення, можна зробити висновок, що версія про підтримку голосами «ЄС» ініціатив влади в обмін на зняття звинувачень на адресу П. Порошенка найбільш реальна (URL: <https://www.kiev-company.in.ua/filindash-u-parlamenti-zyavilasya-koaliciya-parti%D1%97-poroshenka-i-slugi-narodu/.html>).

Водночас лідер фракції «Слуга народу» Д. Арахамія заявив, що відкидає можливість коаліції з «Європейською солідарністю». «Якщо з “Голосом” у нас дуже багато спільних голосувань, то з “ЄС” – дуже мало. І звинувачувати або натякати, що у нас із “ЄС” може бути коаліція, це – неправда. І я думаю, що цього ніколи не станеться в цьому парламенті», – зазначив Д. Арахамія в ефірі каналу «Україна 24» (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_arahamiya-vislovivsyia-schodo-koaliciyi-z-partiyeu-poroshenka/960460).

Він додав, що партія «Слуга народу» «прийшла до влади, фактично, на провалах і на корупційних скандалах, який були пов’язані з попередньою владою. Тому ми точно ніколи в житті не дозволимо собі увійти з ними в коаліцію. Це виключений формат».

Політолог Б. Тизенгаузен, оцінюючи позицію фракції «Європейська солідарність» у голосуванні за зміни до Регламенту ВР, зазначив, що якби «ЄС» удруге, після позитивного голосування за земельний закон, підтримала партію «Слуга народу», тоді не було б на чому будуватися їхній опозиційності. «Ядерний електорат “ЄС” люто ненавидить В. Зеленського і “слуг народу”, тож не зрозумів би, чому лідери партії ввійшли в коаліцію з монобільшістю і голосують спільно. У П. Порошенка основна лінія заробляння свого електорату додатково або його повернення – “мокання” Зеленського обличчям у помилки. Довго такі коаліції існувати не можуть, вони ситуативні. Натомість “Голос” – це “слуги”, але ідеалісти. Їх мало, вони можуть грати в ідеалістів і говорити, що ці зміни до Регламенту є порушенням прав депутатів і базових основ парламентаризму», – констатує Б. Тизенгаузен (URL: https://24tv.ua/pislya_karantinu_pochnetsya_zhorstka_viyina_mizh_slugami_eksper_t_pro_situatsiyu_v_monobilshosti_n1327898).

Тим часом у «Слузі народу» вже заявили, що обмежать дію прийнятих змін тільки на час карантину та 30 днів після нього. Для цього внесуть додатковий документ, який також збільшить поріг для запуску скороченої процедури з 500 до 1 тис. поправок. Однак зробити це можливо тільки після того, як закон про зміни Регламенту вступить у дію. Наразі ж складно прогнозувати, коли це станеться, адже одразу після ухвалення цього закону у Верховній Раді було зареєстровано чотири проекти постанов про його скасування. Їхніми авторами стали народні депутати А. Поляков (автор 6 тис. поправок до «антиколомойського» законопроекту), О. Дубінський (автор близько 1 тис. поправок до цього ж проекту), Т. Батенко з І. Констанкевич та О. Василевська-Смаглюк. Це означає, що Голова Верховної Ради Д. Разумков не зможе підписати закон № 1043 та передати його на підпис Президенту

доти, доки парламент не розгляне зазначені проекти постанов і не відхилить їх. Для цього доведеться скликати ще одне позачергове засідання. За словами заступника голови фракції «Слуга народу» Є. Кравчук, депутати знову планують зібратися 22 квітня (URL: <https://www.chesno.org/post/3935>).

«Тільки після того, як ми їх скасуємо, закон набере чинності. Далі після збору підписів, на ще одному позачерговому засіданні ми зможемо запустити цю спеціальну процедуру. І, імовірно, на початку травня ми зможемо проголосувати закон про банки», – зазначила Є. Кравчук.

Схожі терміни називає також і перший заступник голови Фінансового комітету Верховної Ради Я. Железняк («Голос»). Він прогнозує, що прийняття законопроекту про банки відбудеться не раніше травневих свят. Водночас експерти вважають імовірним, що соратники І. Коломойського не залишать спроб якщо не провалити закон про банки, то значно відстрочити його вступ у силу.

Експерт із конституційного права Б. Бондаренко припускає, що зміни до Регламенту можуть стати причиною для дискусій про зворотну дію закону. Експерт підкреслив, що закон про зміни до Регламенту в першому читанні розглядали ще у 2019 р., за попередньою законодавчою процедурою, і не факт, що це не є зворотною дією закону.

Наступне питання, за словами Б. Бондаренка, полягає в тому, чи не обмежують зміни право законодавчої ініціативи депутатів. «Річ у тому, що право законодавчої ініціативи народного депутата реалізується не тільки в тому, що він має подати законопроект, а ще і в тому, що він має подати правки. По суті, застосування такої процедури без внесення змін до Конституції, яка передбачає це право народного депутата, практично може тлумачитися як його обмеження. З іншого боку, контраргумент пов'язаний із тим, що не можна зловживати правами, тому через таку точку зору можна обґрунтувати, що все добре», – додав експерт (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/17/pogljad/polityka/zakonodavchyj-teroryzm-chy-pryshvydshytsya-rozhlyad-zakonoproektiv-pislya-zminy-rehlamentu>).

Але він зауважив, що в будь-якому разі Верховна Рада мала вирішити ситуацію, коли законопроект про банки було заблоковано внесенням 16 тис. правок. «Говорити доводиться про те, що в нас на законодавчому рівні є “правковий спам”, а по суті “парламентський тероризм”, бо деякі депутати в такий спосіб беруть законопроект у “заручники”: висувають вимоги, щоб вирішити якісь питання. Однак ця проблема існує давно – щонайменше років 10 та в різному вигляді. У партії “Слуга народу” було розуміння, що такою кількістю правок можна завалити роботу парламенту», – зазначив Б. Бондаренко.

Обмежити кількість внесення поправок депутатами було просто необхідно, переконаний В. Фесенко, адже це відповідає європейським нормам. Ще місія Європарламенту з реформування Верховної Ради на чолі з П. Коксом рекомендувала не лише обмежити цю процедуру, а й скоротити кількість законопроектів, які може вносити депутат, нагадує він. «Парламент

завалений тисячами законопроектів, які вносяться чи то заради піару, чи з мотивацією заблокувати ухвалення альтернативних законопроектів», – зазначив В. Фесенко (URL: <https://www.dw.com/uk/без-поправкового-спаму-як-рада-розблокувала-ухвалення-антиколомойського-закону/a-53153259>).

Ухвалення змін до Регламенту роботи Верховної Ради України, які дали б змогу упорядкувати понад 16 тис. правок до «антиколомойського» законопроекту, є оптимальним рішенням, що розблокує розгляд питання, переконаний політолог П. Олещук. Він зазначив, що ухвалення змін до Регламенту розблокує розгляд питання щодо законопроекту про банківську діяльність без порушення процедур. Однак П. Олещук попередив, що ухвалення змін може спричинити дискусії щодо їх правомірності через те, що вони обговорюються під час розгляду безпосередньо законопроекту (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/04/14/pogljad/polityka/bankivskyj-zakonoprojekt-yak-rozblokovaty-rozhlyad-pytannya>).

Експерт із правових питань аналітичної групи «Левіафан» С. Назаренко також звертає увагу на юридичні нюанси особливої процедури розгляду законопроектів у другому читанні, підкреслюючи, що така процедура, у принципі, доцільна в сьгоднішній реалії. По-перше, за словами експерта, норми законопроекту порушують Конституцію України, адже Конституційний Суд України у своєму рішенні від 28 лютого 2018 р. № 2-р/2018 наголосив, що реалізація права законодавчої ініціативи передбачає обов'язковий розгляд законодавчих ініціатив відповідних суб'єктів. Так, процес розгляду законопроекту на пленарних засіданнях Верховної Ради України – це не лише обговорення законопроекту та голосування щодо нього, а також обговорення пропозицій до законопроекту, які є формою реалізації права законодавчої ініціативи. Право законодавчої ініціативи, передбачене у ст. 93 Конституції України, безпосередньо кореспондується з конституційним обов'язком парламенту розглянути всі внесені пропозиції до проектів законів, а також прийняти чи відхилити їх шляхом особистого голосування народних депутатів України.

По-друге, наголошує С. Назаренко, порушено саму процедуру прийняття законопроекту, оскільки всупереч вимогам ст. 102, 116 Регламенту ВРУ до законопроекту було внесено зміни при розгляді в парламенті. Спочатку парламентом було схвалено за основу внесення змін до ст. 48, 120 і 121 Регламенту, а в другому читанні пропонується внести зміни до ст. 119, а також доповнити новою ст. 119-1. Зазначені аспекти з високою долею вірогідності можуть призвести до того, що закон буде визнано неконституційним, якщо буде відповідне звернення до КСУ, прогнозує він (URL: https://ukr.lb.ua/blog/sergiy_nazarenko/455547_triumf_parlamentarizmu.html).

Б. Тизенгаузен зазначив, що внесення поправок до Регламенту – це подолання 90 % перешкод на шляху до прийняття «антиколомойського закону». За його словами, для його ухвалення назбирається достатньо

голосів, оскільки, розуміючи значущість цього законопроекту, його можуть підтримати «Голос» і «ЄС».

П. Олещук також зауважив, що «Європейській солідарності» та «Голосу» політично вигідно підтримати цей закон. «Вони через це нічого не втрачають, знімають обвинувачення, що в якийсь спосіб шукають способи порозумітися з Коломойським, а також, що зацікавлені в дефолті», – зазначив політолог (URL: https://24tv.ua/pislya_karantinu_pochnetsya_zhorstka_viyna_mizh_slugami_ekspert_pro_situatsiyu_v_monobilshosti_n1327898).

У «Слуги народу» є до 180 депутатів, які після обмеження «поправкового спаму» готові остаточно ухвалити законопроект про регулювання банків і таким чином обмежити апетити групи І. Коломойського, вважає експерт Міжнародного центру перспективних досліджень І. Петренко. Але для ухвалення проекту цього закону потрібно щонайменше 226 голосів, тож, вочевидь, пропрезидентській фракції знову доведеться звертатися по допомогу до ситуативних партнерів, прогнозує експерт. «Найцікавіша ситуація буде з “Голосом” і “Європейською солідарністю”. Вони можуть поставити вимогу зміни Регламенту на свою користь в обмін на підтримку інших законопроектів від “Слуги народу”, уряду чи Президента», – не виключає він (URL: <https://www.dw.com/uk/без-поправкового-спаму-як-рада-розблокувала-ухвалення-антиколомойського-закону/a-53153259>).

На думку експерта, для групи І. Коломойського на сьогодні важливіше не так завадити парламенту проголосувати за «антиколомойський» закон, як домогтися відкриття нинішньої адміністрацією ПриватБанку позову до Високого суду Лондону на суму в 5,5 млрд дол. «Це дуже велика сума! До того ж цей суд заарештував майно Коломойського по цілому світі. Тому ситуація з “антиколомойським” законом може бути частиною більш масштабної гри», – вважає І. Петренко.

Крім вищезазначених резонансних законів, на останніх позачергових засіданнях було прийнято також ряд інших рішень. Зокрема, 13 квітня було ухвалено ще три закони. Закон України № 3320 «Про внесення змін до закону України про захист населення від інфекційних хвороб щодо запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» передбачає: визначення понять «самоізоляція», «обсервація», «обсерватор»; підстави та порядок обов’язкової самоізоляції, обсервації та госпіталізації визначаються Кабміном, органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування отримують право створювати тимчасові заклади охорони здоров’я (спеціалізовані госпіталі) без необхідності виконання ліцензійних вимог із метою додаткового забезпечення надання меддопомоги населенню. Також на період дії карантину заклади охорони здоров’я зможуть додатково залучати на умовах контракту медпрацівників.

Закон України № 2339 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою збереження довкілля (щодо посилення відповідальності за дії, спрямовані на забруднення атмосферного повітря та знищення або

пошкодження об'єктів рослинного світу)» посилює відповідальність за окремі правопорушення:

– штраф за забруднення атмосферного повітря зростає з 1,7–3,4 тис. до 30,6–51 тис. грн;

– за знищення або пошкодження об'єктів рослинного світу: від 5,1–8,5 тис. до 91,8–153 тис. грн;

– за порушення вимог пожежної безпеки в лісах громадянами: від 85–255 грн до 1,53–3,4 тис. грн;

– за порушення вимог пожежної безпеки в лісах посадовими особами: з 255–850 грн до 4,59–15,3 тис. грн;

– за самовільне випалювання рослинності або її залишків громадянами: зі 170–340 грн до 3060–5100 грн;

– за самовільне випалювання рослинності або її залишків посадовими особами: з 850–1190 грн до 15,3–17 тис. грн.

Закон України № 1049 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження єдиного рахунку для сплати податків і зборів, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» з правками Президента. У ньому визначено, що на кошти, які є на єдиному рахунку, відкритому для платника податків за його бажанням на центральному рівні Державної казначейської служби, забороняється звернення стягнення та накладення арешту. Усі три законодавчі акти направлено на підпис Президенту України В. Зеленському.

Крім того, на позачерговому засіданні 13 квітня народні депутати розблокували підписання закону про ринок землі, розглянувши і відхиливши 13 постанов про його скасування.

На позачерговому засіданні 16 квітня народні депутати підтримали проект закону № 2654 про внесення змін до деяких законодавчих актів із приводу посилення захисту телекомунікаційних мереж. Також прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», що дає змогу Кабміну визначати адмінцентри територіальних громад і їхніх територій.

С. Горова, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Посівна кампанія-2020 в Україні: темпи й перспективи

Посівна кампанія в Україні відбувається швидкими темпами і в оптимальні терміни.

Під час посівної кампанії-2020 уже посіяно третину ярих культур. Станом на 16 квітня посіяно 4,8 млн га (+2,1 млн га за тиждень) ярих зернових, зернобобових і технічних культур, що становить 32 % від прогнозу (15,3 млн га). Аграрії практично закінчили посів гороху 375,6 тис. га (95 %) і вівса 92,5 тис. га (97 %), відповідно до прогнозу – 396,5 тис. і 95,6 тис. га.

Міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства І. Петрашко у своєму коментарі зазначив: «Наступні тижні – активна фаза

весняної посівної кампанії 2020 р. На сьогодні посіяно третину всіх ярих зернових, зерно-бобових і технічних культур. Незважаючи на ускладнені погодні умови, зокрема дефіцит продуктивної вологи у верхніх шарах ґрунту й нічні заморозки, посівна проходить швидкими темпами і в оптимальні терміни».

Посіяно: ярої пшениці – 115,5 тис. га із прогнозованих 132,5 тис. га; ярого ячменю – 872,7 тис. га з 1,1 млн га; кукурудзи – 1 млн га з 5,4 млн га; цукрових буряків – 188,8 тис. га з 209 тис. га; соняшнику – 2 млн га з 6,2 млн га; сої – 116,5 тис. га із прогнозованих 1,4 млн га.

Лідерами за темпами сівби на цьому тижні були агровиробники Вінницької (+375,75 тис. га), Полтавської (+272,4 тис. га) та Сумської (+263,2 тис. га) областей. «Прогнозована площа основних ярих культур (10 культур) становить 15,26 млн га, що на 0,3 млн га більше, ніж у 2019 р. У структурі посівів ярої групи за прогнозами збільшиться частка кукурудзи і соняшнику, зменшиться ячменю, сої та цукрових буряків», – зазначили в Мінекономрозвитку (URL: <https://www.facebook.com/mineconomdev/photos/rpp.174431545947835/3051885018202459/?type=3&theater>. 2020. 17.04).

Відповідно, можна говорити про те, що Україна повноцінно увійшла в посівну кампанію. Порівняно з минулими сезонами, її можна назвати «ранньою». Хоча, з огляду на зміну клімату й фактичну відсутність температурної зими, польові роботи могли початися ще раніше. При цьому звертає на себе увагу таке:

1. Карантин в Україні. Головний виклик і особливість агросезону-2020 полягає в тому, що він відбувається в умовах карантинних заходів, спрямованих на зменшення поширення коронавірусу COVID-19. Однак, безумовно, позитивним моментом є те, що більшість ресурсів, необхідних для проведення весняних польових робіт і прив'язаних до валюти (ЗЗР, міндобрива), було закуплено ще заздалегідь. І, таким чином, стрибок курсу долара на вартості ресурсів не позначився.

Треба зазначити, що, як інформує голова ГС «Аграрний союз України» Г. Новіков, з точки зору карантину, сільгоспвиробники внесені до підприємств критичної інфраструктури, які не можуть зупинятися. Наприклад, за тваринами на фермах потрібно доглядати не залежно ні від чого. Власне, і комплекс посівних робіт не можна відкласти на потім, для того щоб був восени результат (URL: https://24tv.ua/ru/covid_19_i_anomalnaja_pogoda_chno_budet_s_urozhaem_v_ukraine_n1326931. 2020. 17.04). При цьому більшість аграрних компаній відправили співробітників на дистанційну роботу (ідеться про бухгалтерів та інших працівників, які не працюють у полі чи на фермі).

Приймаються й інші заходи забезпечення безпеки працівників від COVID-19.

2. Несприятлива погода. Сьогодні несприятливими факторами для сільгоспкультур є посуха, яка спостерігається на території України, у

комплексі із заморозками. Це – основні причини негативного впливу на зростання культур.

Навесні заморозки на Півдні України сягали «мінус» 11–13, коли рослини вже почали йти в ріст. Як інформували ЗМІ, почалася значна загибель рослин, зокрема озимої пшениці, ячменю, навіть такого стійкого ріпаку. Істотно постраждали посіви в Одеській області, частині Миколаївської на півдні Запорізької області.

Особливо звертає на себе увагу прогноз експертів щодо того, що через сильні весняні заморозки в Україні може загинути врожай плодово-ягідних культур, а надзвичайно тепла погода цього року й нестача вологи в ґрунті можуть призвести до зменшення врожаю зернових в Україні на третину порівняно з минулим роком.

Фахівці підкреслюють, що на сьогодні скрізь на Півдні України і в багатьох інших регіонах у метровому шарі ґрунту катастрофічно не вистачає вологи. Дефіцит становить 35–40 % від середньої багаторічної норми. Ускладнюють ситуацію сильні вітри. Тому аграрії вичікували і в кінці березня сіяли в основному цукрові буряки, яру пшеницю та ячмінь.

Трохи більш оптимістичний прогноз майбутнього врожаю зернових дає Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»: урожай зернових і зернобобових культур в Україні в 2020 р. може становити 67,4 млн т, що на 7,7 млн т, або на 10,3 % менше рекордного врожаю зернових 2019 р.

У свою чергу заступник директора компанії «ПроАгроГруп» М. Колесник підкреслила: «Через нестачу вологи ми переглянули прогноз. Зараз він становить 70,9 млн т зерна (проти 75,07 млн т у минулому році). Таким чином, порівняно з попередньою оцінкою ми зменшили прогноз виробництва зерна в Україні на 1,7 млн т, або на 2,39 %». За словами експерта, прогноз виробництва пшениці знижено на 2,76 %, а ячменю – на 12,05 %. Таке велике скорочення для ячменю М. Колесник пояснює зменшенням посівних площ на 300 тис. га.

Оптимальні терміни посіву ячменю вже позаду, якщо врахувати нинішню зволоженість ґрунту, звернула увагу експерт. При цьому в багатьох регіонах посіви ярового ячменю тільки починаються, а всі сили вже вичерпалися на етапі пшениці. Тому М. Колесник прогнозує, що посіви ярового ячменю скоротять. Площі ж під посів гороху збільшаться. «Виробництво олійних культур у цьому році, імовірно, скоротиться з 23,86 млн до 22,28 млн т. Таким чином, валовий збір зернових і олійних культур, які є основою нашого аграрного експорту, за прогнозами “ПроАгроГруп”, становитиме 93,18 млн т», – поінформувала М. Колесник (URL: <https://elevatorist.com/novosti/10202-v-sleduyuschem-mg-proizvodstvo-zerna-i-maslichnyih-snizitsya--ekspert.2020.18.04>).

Стратегічно ж, вважають в експертних колах, нинішні погодні аномалії – це лише початок кардинального переформатування українського агробізнесу. І це буде важкий процес. Адже зі зміною клімату південні області України поступово перетворюються в зону пустелі. «Найближчі 10

років зима буде такою ж теплою, як нинішня. Тому нам треба підбирати нові культури та змінювати технології вирощування», – заявив професор Миколаївського національного аграрного університету М. Федорчук (URL: <https://ukranews.com/news/695111-pogoda-v-ukraine-na-10-let-anomalnye-zimy-i-zasuha>. 2020. 8.04).

3. Пилова буря. У Києві та його околицях 16 квітня зафіксовано сильну пилову бурю. За словами директора Укргідрометцентру М. Кульбіді, причиною такого явища стало посилення швидкості західного вітру до 15–20 м/с. Верхні шари пересушеного ґрунту видувалися поривами вітру, створюючи пилову завісу.

Мер Києва В. Кличко вважає, що причиною виникнення пилової бурі є зміни клімату. Безсніжна зима і відсутність звичної норми опадів спричинили повітряну ерозію ґрунтів і зниження рівня ґрунтових вод. Через них утворився пил, який у столицю приніс північно-західний вітер (URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/626-pyl-v-glaza-otkuda-berutsya-pylevye-buri-i-kak-na-eto-vliyaet-selskoe-hozyajstvo>. 2020. 17.04).

У свою чергу, завідувач лабораторією охорони ґрунтів від ерозії ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії ім. О. Н. Соколовського», кандидат сільськогосподарських наук В. Коляда вважає, що причиною пилової бурі стали пожежі й посівна кампанія, у результаті чого й піднімалися пилові хмари. Коли підійшов циклон на територію України, що супроводжувався значним вітром, піднялася пилова буря (URL: <https://latifundist.com/novosti/49706-snizyat-urozhaj-v-ukraine-ne-pylevye-buri-a-zasuha-v-komplekse-s-zamorozkami-adamenko>. 2020. 17.04).

Треба підкреслити, що пилова буря – небезпечне явище, з яким потрібно боротися. Вона призводить до загибелі тварин і пошкодження рослин, знищення родючого шару землі, до зниження її сільськогосподарської продуктивності. У деяких випадках після цього явища змінюється рельєф місцевості. Знижується кількість сонячного світла, що проходить до поверхні Землі, забруднюється атмосфера.

За словами начальника відділу агрометеорології Укргідрометцентру України Т. Адаменко, «пилові бурі можна віднести до несприятливих явищ. Пил запорошує сходи, що, зійшли. Це, природно, не робить позитивного впливу на рослини» (URL: <https://latifundist.com/spetsproekt/626-pyl-v-glaza-otkuda-berutsya-pylevye-buri-i-kak-na-eto-vliyaet-selskoe-hozyajstvo>. 2020. 17.04).

4. В експертних колах звертають увагу й на те, що в українському сільському господарстві приходиться чекати нових технологій, без впровадження яких наш АПК просто залишиться позаду. Але інновації та нові підходи завжди потребують інвестицій, до того ж чималих.

Державні дотації можуть бути хорошим варіантом, так як мультиплікаційний ефект від спеціальних державних програм може виявитися дійсно великим, проте в найближчі роки навряд чи буде виділено кошти на повноцінний розвиток нових технологій в АПК, вважає політичний

та економічний експерт Д. Васильєв (URL: https://lb.ua/economics/2020/04/14/455264_stavka_apk_krizis_sdelat.html. 2020. 14.04).

При цьому експерти вважають, що державні банки вже цілком могли б включитися в процес масштабного кредитування аграріїв. Наприклад, видавати кредити за мінімальними відсотковими ставками на придбання тих же мінеральних добрив вітчизняного виробництва в період між посівними кампаніями, коли ціна на них найбільш приваблива. Або на ту ж вітчизняну сільгосптехніку, щоб паралельно з нормальною роботою вітчизняного АПК завантажувалися й наші машинобудівники, забезпечуючи роботою та зарплатою тисячі людей.

Якщо аграрій розумітиме, що він має можливість залучати дешеві кредитні ресурси на купівлю добрив, насіння, засоби захисту рослин та інші потреби під час кожної посівної, а свій урожай зможе продавати не тільки в Україні, а й спокійно реалізовувати його на зовнішніх ринках за валюту – впроваджувати інновації у виробництві буде простіше.

5. В Україні працює близько семи великих хімічних підприємств та кілька десятків дрібніших. Український хімпром здатний повністю задовольнити всі потреби аграріїв у добривах.

Доступність українських добрив для вітчизняного аграрія – важливе питання. По-перше, навіть значно урізаний імпорт здатний виконувати функцію балансу на ринку. По-друге, сьогодні ціни на українські добрива перебувають на найнижчій позначці за останні роки, що також сприяє більш комфортному проходженню нинішньої посівної.

Відповідно, вважають в експертних колах, існує потреба у виробленні нових підходів до умов роботи українських хіміків, щоб у результаті ціна на вітчизняні добрива для українського аграрія стала ще більш привабливою (URL: https://lb.ua/economics/2020/04/14/455264_stavka_apk_krizis_sdelat.html. 2020. 14.04).

Треба підкреслити, що нинішній рік буде складним для нашої країни не тільки через пандемію, а й через несприятливі погодні умови. Суха осінь, аномально тепла зима і весна без дощів – усе це не може не вплинути на посівну та майбутній урожай. Імовірно також і те, що глобальна криза буде розтягнута в часі (наслідки спостерігатимемо не тільки протягом поточного року, а й, можливо, наступних років). Однак, на думку багатьох учасників агроринку, нинішня посівна відбувається більш-менш штатно насамперед завдяки тому, що Кабмін вчасно відмовився від ідеї ввести жорсткі обмеження на роботу ключових виробництв – у першу чергу на роботу в полях і виробництво міндобрив на українських заводах. Відповідно, можна говорити про те, що, хоча експерти й погіршують прогнози врожайності зернових, глобально продовольчій безпеці країни ніщо не загрожує. Як і експортним перспективам.

Мінський процес в умовах пандемії коронавірусу

Після обрання на посаду Президента України В. Зеленський, який прийшов до влади в тому числі обіцяючи відновлення миру на Донбасі, вступив у прямі переговори з російським президентом і домогся певних результатів. Сторони провели три обміни полоненими, формально погодилися на «формулу Штайнмайера», відвели сили й засоби біля Станиці Луганської, у Золотому та Петрівському, Київ відремонтував Станично-Луганський міст. Нарешті вперше за три роки відбулася зустріч лідерів «нормандської четвірки».

З метою «оживити Мінський процес» 11 березня глава Офісу Президента України А. Єрмак зустрівся в Мінську із заступником керівника Адміністрації президента РФ Д. Козаком. У підсумку Трестороння контактна група (ТКГ) підписала протокол, у якому сторони зафіксували зобов'язання щодо обміну утримуваними особами, розведення сил на Донбасі і відкриття нових КПВВ.

Однак значний резонанс викликав останній пункт цього документа: створення консультаційної ради з представниками ОРДЛО у рамках ТКГ 25 березня. За задумом там повинні зустрітися жителі непідконтрольних територій із тими, хто за роки війни змушений був покинути окупований Донбас. Принаймні так звучить офіційна позиція українських переговорників.

Важливий нюанс: протокол, підписаний у Мінську, передбачав консультації з Німеччиною, Францією та ОБСЄ перед створенням нової структури у рамках ТКГ. За словами віце-прем'єра з реінтеграції О. Резнікова, вони все ще тривають. Офіційно на високому рівні європейці цю ідею поки ніяк не коментували.

Ця новина не залишилася непоміченою навіть на тлі зведень з «коронавірусного фронту». Те, що на Банковій розцінили як перемогу неформальної дипломатії А. Єрмака, патріотична громадськість назвала «державною зрадою». Окремі українські політики заявили, що влада скористалася панікою через пандемію COVID-19, щоб зняти з Росії відповідальність за агресію та «продати народу капітуляцію як образ миру».

Бойовики підлили масла у вогонь, поквапившись оголосити, що з 25 березня Україна почне з ними прямі переговори.

Треба зазначити, що така ініціатива викликала якщо не розкол, то кризу всередині безпосередньо президентської фракції. Понад півсотні народних депутатів від партії «Слуга народу» закликали В. Зеленського вплинути на представників України в ТКГ. «Не допустити реалізації оприлюднених рішень щодо створення консультаційної групи в способах і формах, які не знаходять підтримки народу України, суперечать чинному законодавству держави й національним інтересам», – ідеться у відкритому зверненні.

У свою чергу народний депутат від фракції «Слуга народу», голова української делегації в Парламентській асамблеї Ради Європи Є. Ясько виокремлює ряд проблем, з якими зіштовхнеться Україна у випадку створення консультаційної ради у рамках ТКГ: «Проблема перша: фактична зміна формату переговорів. ...Зараз переговори в Мінську – це діалог між Україною та Росією за посередництва ОБСЄ. Переговори відбуваються в присутності людей з окупаційних адміністрацій, що говорять з Росією в один голос (не дивно: хто платить, той і замовляє музику), але вони не є формальними учасниками переговорів. Якщо буде створено консультаційну раду, то в її рамках переговори та робота із “проектами політичних та правових рішень” вестимуться між Україною та пособниками Росії (які самі себе називають “ДНР” і “ЛНР”). Натомість сама РФ з учасника (а насправді навіть ініціатора!) конфлікту перетворюється на нібито спостерігача, чи то посередника. І це – саме те, чого прагне Росія».

Є. Ясько нагадує, що якщо досі Мінський процес не передбачав прямої участі ОРДЛО чи так званих «ДНР/ЛНР», то тепер вони отримують такий статус. І одночасно підписання такого рішення виведе Росію з рівня учасника конфлікту на рівень спостерігача. Це ненормально й неприйнятно для України. «Варто нагадати: Росія є прямим учасником міжнародного збройного конфлікту. Сумнозвісне “іхтамнет” було спростовано в численних доповідях міжнародних організацій... Але якщо Україна погодиться вести переговори не з доведеною учасницею збройного конфлікту (Росією), а тільки з учасниками неміжнародного конфлікту (де-юре громадянами України, що зрадили Батьківщину й зараз воюють проти неї зі зброєю в руках), це означатиме де-факто нашу відмову від претензій до Росії. Бо в цьому разі ми самі поставимо під сумнів наявність міжнародного конфлікту, агресії та окупації з боку РФ», – наголошує політик.

Другою проблемою вона назвала знищення української позиції в міжнародних судах і відмову від компенсації: «Підписання документа, який надасть Росії можливість та документальні підстави стверджувати про свою нібито непричетність до конфлікту на Донбасі, знищить шестирічну юридичну роботу України з притягнення Росії до відповідальності, а також унеможливить майбутні позови. Зрештою, цей крок може вбити надію тих українців, хто прагне справедливості в міжнародних судах. Тих жертв російської агресії, хто намагається стягнути з РФ компенсації за її дії на Донбасі».

І, нарешті, проблема третя – загроза поразки України на міжнародних платформах і скасування санкцій проти Росії.

Зі свого боку А. Єрмак переконував нардепів від «Слуги народу», що консультаційна рада – це можливість прибрати монополію бойовиків на представництво ОРДЛО в Мінську. Цю ідею Банкова просуває ще із серпня минулого року.

У консультаційну раду мають увійти по 10 жителів ОРДЛО та тих, хто виїхав на підконтрольну територію. Обов'язкова умова української сторони –

жодних бойовиків. При цьому будь-яке рішення цієї ради має пройти через політичну підгрупу в Мінську, а потім ТКГ на рівні представників. Остаточне узгодження стратегічних питань залишається за «нормандською четвіркою».

Також 31 березня А. Єрмак заявив, що нинішнє керівництво держави ніколи не вестиме переговори із бойовиками «ДНР» і «ЛНР».

Після критики ідеї створення ради в ЗМІ та соцмережах глава Офісу Президента України запевнив, що це не крок до офіційного визнання окупаційної влади непідконтрольних Україні районів Донецької та Луганської областей. За його словами, рада розглядатиме питання з пакета Мінських домовленостей і даватиме рекомендації, «які можуть бути використані або не використані в роботі політичної підгрупи».

У свою чергу віце-прем'єр-міністр, міністр із питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України О. Резніков заявив, що створення консультаційної ради не є «зрадою» й може бути корисним Україні. Він додав, що до мирного процесу з боку ОРДЛО залучатимуть тільки «представників громадянського суспільства», а також внутрішньо переміщених осіб, які живуть на підконтрольній українському уряду території.

Крім того, в оточенні Президента на тлі скандалу з консультаційною радою пояснили, що вона не буде створена, якщо українське суспільство не підтримає такого кроку.

Широка кампанія проти цієї ініціативи не вщухала аж до 25 березня (саме цей день було позначено в протоколі як дату можливого запуску нової структури). Одразу після появи в пресі інформації про раду, кілька тисяч людей вийшли на протест у Києві в рамках «Маршу добровольців» проти курсу В. Зеленського та «легалізації “ДНР/ЛНР”», незважаючи на те що починався карантин у зв'язку з COVID-19. Потім вона перемістилася в соцмережі. Відомі жителі Донбасу записали звернення до В. Зеленського із закликом «Не робіть цього!».

«Досягнуті нещодавно в Мінську домовленості в частині прямих переговорів із бойовиками через так звану консультаційну раду – це велика політична помилка. Не тільки тому, що наділяє суб'єктністю тих, хто ними не є, і робить із Росії спостерігача, а не ворога. Але й тому, що, якщо це відбудеться, то страждання, через які пройшли полонені та тисячі моїх земляків, будуть марні», – наголосив звільнений із полону журналіст С. Асєєв.

Також у парламенті з'явилася постанова, яка має заблокувати створення консультаційної групи. Її внесли переважно депутати «Голосу» і «Європейської солідарності».

Треба додати, що нещодавно позицію влади з цього питання ще раз висловив міністр закордонних справ Д. Кулеба. Він підкреслив, що йдеться тільки про проект рішення, розмовляти Україна має намір тільки зі своїми громадянами по обидві сторони лінії зіткнення, але не із представниками

бойовиків. «Принципова модель залишається тією ж: є держава-агресор – Російська Федерація, є жертва агресії – Україна, ОБСЄ у ТКГ між ними. І Франція і Німеччина у нормандському форматі між ними», – поінформував глава МЗС в одному з інтерв'ю.

Таким чином, у питанні щодо запровадження консультаційної ради в українському суспільстві можна виокремити дві точки зору.

«Оптимісти» вважають, що рада може стати способом виконувати Мінські домовленості, але на вигідних для України умовах. Угоди передбачають, що умови спеціального статусу узгоджуються з «представниками ОРДЛО».

Отже, тепер це буде зроблено, тільки як представники ОРДЛО виступлять нібито не ті одіозні фігури, яких Москва нав'язувала всі ці роки, а, як каже А. Єрмак, люди, «не пов'язані зі збройним конфліктом, люди, які не вбивали наших військових, які сьогодні проживають на непідконтрольних територіях».

Якщо ж не дійдуть згоди, рада може просто перетворитися на неробочий додаток до політичної підгрупи ТКГ.

Опоненти стверджують, що консультаційна рада все-таки означає перемогу кремлівського бачення й допоможе РФ піднести світу конфлікт як громадянський.

Київ, як вони кажуть, фактично визнав так звані республіки сторонами мінських переговорів, а Росію – медіатором. Тут деякі наголошують на тому, що Росія виступає в раді як спостерігач. Щоправда, сам термін «спостерігач» означає не те, що Росія виведена за рамки Мінського процесу, а що вона не має права голосу в раді – що правильно, адже орган нібито створено для виявлення потреб жителів Східної України.

Побоювання опонентів може посилювати й той факт, що в «ДНР» після зустрічі 11 березня запропонували новий регламент для Тристоронньої контактної групи, який би давав ОРДЛО та ОРДО статус учасників нарівні з Україною, РФ й ОБСЄ. Київ відкинув цю пропозицію.

Загалом потенційно конфліктна ситуація поки поставлена на паузу через пандемію коронавірусу. Віце-прем'єр-міністр з реінтеграції окупованих територій О. Резніков зазначив, що ТКГ перейшла на роботу в онлайн-режимі, так що підписати новий документ у Мінську неможливо навіть фізично. «Більше того, безпосередньо рішення про створення може бути прийнято після консультацій з Німеччиною, Францією та ОБСЄ. Вони на сьогодні тривають», – додав він.

Треба зазначити, що в той час, коли створення консультаційної ради в заявленому форматі – як через гостру критику в українському суспільстві, так і через неготовність Німеччини та Франції долучитися – забуксувало, Росія шукає нові способи загнати Україну в кут.

Експерти зазначають, що консультаційна рада цікавить Кремль винятково в тому вигляді, у якому вона була попередньо погоджена між командами А. Єрмака та Д. Козака: де-факто прямий діалог між українською

стороною й «повноважними представниками» ОРДЛО. Обговорення інших варіантів Москву не влаштовує. Про це, зокрема, свідчить і те, що Міністерство закордонних справ Росії 3 квітня звинуватило Німеччину, Францію та Україну у зриві створення консультаційної ради з участю представників ОРДЛО.

У відповідь глава МЗС України Д. Кулеба підкреслив, що переговори в межах Тристоронньої контактної групи не передбачають «прямого діалогу Києва та Донбасу». «Не існує у сформованій практиці консультацій у Мінську жодного прямого “діалогу Києва та Донбасу”, від якого будь-хто, включаючи Берлін і Париж, “можуть відхилитися у виконанні”. Є лише абсолютно прозорі домовленості в рамках єдиного Мінського процесу й Тристоронньої контактної групи, у яку входять Україна (захищається), ОБСЄ (посередник) і Російська Федерація (напаля)», – написав він у Facebook.

Варто зазначити, що 16 квітня відбувся черговий обмін полоненими – у результаті взаємного звільнення утримуваних осіб на підконтрольну Україні територію повернулися 20 громадян, яких утримували на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей. Зокрема, дев'ять українців передали з ОРДО, а 11 – з ОРЛО. Серед них – двоє військових.

На окупованій території виїхало 14 громадян.

Таким чином, у результаті операції обміну утримуваними особами загалом звільнено 38 осіб: 34 з них було передано, чотири – відмовилися переходити до ОРДЛО.

Це вже третій обмін за останні сім місяців. Уперше Україна повернула під час обміну більше осіб, ніж передала.

Обмін було здійснено в пункті пропуску «Майорське» на Донеччині та в районі м. Щастя на Луганщині.

Глава держави В. Зеленський, коментуючи здійснений 16 квітня обмін, звернувся до українців і заявив, що його команда не хоче чекати закінчення карантину й постійно повертатиме наших громадян, навіть по дві особи. «У мене, як у звичайної людини, лише позитивні емоції. По-перше, тому що ми повертаємо наших людей, наших громадян. І ви знаєте, я радію кожен раз, коли ми повертаємо і наших військових, і героїв, і політв'язнів, і звичайних громадян України. Тому що для нас звичайні громадяни – такі ж герої, тому що вони були за ґратами, захищали саме нашу країну, наш суверенітет, нашу територіальну цілісність», – наголосив глава держави.

За його словами, Україна продовжуватиме боротися за кожного українця до тих пір, поки всі вони не повернуться додому.

Спецпредставник ОБСЄ в Тристоронній контактній групі із врегулювання ситуації на Донбасі Х. Грау також привітала обмін утримуваними особами на Донбасі (про це 16 квітня йшлося на офіційному сайті організації). Х. Грау вважає, що обмін утримуваними особами напередодні Великодня має символічне значення. «Я вітаю ...взаємне звільнення та обмін особами, утримуваними у зв'язку з конфліктом на Сході України, згідно з рішенням Тристоронньої контактної групи, прийнятого 8

квітня 2020 р. за участі представників окремих районів Донецької та Луганської областей України. Зроблений напередодні православного Великодня, цей крок має особливе символічне значення. Сподіваюся, що він послужить зміцненню довіри між сторонами при виконанні та інших аспектів Мінських домовленостей», – заявила Х. Грау. Також вона висловила вдячність усім, хто сприяв організації обміну утримуваними особами на Донбасі.

Зі свого боку представник України в політичній підгрупі ТКГ О. Резніков поінформував, що обговорення наступного етапу обміну полоненими між Україною та представниками проросійських сил має відбутися 22 квітня. За його словами, процес буде запущено на плановому засіданні Тристоронньої контактної групи. О. Резніков звернув увагу на те, що офіційний Київ уже передав список із щонайменше 200 осіб, яких хоче повернути українська сторона. За його словами, на порядку денному в Мінську буде: у підгрупі з безпеки – нові точки розведення, припинення вогню й режим тиші; в економічній підгрупі – питання водопостачання та інші; в політичній – продовження дискусій на тему правових аспектів, які описано в Комплексі заходів Мінських домовленостей. «Тобто це законодавство, яке описано у восьми пунктах приміток до п. 11 Комплексу заходів. А також можлива імплементація “формули Штайнмайєра” в закон про особливий порядок місцевого самоврядування на окупованому Донбасі, який було ухвалено у вересні 2014 р. та він діє до цього дня», – наголосив він.

Щодо експертних оцінок нинішньої ситуації, то, наприклад, політичний експерт С. Кушнір зазначає, що через карантин усі переговірні процеси поставлені на паузу. І це попри те, що в Україні створене окреме Міністерство з реінтеграції, й спалахи загострення на Донбасі не припиняються.

Вона вважає, що в цій ситуації найправильнішим кроком була б апеляція до внутрішнього і зовнішнього політичного та фінансового істеблїшменту аби вказати на труднощі, які переживає й сама Україна, та її окремі райони, що перебувають в окупації. Експерт також вказує на те, що потрібно якнайшвидше завершити війну, домогтися виведення з території України військових РФ, щоб можна було повною мірою надавати допомогу українцям по той бік лінії розмежування, які так само страждають від коронавірусу (ані окупанти, ані українська сторона наразі не можуть надати їм повноцінну медичну допомогу).

«При цьому ми в жодному разі не повинні йти на поступки, ...не вестися на токсичну пропозицію прямих переговорів України й квазіреспублік, яка виводить суть конфлікту в суто цивільний (що на руку РФ, оскільки вона перестає бути прямим учасником конфлікту). Найближчим часом ми або повернемо ОРДЛО без будь-яких умов..., або продовжимо «консервувати» конфлікт на довгі і довгі роки», – зауважує С. Кушнір.

Політичний консультант, глава Центру політичних студій «Доктрина» Я. Божко підкреслює, що загалом ситуація, пов'язана з коронавірусом на Донбасі (насамперед на його окупованій частині), виглядає загрозливою. Так чи інакше, установи охорони здоров'я в ОРДЛО мають значно менший потенціал і ресурсну базу для запобігання спалаху на непідконтрольних територіях. У цих умовах Україні варто було б відправити туди гуманітарний вантаж, про що публічно заявити в медіа. На нинішньому етапі це можуть бути просто тести й засоби захисту, тому що в реальності на окупованій території тести дістати ніде (з огляду на недбалу позицію тієї ж РФ щодо епідемії, окуповані території не зможуть отримати від них повноцінну допомогу).

Таким чином, вважає експерт, надісланий офіційним Києвом гуманітарний вантаж мав би й політичне значення. Це дійсно виглядатиме як, з одного боку, крок, який запобігає епідемії в регіоні, з іншого боку – як акт комунікації та формування лояльності. Україна має повноцінний шанс «викрутити» ситуацію на свою користь. Росія повною мірою не усвідомлює масштабів загроз, тим більше на окупованій території, де відсутня навіть теоретична можливість дістати тести.

Зі свого боку військовий експерт О. Жданов зазначає: «З позитивного – ми можемо поставити на “паузу” переговорний процес, який все більше нагадував капітуляцію. Судячи з тих кроків, що були зроблені в Парижі й останнім часом у Мінську, Зеленський під напором Путіна міг вийти на прямі переговори з представниками окупаційних псевдоадміністрацій.

Закриття КПВВ у зв'язку з карантинном, а також часткове закриття Росією російсько-українського кордону з боку ОРДЛО, можуть показати справжнє “управління” тамтешньою “владою” тимчасово окупованої території».

О. Жданов вважає, що практично всі кроки, які робить Київ, намагаючись розв'язати ситуацію на Сході нашої країни, є неправильними, адже робляться вони без урахування стратегічної ситуації. «Найбільш правильним кроком було б офіційне визнання Росії стороною конфлікту (саме це ми спостерігаємо під час судового процесу по МН-17, де Нідерланди підводять світ до думки, що мала місце спецоперація, яка була б неможливою без прямого наказу президента РФ). Не миротворцем, а відповідачем. Тим часом ми воюємо з міфічними бойовиками, примножуючи помилки на рівні держави й втрати серед захисників України й мирних громадян», – підкреслює експерт.

Директор Центру міжнародної безпеки В. Кравченко прогнозує, що в умовах економічної кризи й пандемії коронавірусу європейці активно не відстоюватимуть інтереси України. Найімовірніше – шукатимуть швидких рішень. Це стосується і нормандського формату, і прогресу в реалізації мінських домовленостей. Імовірно, на папері антиросійські санкції збережуться, проте де-факто їх не буде. Київ повинен скласти план своїх «швидких рішень» по Донбасу і навіть по Криму, запропонувавши його на

противагу російським ініціативам (які подаватимуться через німців і французів).

Крім того, зазначає В. Кравченко, Україна повинна детально опрацювати захист. Наприклад, розписати середньострокову перспективу надання Донбасу автономії або іншого спеціального статусу, проведення виборів на окупованих територіях тощо.

Крім «швидких рішень» (наприклад, формат «розумного» залучення переселенців до переговорного процесу, без супутньої легітимації бойовиків), потрібен і проект довгострокового політичного регулювання. Наприклад, введення трикомпонентної миротворчої місії – військової, поліцейської та тимчасової адміністрації. Опрацювання подібного плану повинне відбуватися в погодженні із зацікавленими союзниками, зокрема США і Великою Британією, й містити покроковий план імплементації: від законодавчих актів та створення тренувальних баз – до елементів розгортання й стратегії виходу такої місії.

«Є надія, що уроки консультаційної ради будуть враховані українськими учасниками переговорів в майбутньому. Створювати резонанс і компрометувати себе на рівному місці не варто», – підкреслив експерт.

І. Чаленко, керівник Центру аналізу та стратегій зазначає, що ситуація із коронавірусом дала поштовх до розвитку ізоляціонізму. «Ми бачимо кордони, що зачиняються, карантинні заходи, порушення економічних ланцюжків і соціальних контактів всюди. Водночас нинішня криза може стати поштовхом до зміни акцентів конфлікту, вивівши на перший план гуманітарну складову. Саме це і потрібно використовувати Україні тепер, щоб хитнути маятник у свій бік, – зауважує І. Чаленко. – У першу чергу потрібно усвідомлювати проблеми жителів окупованого Донбасу через обмежувальні заходи на лінії розмежування. Українська влада разом з представниками великого бізнесу можуть організувати допомогу необхідними медичними товарами, максимально показавши цю допомогу через нещодавно запущений телеканал «Дім», а також вдатися до інших заходів. Не можна не усвідомлювати, що спільна біда цілком може служити фактором об'єднання».

Також експерти не виключають і того варіанта, що пандемія коронавірусу та падіння цін на нафту змусять президента Росії В. Путіна піти з Донбасу.

Зокрема, політолог К. Сазонов, обговорюючи намір екс-послів США в Україні В. Тейлора, Д. Гербста та С. Пайфера запропонувати американському лідеру Д. Трампу піти з В. Путіним на угоду щодо України, яка полягає в скасуванні всіх санкцій проти Росії в обмін на повернення Україні Донбасу, спрогнозував, що «приблизно через рік, коли криза стане дійсно глобальною, Росія піде на переговори і ввічливо забереться з усіх гарячих точок, включно з Україною, Сирією, Лівією».

Політолог зазначив, що сьогодні низькі шанси на те, що президент США погодиться на цю пропозицію, та й В. Путін ще не готовий до

переговорів. Але «сама концепція, яку запропонували три дійсно хороших і грамотних дипломати, які прекрасно знають ситуацію в Україні та в Росії, правильна». За допомогою низьких цін на нафту, кризи, спричиненої коронавірусом, Росію варто «придушити як слід». Проте сьогодні В. Путін, на думку К. Сазонова, ще не піде на поступки.

Зі свого боку доктор історичних наук, американіст О. Потехін сумнівається, що загальносвітове падіння та санкції змусять В. Путіна вже цього року піти з Донбасу. Він нагадав, що Росія ні звідки ще з доброї волі не пішла – про це красномовно переконують Придністров'я, Південна Осетія, Абхазія, Крим, Донбас, Лівія, Сирія. О. Потехін підкреслює, що Росія йде звідкись тільки тоді, коли починає розвалюватися сама, скажімо, як це було коли Радянський Союз вивів війська з Афганістану. «Я б сказав, що як раз в нинішній ситуації набагато конструктивніше було б пропонувати переглянути мінські домовленості», – підкреслює О. Потехін.

Важливо додати, що в Кремлі вже відреагували на пропозицію американських послів зняти всі санкції проти Росії в обмін на Донбас. Прес-секретар президента РФ Д. Пєсков заявив, що «Росія не може вийти з Донбасу, оскільки ніколи туди не входила».

У цьому контексті цікавою є і думка директора Інституту світової політики Є. Магди, який поділився своїм прогнозом щодо планів В. Путіна по Донбасу на тлі пандемії коронавірусу. Він переконаний, що Росія в останню чергу зменшить фінансування бойових дій на Донбасі й підтримку окупаційної влади ОРДЛО, попри те, що її теж зачепила пандемія коронавірусу, яка негативно позначилася на економіці країни. Команда В. Путіна вміло користується статусом постійного члена Ради безпеки ООН, великими розмірами своєї країни, наявністю ядерної зброї й групи лояльних до РФ політиків у західному середовищі, тому продовжить тиснути на Захід щодо зняття санкцій. «В умовах пандемії коронавірусу вести активні бойові дії – самогубство. Але з огляду на поведінку Росії на Донбасі подібні нахили в Кремля є. Поки що рано стверджувати, що Росія повністю здулася й стрімко перетворюється з хижака на вегетаріанця. Кремль в останню чергу зменшить асигнування на агресивну пропаганду проти України, бойові дії на Донбасі й підтримку окупаційної влади ОРДЛО», – переконаний експерт.

Він підкреслив, що для Кремля тиск на Україну зараз ускладнюється тим, що Росія несе колосальні збитки через ситуацію на світовому енергетичному ринку. Однак В. Путін не має наміру припинити фінансування війни проти України і до того ж, користуючись ситуацією з коронавірусом, домагатиметься скасування санкцій.

Аналогічну думку також висловив політичний експерт і колишній головний редактор російського видання Newsweek М. Фішман. Він звернув увагу на те, що команда президента РФ В. Путіна поки не має ані політичного, ані економічного інтересу до завершення війни на Сході України. На його думку, для Кремля досі залишилися незмінними цілі війни на Сході України – мета не в самому конфлікті на території України, а в

політичних бонусах, які він може дати В. Путіну. М. Фішман переконаний, що глава Кремля хоче «впихнути» Україні її ж дві області, але на своїх умовах. Головна мета його дій – щоб ті могли накласти вето на важливі зовнішньополітичні рішення України. Першочергова мета В. Путіна – впливати на українську зовнішню політику.

Отже, на сьогодні найбільш спірне питання подальшого перебігу переговорів у Мінську щодо створення консультативної ради в ТКГ поки «поставлене» на паузу через пандемію коронавірусу. Водночас в оточенні Президента України запевнили, що рада не буде створена, якщо українське суспільство такий крок не підтримає. Одночасно, незважаючи на карантин, не припиняється робота з обміну утримуваними особами та повернення наших громадян із полону.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Європейський Союз в умовах кризи

Експерти прогнозували ще в 2016 р., що в найближче десятиріччя світ чекають глобальні трансформації. Про це йдеться в прогнозі Американської приватної розвідувально-аналітичної компанії Stratfor, заснованої в 1996 р. Експерти застерігали, що Європейський Союз увійшов у глибоку кризу й, імовірно, збережеться як формальна інституція. У Європейському Союзі Німеччина залишається центром тяжіння, адже німці експортують більше половини свого ВВП, і половина цього експорту припадає на інші країни ЄС. Німеччина створила виробничу базу, яка в багато разів перевищує її власні потреби, навіть за умови стимулювання національної економіки. Від експорту цілком залежать зростання, повна зайнятість і соціальна стабільність. Як зазначили експерти, структури Європейського Союзу, включно з оцінкою євро і безліччю внутрішніх європейських правил, тільки підсилюють цю залежність від експорту. Це розколює і без того роздроблену Європу щонайменше на дві частини. У середземноморської Європи й таких країн, як Німеччина чи Австрія зовсім різні поведінка й потреби. Немає єдиної політики, яка підходила б усій Європі. Це з самого початку було головною проблемою, але тепер наближається переломний момент. Що йде на благо однієї частини Європи, шкодить іншій (URL: <https://dostyp.com.ua/top-novina/rozpad-ies-nieminuchii>. 2016. 2.02).

Разом з тим, майже вся Європа сьогодні спостерігає небувалий підйом правих сил у політиці. Партії, які раніше вважалися маргінальними, наразі реально претендують на входження до парламенту, а десь – і стати біля керма держави. Причин цього явища чимало – від занепаду ідей Євросоюзу до великої кількості нелегальних мігрантів, які осіли в розвинених країнах. За словами експерта-міжнародника Ю. Олійника, такий політичний «вінегрет» свідчить про кризу в Європейському Союзі. «Розвиток євроскептичних настроїв є закономірним, оскільки європейська інтеграція поряд із низкою

позитивних аспектів, які спостерігались протягом 70-х та 90-х років минулого століття, з початком 2000-х років зазнає все більших проблем. Ідеться про посилення нелегальної міграції з країн третього світу, нав'язування в досить ультрарадикальній формі певних неприйнятних для християнських народів цінностей тощо. З іншого боку, є несприйняття старого політичного класу, представники якого є поколінням з ліберальними і лівими силами. Це все накладається», – зазначив експерт (URL: https://vgolos.com.ua/articles/yeuropa-strimko-pravishaye-u-chomu-prychyny-ta-yaki-budut-naslidky_1068596.html. 2019. 23.09).

Зі свого боку ще один міжнародний експерт О. Хара вважає, що в сьогоdnішній Європі є тренд на неформатних політиків. «Я б не сказав, що наразі ми маємо тренд радикалізації. Навпаки, такі настрої були популярними один-два роки тому. Можливо, ця тенденція навіть була дещо перебільшеною, як, наприклад, у Франції, де на фоні провальних результатів Франсуа Олланда була створена “страшилка” крайніх правих. Це робилося для того, щоб обрати людину із соціалістичної партії. Якщо глянути на ключові європейські країни, то я б не сказав, що радикали масово приходять до влади», – наголосив експерт.

Директор Інституту трансформації суспільства О. Соскін переконаний, що теорія соціал-лібералізму є головною причиною всіх негативних процесів у ЄС. За його словами, наразі відходить у небуття доктрина, яка пропагувала рівність і мультикультурність у Європі. Такі політики, як А. Меркель і Е. Макрон, дуже нашкодили своїм державам й зовсім не захищають національні інтереси своїх громадян. «ЄС тепер не є однорідним, це ми бачимо, і диференціація продовжуватиметься. Я вважаю, що єдиної держави під назвою “Європейський Союз” скоро не стане, особливо після виходу із союзу Великобританії. BREXIT стане дуже важливим кроком на шляху унеможливлення перетворити ЄС на атеїстичну, багатокультурну, а насправді мусульманську сублимацію», – зазначив О. Соскін.

На думку експертів, з кожним днем ситуація лише погіршується. Ще на початку року служба досліджень Європейського парламенту опублікувала документ про 10 викликів, на які ЄС варто звернути увагу в 2020-му р. Головним питанням було чи зможе союз зберегти солідарність щодо розв'язання всіх цих питань. Тоді ще не йшлося про головну кризу цього року – боротьбу з COVID-19. За декілька місяців ситуація кардинально змінилась. Нещодавно прем'єр-міністр Італії Д. Конте назвав боротьбу з коронавірусом найбільшим викликом з часів Другої світової війни для Європи. Раніше подібну думку висловлювала й канцлер Німеччини А. Меркель. Євросоюз у цій ситуації залишається важливою силою у врегулюванні наслідків пандемії (URL: <https://rubryka.com/blog/koronavirus-eu>. 2020. 15.04).

Автор публікації «Солідарність та коронавірус: чи витримає ЄС тиск кризи» В. Омеляненко вважає, що в час боротьби з коронавірусом деякі країни вже відчули не достатню солідарність та прохідне ставлення держав-

членів ЄС до проблеми, яка так швидко стала спільною. Першою такою країною стала Італія. На початку пандемії держава зверталася до ЄС із проханням активувати механізм із цивільного захисту ЄС – систему з надання оперативної допомоги при надзвичайних ситуаціях для того, щоб отримати необхідне медичне обладнання. Незважаючи на заклик Єврокомісії до інших членів ЄС відгукнутися на це прохання, на жаль, жодна країна, попри невелику кількість хворих на той момент, не відправила Італії потрібне обладнання та засоби індивідуального захисту. Натомість першим допомогу країні надав Китай. Уже згодом Німеччина послабила свою заборону на експорт медичної продукції та відправила найнеобхідніші засоби захисту до Італії. Також країна погодилась прийняти на лікування хворих із найбільш уражених вірусом районів Італії та Франції.

Протиріччя в середині Євросоюзу вигідні Росії. Про це говорять як експерти, так і політики. Зокрема постійний представник України при ООН С. Кислиця, коментуючи спробу Росії провести через Генасамблею ООН проект резолюції щодо коронавірусу, заявив, що Росія хоче використати ситуацію з коронавірусом, аби посилити протиріччя всередині Європейського Союзу. «Розумію і погоджуюсь із тим, що Європейський Союз має продемонструвати єдність, тому що частина “ковідного” плану Російської Федерації – це використати коронавірус, щоб посилити протиріччя всередині Європейського Союзу, і тим самим його розвалити, принаймні політично. Тому я з розумінням ставлюсь до того, що європейці до останньої миті виробляли ту формулу, яка би дозволила всім країнам приєднатися», – заявив посол України в ООН ([URL: https://day.kyiv.ua/uk/news/040420-kyslycyia-rf-pragne-vykorystaty-sytuaciyu-z-covid-19-dlya-posylennya-protyrichchya](https://day.kyiv.ua/uk/news/040420-kyslycyia-rf-pragne-vykorystaty-sytuaciyu-z-covid-19-dlya-posylennya-protyrichchya). 2020. 4.04).

На думку українського дипломата, російська сторона демонструє великий професіоналізм, прагнучи досягнення своєї мети. «Те, що Москва розробляє багаторівневі та багатокрокові плани – це факт», – зауважив С. Кислиця.

Як відомо, Генасамблея ООН ухвалила Резолюцію про глобальну солідарність у боротьбі з COVID-19. Україна в числі інших країн була співавтором цієї резолюції. Цьому передувало представлення Росією власного проекту резолюції щодо COVID-19, який містив вимогу щодо скасування міжнародних санкцій. Україна заблокувала проект. Нашу країну підтримали Грузія, США, Велика Британія, ЄС та інші країни. «В умовах глобальної кризи, коли світу особливо потрібна єдність, РФ вирішила скористатися ситуацією для просування власних вузько політичних інтересів. Ігноруючи відсутність підтримки абсолютної більшості держав-членів ООН, Російська Федерація подала паралельний проект резолюції, головний послыл якого, попри включення до його назви питання COVID-19, повністю вписується в логіку її попередніх закликів до скасування обмежувальних заходів, що були запроваджені у відповідь на вчинення нею найтяжчого міжнародного злочину – збройної агресії», – йшлося у заяві українського

МЗС (URL: <https://dyvys.info/2020/04/10/pidstupnyj-plan-chy-vdastsya-rosiyi-pozbutysya-sanktsij-pid-pryvodom-borotby-z-pandemiyeyu/>. 2020. 10.04).

Експерти ж зазначають, що сьогодні зняття санкцій з Росії є малоімовірним. «Наразі тема санкцій проти Росії, яка й до того була не на першому плані міжнародного порядку денного, опустилася в ньому ще нижче, ледь не на напівпериферію політико-дипломатичного дискурсу. З іншого боку, актуалізувалася тема інформаційно-пропагандистської війни, яку веде Москва проти Заходу, відверто провокаційно спекулюючи на геополітичних темах наслідків пандемії коронавірусу – від зникнення “Шенгенського простору” до “розпаду ЄС”. Відповідно, “реноме” Москви аж ніяк серйозно не поліпшується, навіть з урахуванням її “гуманітарних” ініціатив на кшталт військово-медичної допомоги провінціям Італії», – вважає політолог О. Полтораков.

Так само експерт програми «Міжнародна і внутрішня політика» Українського інституту майбутнього І. Тишкевич вважає, що Росія намагається позиціонувати себе як державу, санкції проти якої не мають сенсу й треба змінювати підходи. Таку політику Росія намагається проводити вже чотири роки поспіль. «При цьому йдеться не про вплив на російську економіку – це не головне. Йдеться про позицію Росії щодо розв’язання різних регіональних криз. Схожа з Україною ситуація була в Молдові, є вихід на переговори по Лівії, причому там формат дуже схожий на Мінський процес, є переговори по Венесуелі, Судану, Сирії, Ірану, Бірмі, ЦАР. Це тільки те, що я наразі можу згадати, де Росія виступає як посередник або учасник», – зазначив експерт.

За його словами, на тлі пандемії й кризи в системі взаємодопомоги, особливо у ЄС, стає зрозумілим, що РФ намагатиметься обіграти цю тему й використати її для посилення своїх позицій. Однак, оцінюючи можливість такої комбінації в короткостроковій перспективі, то варто зазначити, що це не вдасться. «Якщо ж говорити про більш далеку перспективу, то росіяни активно працюють з французькими, італійськими, іспанськими, німецькими політиками вже не перший рік. Тому рано чи пізно це станеться», – вважає експерт.

М. Емерсон, асоційований старший науковий дослідник Центру європейських політичних досліджень (CEPS), вважає, що пандемія поставила перед Європейським Союзом справді екзистенційний вибір. «Урядам країн-членів треба було прийняти рішення про механізми фінансування виходу з економічної кризи, спричиненої вірусом. Проте від цього рішення значною мірою залежатиме майбутнє ЄС. Увесь світ стежив за тим чи ризикне ЄС піти на крок, який означатиме перехід на новий рівень інтеграції. Або навпаки – відмовиться від принципів європейської солідарності. Рішення було прийнято 10 квітня. Рішення компромісне, проте не факт, що остаточне», – зазначив експерт (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2020/04/14/7108677/>. 2020. 14.04).

Він повідомив, що міністри фінансів домовилися про три заходи, що залучають 540 млрд євро або близько 3,6 % ВВП: Європейський стабілізаційний механізм має бути застосований для країн єврозони на суму до 240 млрд євро, але позичальники не будуть стикатися зі звичайними умовами макроекономічної політики, а лише з вимогою використовувати кошти для протидії шкоді, завданій економіці та суспільству COVID-19; Європейський інвестиційний банк збільшить на 200 млрд євро позики на підтримку малих та середніх підприємств; буде застосовано новий та тимчасовий інструмент під назвою SURE, згідно з яким Європейська комісія зробить позики на суму до 100 млрд євро і вони будуть доступними для держав-членів, яким потрібна підтримка їхніх заходів на ринку праці, включно з роботою за скороченим робочим днем та допомогою з безробіття; крім цього, є згода на створення нового Фонду відновлення.

Ці нові рішення, за словами М. Емерсона ґрунтуються на фіскальних заходах держав-членів, що становлять 3 % ВВП ЄС, та додаткових заходах грошової ліквідності в розмірі 16 % ВВП.

М. Емерсон наголосив, що найбільше суперечок виникло через прохання Італії, яку підтримала Іспанія та з деякими нюансами – Франція, про щось із категорії «євробондів» чи «коронабондів», щоб надати масову допомогу найбільш вразливим країнам-членам без збільшення їхнього державного боргу, який і так уже дуже великий, як це у випадку Італії та Греції. Суть цієї пропозиції полягає в тому, що позичальником має бути ЄС, який би відповідав за погашення боргу, а не окремі країни-члени.

Це заперечували переважно північні держави-члени, і найголосніше – Нідерланди, які рішуче висловилися проти будь-чого, що призвело б до надання фінансових грантів або допомоги, яка не підлягає умовам. Перед цим Німеччина займала таку саму позицію, але останні виступи А. Меркель натякнули на певну можливу гнучкість з акцентом на історичну стратегічну відповідальність, що об'єднує ЄС у подоланні кризи.

М. Емерсон повідомив, що результатом компромісу стало те, що, хоча застосовуватиметься Європейський стабілізаційний механізм, а не «євробонди» або «коронабонди», єдиною умовою буде використання коштів для підтримки галузі охорони здоров'я та соціальної політики, пов'язаної з протидією пандемії. «Європейська комісія та Європейський інвестиційний банк також здійснюватимуть широкомасштабні операції з запозичення чи гарантій за кредитами, і ці операції означають, що для ЄС, як позичальника, існує ступінь ефективної “взаємності”. Отже, це компроміс на поточний момент. Екзистенційній кризі запобігли», – наголосив М. Емерсон.

Разом з тим частина науковців-економістів та незалежних аналітиків в аналітичних центрах виступають за більш радикальні заходи для забезпечення системної стійкості ЄС. Механізми для цього впливають із досвіду різних об'єднань і показують реальну взаємовідповідальність у масштабних запозиченнях ЄС на фінансування заходів для компенсації глибокої рецесії, викликаної COVID-19, таких як програми допомоги з

безробіття чи забезпечення доходів або підтримка малих та середніх підприємств.

Як зазначив М. Рахман, європейський керівник Eurasia Group (організація, що займається політичним кризис-консалтингом), домовленість про виділення коштів на боротьбу з коронавірусом, досягнута лідерами ЄС, вирішує основну проблему, пов'язану з підтримкою їхньої економіки. «Однак це лише в короткостроковій перспективі. Коли міністри фінансів країн-членів ЄС зберуться наступного разу, вони можуть зіткнутися з виснаженою економікою і необхідністю повної її перебудови», – зазначив експерт (URL: https://24tv.ua/investment/yevropa_i_koronavirus_naskilki_vdala_antikrizova_strategiya_yes_i_shho_govoryat_analitiki_n1316553.2020.12.04).

Так само аналітики одного з найстаріших банків Німеччини – Berenberg Bank – стверджують, що реакція Європейського Союзу на кризу наразі має велике значення для майбутнього організації. Адже обсяги фінансування, виділені на боротьбу з коронавірусом, нині набагато вищі, ніж під час кризи державних боргів єврозони в 2011–2012 рр.

Щоправда, сьогодні перед Європою постала значно складніша проблема, масштаб якої невідомий, адже криза лише розростається. За інформацією спеціалістів провідних економічних науково-дослідних інститутів Німеччини, темпи росту найбільшої економіки Європи (німецької) цього року можуть скоротитися на 4,2 %. За їхніми прогнозами, в другому кварталі 2020 р. ВВП Німеччини знизиться на 9,8 %. У разі підтвердження їхніх передбачень, то таке стрімке економічне падіння стане найбільшим з 1970 р., а також удвічі серйознішим, ніж найнижчі квартальні показники під час світової фінансової кризи 2008 р.

У Франції ситуація ще складніша. За оцінками центрального банку Франції, ВВП країни в першому кварталі цього року опустилося на 6 % проти попередніх трьох місяців 2019 р. Представники фінансового регулятора зазначають, що останнє зниження подібного масштабу було зафіксовано в другій чверті 1968 р. Тоді тижні громадянських заворушень у Франції, демонстрації та страйки призвели до різкого зменшення темпів росту економіки країни.

За словами експертів, сильний економічний спад у Німеччині та Франції є поганою новиною для інших європейських країн, а особливо Італії та Іспанії. Саме вони найбільше постраждали від пандемії коронавірусу, а їхня економіка зазнала ще більшого удару від наслідків смертельного захворювання.

Оцінюючи ситуацію, аналітики німецького банку Berenberg заявили, що антикризовий пакет, погоджений 9 квітня, є «основним кроком уперед». Однак, за їхніми словами, лідери ЄС повинні не зволікати й швидко рухатися до створення Фонду відновлення для оздоровлення економіки європейських країн. «За оптимістичного сценарію, пам'ять про те, якими зусиллями давалися всі ці стримувальні заходи, зітреться, а громадяни ЄС

пам'ятатимуть, як країни допомагали одна одній. У гіршому випадку, зволікання лідерів Євросоюзу можуть підірвати політичні основи організації як такої», – зазначили аналітики Berenberg (URL: https://24tv.ua/investment/yevropa_i_koronavirus_naskilki_vdala_antikrizova_strategiya_yes_i_shho_govoryat_analitiki_n1316553. 2020. 12.04).

В Україні також занепокоєні подальшими перспективами ЄС, адже наша країна вже тісно співробітничав з цією організацією. В Україні розуміють, що швидке поширення пандемії COVID-19 стало глобальним викликом, що не лише поставило під питання базові принципи функціонування Євросоюзу, але й стає стрес-тестом для всіх інституцій ЄС. Пошук індивідуальних шляхів протидії вірусу загострив внутрішньополітичні дискусії євроскептиків та відкрив вікно можливостей для інших геополітичних гравців. Усе це створює ряд нових викликів для України. І Києву треба якнайшвидше визначитися, як саме їм протистояти (URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2020/04/13/7108612/>. 2020. 13.04).

Попри те, що загальноєвропейська відповідь на пандемію наразі має обмежений характер, частково через брак компетенції, частково через динамізм ситуації, з яким важко оперативно впоратися бюрократичним структурам Євросоюзу, але все ж інституції ЄС у середині березня 2020 р. представили ряд ініціатив з пом'якшення наслідків пандемії економічними інструментами. Особливість таких ініціатив зосереджена на збереженні цілісності єдиного ринку ЄС, наданні підтримки громадянам і підприємствам ЄС та визначенні заходів оперативного реагування для підтримки стабільності й солідарності держав-членів. Наприклад, інвестиційна ініціатива Corona Response передбачає виділення 37 млрд євро з доступних фондів Євросоюзу для громадян, регіонів і держав-членів, постраждалих від COVID-19.

Разом з тим Фонд солідарності ЄС покриватиме виклики надзвичайних ситуацій у сфері охорони здоров'я, що дозволить виділити до 800 млн євро для держав-членів.

У цих умовах Україна може розраховувати на певну підтримку країн-членів ЄС. На думку спостерігачів, Україні доцільно повернутися до ідеї створення в Києві Центру протидії гібридним загрозам у регіоні Східного партнерства. Утім, криза може стати й можливістю посилення солідарності як всередині Євросоюзу, так і між ЄС та Україною.

Тим часом, як інформують ЗМІ, в рамках глобального реагування на спалах коронавірусу, Європейська комісія оголосила про виділення коштів на підтримку України. «Україна, яка продовжує страждати від актів агресії на сході країни та незаконної анексії Криму і Севастополя Російською Федерацією, також зазнала негативного впливу пандемії в усіх сферах життєдіяльності», – йдеться у повідомленні (URL: <http://www.golos.com.ua/article/329487>. 2020. 30.03).

У Єврокомісії заявили, що ЄС продовжить підтримувати Україну в цій небаченій кризі. «Перший пакет підтримки для України становить приблизно 80 млн євро», – зазначили в ЄК.

Комісар ЄС з питань Європейської політики сусідства та перемовин щодо розширення О. Варгеї заявив: «Ми допомагаємо Україні в ці надзвичайно важкі часи. Завдяки цьому пакету підтримки ми прагнемо врятувати життя та зміцнити стійкість суспільства. Ми підтримуємо реагування України на різке зростання потреб у галузі охорони здоров'я та соціальної допомоги, а також необхідності захисту бізнесу й робочих місць».

За повідомленням ЗМІ, зазначений пакет допомоги буде спрямовано на підтримку системи охорони здоров'я України. Україна зможе скористатися й новою Ініціативою ЄС з медичної безпеки, спрямованої на посилення готовності епідеміологів і персоналу первинної медичної допомоги та консультаціями фахівців Європейського центру профілактики та контролю захворювань.

Також передбачається підтримка економіки України, зокрема малих і середніх підприємств (МСП) шляхом забезпечення ліквідності, в тому числі через міжнародні фінансові установи. ЄС в Україні прискорює запуск нової програми підтримки МСП (20 млн євро) в межах бюджету ЄС на 2020 р., яка дасть ще 10 млн євро на гривневе кредитування малого та середнього бізнесу. Запроваджується програма підтримки малих фермерських господарств у розмірі 25 млн євро додатково до 26 млн євро, виділених у 2019 р. Кошти також спрямовуватимуться на підтримку найбільш постраждалих від кризи у співпраці з партнерськими громадськими організаціями.

Отже, певні труднощі в середині ЄС, про які попереджали спостерігачі, на сьогодні посилюються кризою, пов'язаною з пандемією. Проте це не перше випробування, що постало перед європейськими країнами, тож є надія, що накопичений досвід співпраці, достатній рівень резервів і здоровий глузд допоможуть порозумітися й розв'язати проблеми на користь всієї Європи та світу, у якому саме єдина родина європейських народів є одним з гарантів стабільності.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Геостратегические аспекты вступления Северной Македонии в НАТО в оценках СМИ

Представители 29 стран – участниц НАТО и Северной Македонии 6 февраля подписали в Брюсселе протокол о вступлении страны в Североатлантический альянс. Уже 21 марта Северная Македония подписала финальный документ, необходимый для присоединения к НАТО, став, таким образом, 30 участником организации. Наблюдатели напоминают, что

официальное приглашение о вступлении в НАТО Македония получила еще в июле 2018 г.

Как заявил на итоговой пресс-конференции по поводу этого события Генеральный секретарь НАТО Й. Столтенберг, присоединение Македонии укрепит стабильность на Балканах и в Европе.

Глава МИД Македонии Н. Димитров отметил, что его страна проделала долгий путь к членству в Альянсе. Напомним, процесс вступления Македонии в НАТО было длительным, в частности из-за выступившей против этого Греции, представители которой подчеркивали, что топоним «Македония» распространяется и на греческую Эгейскую Македонию, что дает возможность македонцам предъявлять права на греческие территории и культурное наследие. Премьер-министр Греции А. Ципрас и его македонский коллега З. Заев 17 июня прошлого года подписали Преспанское соглашение о новом названии Македонии – Республика Северная Македония. Соглашение о переименовании Македонии 11 января 2019 г. было поддержано парламентом республики: большинство депутатов проголосовало за внесение соответствующих изменений в Конституцию. Договор, подписанный главами правительств двух стран, 25 января был одобрен парламентом Греции.

Северная Македония стала 14 страной, присоединившейся к НАТО после окончания холодной войны. Большинство из них прежде входили в орбиту влияния СССР. После падения железного занавеса Москва стремилась к сотрудничеству с Альянсом, но его расширение на восток все больше осложняло отношения между сторонами. Первыми государствами бывшего Восточного блока, вступившими в Североатлантический альянс, стали в 1999 г. Чехия, Польша и Венгрия. В 2004 г. к НАТО присоединились Болгария, Эстония, Латвия, Литва, Румыния, Словакия и Словения. В 2009 г. в НАТО вступили Хорватия и Албания, а в 2017 – Черногория. Часть экспертов считает, что следующей целью Альянса станут Босния и Герцеговина, Косово и Сербия.

Российский политолог Г. Кухалейшвили считает, что США и другие страны-члены НАТО поддержали вступление Северной Македонии в Альянс из политических соображений, рассчитывая на новые возможности сдерживания влияния России на Балканском полуострове, поскольку, по мнению эксперта, в последние годы власти РФ вмешиваются во внутривосточные процессы стран региона и стремятся помешать расширению НАТО на восток.

Эксперт подчеркивает, что вступление Македонии и Черногории в НАТО свидетельствует о слабости позиции России на Балканах и создает прецедент для интеграции Боснии, Герцеговины и Косово, где есть сербское меньшинство, скептически настроенное по отношению к НАТО. При этом он не исключает провокаций в этих странах при участии России и ее регионального союзника Сербии. Эксперт прогнозирует, что вступление в НАТО может быть использовано боснийскими и косовскими сербами как повод для проведения референдумов о самоопределении.

По словам военного эксперта А. Гольца, вступление в НАТО важно для Македонии, поскольку представляет собой первую ступень на пути присоединения страны к Евросоюзу. Кроме того, вступление Македонии в НАТО дает Скопье гарантию безопасности и стабильности, подчеркивает эксперт: «Страны НАТО не воюют между собой, а мы знаем, что у стран бывшей Югославии много межэтнических проблем» (URL: <https://www.rbc.ru/politics/06/02/2019/5c5ab64b9a79473e23642000>).

«Македония – очень слабое государство, внутренне нестабильное из-за конфликта с албанцами, но нужно сказать, что в 2001 г., когда албанцы поднялись на восстание, НАТО не встало на сторону государства, власти и македонцев, а поддержало албанцев. И следующим шагом стало заключение государственного договора и изменение Конституции не в пользу македонцев. Тем не менее, Македония постоянно стремилась войти в НАТО, – напоминает руководитель Центра по изучению современного балканского кризиса Института славяноведения РАН, член сената Республики Сербской Е. Гуськова. – Проблема безопасности для Македонии очень важна, потому что конфликт с албанцами не прекращен. Я думаю, что албанское население на территории Македонии будет продолжать свою борьбу за независимость и отделение части ее территории. НАТО не сможет предотвратить этот конфликт и столкновения, а для НАТО очень важно, чтобы все Балканы, все славянские, особенно православные, страны отвернулись от России и стали бы управляемыми полноправными членами этой организации» (URL: <https://interaffairs.ru/news/show/25834>).

Россия выступила с критикой соглашения между Македонией и Грецией, утверждая, что договор был навязан сторонам внешними силами. Присоединение Скопье к Альянсу станет ошибкой, отмечал в июле 2018 г. постоянный представитель России в ЕС В. Чижов. Представители российской власти отмечали, что правительство Македонии, в частности, проигнорировало мнение президента Г. Иванова, который выступал против переименования страны. «Налицо продолжение навязанного извне процесса искусственной перекройки государственного названия с целью форсированного втягивания Скопье в НАТО», – подчеркивалось в заявлении дипломатического ведомства РФ (URL: <https://www.rbc.ru/politics/06/02/2019/5c5ab64b9a79473e23642000>).

Многие наблюдатели заявляли, что Россия развернула беспрецедентную информационную кампанию с целью не допустить вступления Македонии в Альянс. «Присоединение Скопье к Альянсу не несет никакой добавленной стоимости ни европейской, ни региональной, ни национальной безопасности», – подчеркивается в опубликованном на сайте Министерства иностранных дел РФ тексте (URL: <https://lenta.ru/news/2020/03/31/macedonia>). В МИД России отметили, что до сих пор не прозвучало ни одного внятного обоснования необходимости вступления Северной Македонии в НАТО.

«Несмотря на то, что Москва старается создать напряженность на восточном фланге, используя провокационные высказывания своих

политиков, неожиданные учения, размещение дополнительных подразделений и создание новых баз у границ Альянса, тот не отказывается от политики расширения. Становится очевидно, что усилия Кремля, старавшегося заблокировать этот процесс не принесли результата», – комментирует ситуацию сотрудник Польского института международных дел (PISM) М. Терликовский (URL: https://vpk.name/news/389279_makedoniya_v_nato_eto_chetkii_signal_dlya_rossii_na_fone_pandemii_i_horoshii_znak_dlya_ukrainy_i_gruzii_polskie_radio_polsha.html).

В попытках повлиять на процесс приема балканских стран в НАТО обвинил Россию генсек Альянса. «Россия пытается вмешаться, пытается вмешаться в политические процессы в суверенных странах», – подчеркивал Й. Столтенберг (URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-against-north-macedonia-in-nato/4777361.html>).

При этом, по мнению заместителя главного редактора Carnegie.ru (Московский Центр Карнеги) М. Саморукова, никаких принципиальных интересов у России в Македонии не было, как не было и реальных рычагов влияния, поэтому позиция российской власти в связи с намерением Македонии вступить в НАТО изначально была «довольно странной». «Не очень понятно, чем так угрожало России вступление Македонии в Альянс и ЕС. Тем не менее, Россия предпочла занять “принципиальную позицию”, стараясь всеми способами воспротивиться разрешению конфликта между Скопье и Афинами, который мешал вхождению балканской страны в НАТО. Своей упорной критикой этого соглашения (об изменении названия Македонии) она только подлила масла в огонь и катализировала процесс расширения Альянса», – считает он (URL: <https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-against-north-macedonia-in-nato/4777361.html>). По мнению эксперта, позиция РФ способствовала превращению спора между Грецией и Македонией из периферийного балканского конфликта в геополитическое противостояние между Западом и Россией. В итоге Россия невольно поспособствовала интеграции Македонии в европейские структуры и ускорила вступление страны в НАТО, заключает эксперт.

«Москва по-прежнему исходит именно из того подхода, что НАТО существует почти исключительно для того, чтобы “пакостить России”, обложить ее со всех сторон редутами и уничтожить как государство. Эта точка зрения равно доминирует в российской пропаганде и российском властном контуре. Однако все усилия не допустить расширения НАТО за счет Грузии, Украины, Македонии оказались неэффективными и лишь увеличили число российских проблем», – говорит директор Центра восточноевропейских исследований А. Окара. По его мнению, в итоге отношения между РФ и НАТО превратились в «самовозбуждающийся механизм»: «Усиление антинаатовской риторики создает мотивы для того, чтобы Брюссель рассматривал Россию как реального противника. Это, в свой черед, еще больше усиливает такую риторику и траты на оборонную

промышленность. От этого выигрывает ВПК – как России, так и западных стран. Они получают заказы на все новое и новое оружие, что создает все больше и больше угроз для мирного существования на земле» ([URL: https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-against-north-macedonia-in-nato/4777361.html](https://www.golos-ameriki.ru/a/russia-against-north-macedonia-in-nato/4777361.html)).

Как считает сотрудник Польского института международных дел (PISM) М. Терликовский, сегодня угрозы военно-политического характера для системы европейской безопасности связаны в первую очередь с действиями России. В этом контексте, по его мнению, ключевое значение имеет сохранение НАТО курса на расширение и сохранение перспективы присоединения к Альянсу Украины и Грузии. «НАТО показывает, что не собирается отказываться от своих основных задач, в том числе от реагирования на угрозы, исходящие от России, – подчеркивает эксперт. – Следует помнить о том, что пандемия не изменила стратегические планы таких держав, как Россия, а также того факта, что для Европы оплотом безопасности остается НАТО и союз с США в его рамках». Он также обращает внимание, что включение стран Западно-балканского региона в состав ЕС и НАТО – процесс, призванный сгладить последствия войн, происходивших на Балканах после распада Югославии. Поэтому вступление Северной Македонии в НАТО – событие, имеющее, по его мнению, большое значение для всего региона. «Была принята концепция, гласящая, что единственный путь для них – это стабилизация в рамках двух этих организаций. Европейская интеграция развивалась, а в Альянс вступили Хорватия, Словения, Албания и Черногория», – отмечает М. Терликовский. Присоединение к НАТО Северной Македонии свидетельствует, что процесс стабилизации Западных Балкан продолжает свое движение, заключает эксперт ([URL: https://vpk.name/news/389279_makedoniya_v_nato_eto_chetkii_signal_dlya_rossii_na_fone_pandemii_i_horoshii_znak_dlya_ukrainy_i_gruzii_polskie_radio_polsha.html](https://vpk.name/news/389279_makedoniya_v_nato_eto_chetkii_signal_dlya_rossii_na_fone_pandemii_i_horoshii_znak_dlya_ukrainy_i_gruzii_polskie_radio_polsha.html)).

«Вступление Северной Македонии в НАТО оказалось щелчком по носу для России. Запад показал, что он не прогнется под давлением Москвы, которая путем агрессии в Грузии и на Украине и организации провокационных учений пытается запугать государства-члены, шантажировать и, как следствие, препятствовать дальнейшему расширению Североатлантического альянса», – пишет польский журналист К. Турецкий. По его словам, «последним оплотом российского влияния на Балканах» сегодня остается Сербия, что препятствует «осуществлению полной атлантической гегемонии в регионе». «Россия воспринимает Балканы как уязвимую периферию Европы, где она может закрепиться, завоевать сторонников и, как следствие, максимизировать свое влияние на Западе. И, что очевидно и понятно с ее точки зрения, она так легко не откажется от этого региона», – заключает журналист ([URL: https://russian.rt.com/inotv/2020-04-02/Onet-vklyuchenie-Severnoj-Makedonii-v](https://russian.rt.com/inotv/2020-04-02/Onet-vklyuchenie-Severnoj-Makedonii-v)).

Что касается Сербии, то по прогнозу научного сотрудника института славяноведения РАН П. Искендерова, она в ближайшие годы также возьмет курс на более тесную интеграцию с НАТО. Эксперт считает, что сегодняшнее расширение НАТО через присоединение Северной Македонии не представляет непосредственной угрозы российским интересам, и в то же время может послужить активизации сотрудничества между Белградом и Москвой. «Главным военно-техническим партнером России на Балканах является Сербия. Прием Черногории и Северной Македонии может стать своеобразным импульсом для Белграда и Москвы наращивать сотрудничество, чтобы помочь сербскому руководству восстановить военно-технический паритет», – заявляет эксперт (URL: <https://iz.ru/990442/kseniia-loginova/tridtcat-plus-severnaia-makedoniia-vstupila-v-nato>).

«После завершения “македонской операции” на Балканах остаются две большие лакуны – Босния и Герцеговина, а также Сербия», – пишут профессор Дипломатической академии МИД России Г. Рудов и профессор МГИМО Е. Пономарева. «Вопрос самопровозглашенной и частично признанной Республики Косово стоит особняком. Приштина ориентирована на вступление в Альянс, но это вряд ли произойдет в обозримой перспективе. И не только потому, что четыре страны блока (Греция, Испания, Румыния, Словакия), а также Сербия не признают это новообразование, сколько в силу наличия недалеко от города Урошевац суперсовременной американской военной базы Camp Bondsteel. В то же время косовский вопрос, правда, по разным причинам отягощает будущее атлантической интеграции и Белграда, и Сараево, что является препятствием формированию пространства НАТО – Югославии», – заключают авторы (URL: <https://rg.ru/2020/03/30/eksperty-severoatlanticheskij-alians-formiruet-prostranstvo-nato-iugoslavii.html>).

На некоторые положительные последствия вступления Македонии в НАТО для политической ситуации в России указывает также научный сотрудник ИМЭМО РАН С. Уткин. «Российская позиция к расширению НАТО, как известно, негативная. Однако с приемом еще большего количества стран Альянс становится все менее гибким и управляемым, менее обороноспособным. Из-за расширения военно-политический блок сталкивается с внутренним дисбалансом, это может сделать его менее способным к консолидированным действиям. В ЕС, например, уже давно идет дискуссия об усталости от расширения. 30 стран в НАТО – это настоящее бремя для любой бюрократической структуры. В регионе много проблем, которые могут быть принципиальны для Северной Македонии, а это может негативно сказаться на сплоченности в рядах НАТО», – полагает эксперт (URL: <https://iz.ru/990442/kseniia-loginova/tridtcat-plus-severnaia-makedoniia-vstupila-v-nato>).

В то же время, как считает, к примеру, европейский эксперт в области международного права К. Хофф, сегодня НАТО испытывает серьезный организационный и финансовый кризис, и поэтому не в состоянии принимать в свои ряды новые государства. Таким образом, по его мнению, Северная

Македония может стать последней страной, вступившей в НАТО в рамках его расширения на Восток. «Нет никаких сомнений в том, что указанный блок абстрагируется от идеи дальнейшего укрупнения. Относительно богатые страны-члены структуры, включая США, Германию и Францию, спонсировать армии своих менее зажиточных партнеров не станут», – прогнозирует он. Принятие же Македонии в НАТО носит, по его словам, символический характер: «Таким образом, Альянс окончательно закрепился на стратегических позициях Балкан» (URL: <https://golos.ua/i/742099>).

О политическом значении вступления Северной Македонии в НАТО говорит также российский эксперт П. Искендеров: «Североатлантическому блоку в нынешних условиях надо продемонстрировать, что он расширяется, усиливает контроль над таким стратегически важным районом, как Балканы. Особенно учитывая финансовые споры, которые активизировались в последние два года между США и европейскими членами НАТО. Балканы важны еще и тем, что из этого региона можно контролировать район Восточного Средиземноморья и Ближний Восток, в частности Турцию, Иран, Сирию. НАТО выгодно, если все Балканы в том или ином виде войдут в ее состав. И там можно будет размещать объекты логистики, базы, военно-технические мощности, радарные установки» (URL: <https://iz.ru/990442/kseniia-loginova/tridtcaplus-severnaia-makedoniia-vstupila-v-nato>).

Таким образом, расширение НАТО продолжается. Северная Македония, по мнению экспертов, вряд ли существенно усилит Альянс физически, однако, как символ продолжающегося укрепления коллективного Запада на Балканах, факт ее вхождения в НАТО бесспорен.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Пандемія: останні новини

Станом на 21 квітня кількість підтверджених випадків коронавірусу в світі перевищила 2,4 млн, померли понад 165 тис. осіб, одужало понад 600 тис. пацієнтів. Топ-5 країн за кількістю інфікованих: США (764 тис. 265), Іспанія (198 тис. 674), Італія (178 тис. 972), Франція (152 тис. 894) та Німеччина (145 тис. 743). У Великій Британії – уже понад 120 тис. випадків. Загрозливих масштабів набуває ситуація в Росії. Там офіційно підтвердили 47 тис. 121 випадок зараження коронавірусом, більшість з яких у Москві. Усього в країні від коронавірусу померли 405 осіб. Загалом COVID-19 зафіксували в усіх російських регіонах (URL: https://24tv.ua/koronavirus_ukrayina_sogodni_20_04_2020_novini_ukrayina_svit_n1328137. 2020. 20.04).

Наразі епіцентром пандемії коронавірусу стали США – у країні зареєстрували понад 760 тис. випадків і близько 41 тис. смертей. Проте останніми днями почали з'являтися ознаки того, що епідемія вже досягає

свого піку, і в деяких штатах кількість нових інфікованих зменшується. Губернатори декількох штатів розпочали дискусії щодо поступового зняття обмежень, у той час як інші залишаються на жорсткому карантині. Губернатор Нью-Йорка Е. Куомо оголосив про продовження карантину в штаті до 15 травня. Кілька європейських країн починають новий тиждень із обережних кроків, спрямованих на послаблення жорстких обмежень. У Німеччині з понеділка відкриють невеликі магазини, а також відновлять навчання в школах для учнів, які мають складати випускні іспити.

Минулого тижня німецький уряд повідомив про сповільнення темпів захворюваності та заявив, що епідемію вдалося приборкати. Одночасно влада закликає людей бути пильними та обережними, щоб уникнути другої хвилі інфекції.

У Польщі з понеділка відкриють парки та ліси, а в Норвегії підуть до школи учні молодших класів. У Чехії дозволять відкрити вуличні ринки, а в Албанії відновить роботу гірничовидобувна та нафтова промисловість.

Однак Іспанія, у якій діють одні з найсуворіших обмежень у Європі, а також Франція вирішили відмовитися від послаблення карантину ще на кілька тижнів (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52344803>. 2020. 21.04).

Власний підхід до пандемії коронавірусу мають країни Скандинавії. У Швеції вже 3,5 тис. інфікованих коронавірусом та понад 100 смертей від коронавірусної хвороби, однак карантин до цього часу не введений. Варто зазначити, що Швеція, на відміну від України й багатьох інших країн, була однією з небагатьох, яка весь цей час мала власного державного епідеміолога. Коротко позицію уряду Швеції можна описати так: ми контролюємо ситуацію й статистично виглядаємо добре навіть на тлі країн зі справжнім карантинном; наразі ситуація не настільки погана, як ми очікували, медичні заклади готові до спалаху; спортзали не закриті, тому що для більшості людей спорт – це спосіб залишатися здоровим і жити за графіком; бари та ресторани поки що працюють, бо ми не хочемо жорсткого падіння економіки; очікуємо спалаху вірусу і потім запровадимо нові обмеження. Отже, наразі в Швеції навіть без жорстких заходів люди слухають рекомендації, читають сайт місцевого МОЗ й приймають власні виважені рішення. Це теж поки що працює (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/blogs-52090134>. 2020. 10.04).

Нестандартна ситуація склалася з неповнолітніми студентами в Польщі, які за польським карантинним законом мають право знаходитися поза домом лише в супроводі повнолітніх або дорослих. Міністр закордонних справ України Д. Кулеба пообіцяв контролювати захист прав українських студентів, які залишилися в Польщі. Про це політик повідомив у власному Twitter.

Як зазначається, деякі студенти, які проживають за кордоном без батьків, не можуть через заборону придбати ліки чи продукти.

«Беру на контроль захист неповнолітніх українських студентів у Польщі. Там карантин, неповнолітніх випускають з дому лише з батьками чи повнолітніми. А якщо першокурсник живе сам і має вийти в магазин чи аптеку? Наша програма “Захист” працює, щоб вирішувати ці та інші проблеми», – зазначив Д. Кулеба.

Також міністр повідомив про створені спеціальні групи в Facebook для громадян за кордоном у період карантину, наприклад, у Любліні та Гданську (URL:

https://zik.ua/news/ludyna/koronavirus_u_polshchi_kuleba_kontroliuvatyme_zakhyst_prav_nepovnolitnikh_studentiv_z_ukrainy_965164. 2020. 11.04).

У Росії за добу 20.04.2020 виявлено 4 тис. 268 нових випадків коронавірусу, загальна кількість інфікованих досягла 47 тис. 121. Зокрема, в Москві за добу зафіксовано 2 тис. 026 випадків, що становить майже половину всіх випадків по країні. Всього в столиці РФ виявили 26 тис. 350 хворих COVID-19. За час пандемії в РФ від коронавірусу померло 405 осіб (44 за минулу добу), одужало – 3 тис. 446 (155 за добу). Що цьому передувало: у столиці РФ у зв'язку з пандемією продовжили обмеження на роботу підприємств до 1 травня, крім того, з 22 квітня посилюються заходи з контролю за переміщенням громадян (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/20/7248609>. 2020. 20.04).

Крім того, 20 квітня у Владикавказі (Північна Осетія, РФ) понад тисячу людей зібралися на народний сход проти режиму самоізоляції. Є затримані.

Учасники зібрання протестують через втрату роботи й недостатнє інформування про епідеміологічну ситуацію в регіоні. Вони вимагають, щоб влада «роз'яснила ситуацію» і підтримала людей, які зіткнулися з матеріальними труднощами через пандемію. Народний сход стали розганяти силовики. Затримано мінімум троє людей.

Як повідомляє телеграм-канал «Осетія», чисельність учасників зібрання досягла 1 тис. 500 осіб. Бійці ОМОН оточили будівлю уряду республіки, глава регіону В. Бітаров вийшов до протестуючих.

Водночас підконтрольний Росії глава Криму С. Аксьонов закликав росіян відмовитися від поїздок до окупованого півострова через загрозу коронавірусу. «Я переконливо прошу всіх “наших” громадян утриматися від приїзду на територію Криму як з метою відрядження, так і для відпочинку. Усі кримські санаторії і всі місця відпочинку закриті», – заявив у Facebook С. Аксьонов. Минулими вихідними в управлінні Роспотребнадзору в Криму і Севастополі повідомили, що зросла кількість громадян, які приїжджають до Криму з сусідньої Росії. Через загрозу поширення коронавірусу підконтрольна Росії влада Криму заборонила розміщення туристів на півострові до 1 червня. Скасовувати або переносити бронь номерів змушені як маленькі пансіонати, так і великі готелі. За офіційними даними РФ, станом на 19 квітня на території півострова 61 людина заражена коронавірусом: 45 осіб у Криму і 16 – у Севастополі (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/20/7248619>. 2020. 20.04).

У Білорусі за останню добу було зареєстровано 575 випадків хворих на коронавірус, а загальна кількість становить 4 тис. 779 осіб. Про це повідомляє міністерство охорони здоров'я країни. Найбільш «проблемним» регіоном залишається Мінськ з 2 тис. 308 хворими на COVID-19. Одужали й виписались 342 пацієнти, а померли 42 особи.

Наголошується, що зростання кількості хворих МОЗ пов'язує з тим, що стали проводити більше тестів. У Білорусі зробили 86 тис. 813 тестів на коронавірусну інфекцію. На сьогодні це 5,5 тис. тестів за добу, а на початку спалаху було 300.

За прогнозом заступника міністра охорони здоров'я О. Богдан, ситуація з реєстрацією від 300 до 400 випадків COVID-19 за добу в Білорусі триватиме ще два-три тижні.

Як повідомлялося, станом на ранок 17 квітня у світі зафіксовано 2 182 823 випадки коронавірусу, з них 145 тис. 551 летальний, 547 тис. 589 пацієнтів одужали (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3008038-u-bilorusi-najbilsij-pokaznik-hvorih-na-covid19-z-pocatku-spalahu.html>. 2020. 20.04).

Цікаву експертну думку висловив керівник Асоціації медичних центрів Ізраїлю МЕДЕС, генеральний директор Першого медичного центру Тель-Авіва Р. Гольдман. Він поінформував про те, як в Ізраїлі борються з коронавірусом, чому в країні найнижча у світі смертність від COVID-19, як діють лікарі й чому ізраїльтяни підтримують свій уряд, незважаючи на жорсткі обмеження.

Як зазначив експерт, Ізраїль увійшов у невеликий список топ-країн, де зразково борються з коронавірусом. І це не просто слова, а об'єктивна статистика. «Ми першими закрили кордони, зачинили всі синагоги, храми, мечеті. Повний карантин у нас із 16 березня.

У легкій формі в нас хворіє понад 9 тис. пацієнтів, середньої тяжкості – приблизно 170 і важкої – майже 180. Коли ми говоримо про легку форму, це означає, що люди перебувають удома в карантині», – підкреслив експерт.

Р. Гольдман переконаний, що після цієї пандемії бізнес зміниться, а медицина стане кращою, зокрема й в Україні. «Усі ВІП-пацієнти побачили, що не можуть нікуди відлетіти. Це означає, що треба мати медицину в себе вдома, у своїй країні. Тому що є ситуації, коли ніякі гроші не можуть допомогти. Ізраїль входить у першу п'ятірку країн із розвинутою медициною. Але й у нас після пандемії буде багато змін у галузі системи охорони здоров'я. Тому я особисто сприймаю ситуацію позитивно. Адже щоб створити найкращу армію нам свого часу треба було зрозуміти, що в нас немає армії. Так і багато країн, побачивши, що в них немає медицини, зможуть створити в себе сучасну систему медичної допомоги» (URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/-izrajilskij-medik-goldman-v-ukrajini-neko-rektnij-karantin-jakshcho-zaraz-ne-shamenutisja-krajina-mozhe-stati-shche-odnije-ju-italijeju-1495491.html>. 2020. 15.04).

Отже, сьогодні у світі, незважаючи на посилення карантинних заходів, продовжується поширення COVID-19. Наразі епіцентром пандемії коронавірусу стали США – в країні зареєстровано понад 760 тис. випадків і близько 41 тис. смертей. Загрозливих масштабів набуває ситуація в Росії. Зростає захворюваність і в Білорусі. Через упровадження карантинних заходів ускладнюється життя людей, проте керівництво більшості країн вважає, що продовження обмежень, обережне зняття деяких з них у випадку сталого зниження захворюваності – залишаються головними чинниками в подоланні пандемії.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Проблеми розвитку економіки України, обумовлені пандемією коронавірусу COVID-19 у світі, і пошук шляхів їх розв'язання

(Початок, закінчення див. у № 9)

1. Економічний вимір заходів боротьби з епідемією COVID-19 в Україні

Пандемія коронавірусу COVID-19, що охопила світ, створила цілий ряд різнопланових загроз для розвитку української економіки. Адекватна оцінка цих загроз є вельми складною та до того ж часто матиме імовірнісний характер через їх неординарність та новизну. Причому навіть тепер, коли минуло вже кілька місяців з початку поширенням коронавірусу SARS-CoV-2 у світі. Наша держава теж уже має певний власний досвід боротьби з пандемією коронавірусу COVID-19 на своїй території. Проте для фахівців у галузі медицини й біології не лише в Україні, а й у світі залишається доволі багато «білих плям» щодо поведінки коронавірусу SARS-CoV-2, який викликав пандемію COVID-19. Це є наочним відображенням високого ступеня невизначеності щодо подальшого перебігу цієї хвороби у світі, й в Україні зокрема.

По суті, людство поки що веде боротьбу з найбільш очевидними проявами пандемії COVID-19. Україна в цьому плані не є винятком. Однак навіть вже на цьому етапі необхідність подолання епідемії COVID-19 порушила перед українським суспільством цілий ряд гострих проблем, зокрема й економічного характеру. З певним ступенем умовності такі заходи можна віднести до наступних категорій: технічно-організаційні, фінансово-економічні, соціально-політичні та інформаційно-психологічні. Водночас наведений поділ заходів є дещо умовним, оскільки вони взаємопов'язані за своїм походженням та функціонуванням, і всі вони так чи так відобразатимуться на розвитку української економіки в найближчому й більш віддаленому майбутньому. До того ж всі ці заходи мають, так би

мовити, своє економічне «відображення» в тому сенсі, що або потребують відповідного фінансування, або ж так чи інакше впливають на перебіг економічних процесів в Україні.

Причому на практиці на різних етапах боротьби з поширенням коронавірусу SARS-CoV-2 та проявами пандемії COVID-19 в Україні значимість згаданих вище категорій заходів можуть бути різною. На початку поширення пандемії COVID-19 в Україні на перший план вийшли технічно-організаційні аспекти, як-от евакуація громадян України з-за кордону, контроль стану їхнього здоров'я, організація карантину та роботи медичних закладів у нових умовах, організація відповідних медичних досліджень тощо. Виняток у цьому, через збереження своєї постійної значимості, складають хіба що інформаційно-психологічні загрози. Адже інформаційні потоки супроводжують всі процеси життєдіяльності суспільства.

Хоча вже й на початковому етапі боротьби з поширенням коронавірусу в Україні почали проявлятися соціальні й, особливо, фінансово-економічні аспекти цієї боротьби. Зокрема, гострішою стає проблема виявлення додаткових джерел фінансових ресурсів для протидії поширенню коронавірусу SARS-CoV-2 та перерозподілу відповідних, здебільшого доволі обмежених, фінансових і матеріальних ресурсів між різними суб'єктами, що беруть участь у протидії поширенню цього коронавірусу. Зазначені завдання почали виконуватися переважно за рахунок резервних фондів державної та місцевої влади, спонсорської допомоги небайдужих громадян і благодійників – поки без внесення радикальних змін до державного та місцевих бюджетів. Проте вже невдовзі стало зрозумілим що це прояв лише першої когорти фінансово-економічних проблем, що постали перед нашою державою у зв'язку з пандемією коронавірусу COVID-19.

Водночас, враховуючи вже наявний і до того ж доволі різноманітний іноземний досвід, стає очевидним, що першочерговим завданням для вітчизняних владних інституцій є недопущення перебігу подій за «італійським сценарієм». Для цього треба подолати насамперед ряд технічно-організаційних і, звичайно, інформаційно-психологічних загроз. Саме технічно-організаційна сфера боротьби з поширенням пандемії COVID-19 на територію України потребує першочергового залучення відповідних фінансових ресурсів для придбання необхідних матеріалів, ліків й медичного обладнання, особливо тестів для перевірки пацієнтів на наявність коронавірусу SARS-CoV-2.

Загалом, саме належна організація тестування населення набуває особливого значення для успішної боротьби з поширенням коронавірусу SARS-CoV-2 та епідемії COVID-19 на території України. Це питання привертає увагу громадськості та політиків. Зокрема, медик-доброволець, народна депутатка фракції «Європейська Солідарність» Я. Зінкевич у своєму відеоблозі заявила: «“Європейська Солідарність” вимагає почати масове тестування українців на COVID-19, як це роблять у цивілізованому світі – від США до Німеччини. Насамперед ми вимагаємо проводити регулярне

тестування всіх лікарів та медперсоналу, які на передовій боротьби з коронавірусом мають найвищі ризики зараження. Також наша команда вимагає провести масову перевірку військовослужбовців на фронті для унеможливлення поширення коронавірусної хвороби серед наших захисників». На її думку, «статистика щодо кількості випадків коронавірусу в Україні, яку подає влада, є свідченням не низької захворюваності, а проваленого тестування на COVID-19». При цьому вона посилювалась на практику тестування населення на коронавірус SARS-CoV-2 в інших державах, включно з Білоруссю та Польщею (URL: https://ukr.lb.ua/news/2020/04/08/454837_ievropeyska_solidarnist_vimagaie.html).

Зі свого боку виконуючий обов'язки генерального директора Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я І. Кузін на брифінгу 9 квітня заявив, що масове тестування всіх громадян України на наявність коронавірусу SARS-CoV-2 не є доцільним і технічно майже неможливим. За його словами «Жодна країна у світі не забезпечує масове скринінгове тестування всіх громадян держави...» (URL: <https://dt.ua/UKRAINE/coz-masove-testuvannya-ne-docilno-i-tehnicno-mayzhe-nemozhливо-344139.html>).

В інтерв'ю сайту «Новое время» І. Кузін у відповідь на запитання кореспондента Д. Бобрицького про кількість реальних інфікованих, а не лише зареєстрованих в Україні, підкреслив: «Оцінити скільки не діагностованих випадків наразі вкрай складно. Жодна математична модель їх не покаже. На сьогодні ми, ЦГЗ, використовуємо декілька підходів оцінки прихованих компонентів епідемії. У нас є серія проксі-індикаторів, що дають змогу оцінити чи немає прихованих даних. Для цього використовуємо такі показники: частота викликів додому бригад швидкої допомоги; смертність від позалікарняної пневмонії, смертність від грипу. Ще один показник – частота важких гострих респіраторних інфекцій. За цими даними в чотирирічній динаміці вони залишаються в межах статистичної похибки». Щоправда, при цьому І. Кузін не озвучив яка абсолютна (а не відносна) кількість випадків в Україні відповідає величині цієї статистичної похибки.

На запитання кореспондента про вірогідну кількість людей в Україні, що не підозрює про наявність у них інфекції COVID-19, яку різні інфекціоністи оцінюють у межах від 3 до 8 тис., І. Кузін зауважив: «Складно сказати. За даними, які я особисто зустрічав, кількість безсимптомних носіїв менша, ніж 1 % від загальної суми. Безсимптомні носії – це поодинокі випадки». Він додав: «Наша система виявлення працює таким чином, що скринінгують практично всіх, хто відчув симптоми» (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/na-koronavirus-zahvoriye-vid-2-do-400-tis-osib-ekspert-coz-novini-ukrajini-50080933.html>). Однак у ЗМІ нерідко повідомляється про відмову медиків тестувати на коронавірус людей, що звертаються до них з певними симптомами.

Проте недостатній рівень тестування населення України на наявність коронавірусу SARS-CoV-2, у березні та на початку квітня практично визнав під час участі в програмі «Свобода слова» на телеканалі ICTV 6 квітня

заступник міністра охорони здоров'я, головний санітарний лікар України В. Ляшко. «Україна готова проводити станом на цей час 30 тис. тестувань на тиждень, у подальшому наша стратегія розвитку дозволить робити 80 тис. тестувань. Ми сьогодні розглядали питання чому в нас проводиться близько тисячі тестів на день. Справа в тому, що немає потреби», – підкреслив він. Також В. Ляшко додав, що на тепер у всіх громадян з підозрою на пневмонію беруть зразки і відправляють у лабораторію для тестування на коронавірус (URL: <https://svoboda.ictv.ua/ua/videos/posylennya-karantynu-z-6-kvitnya-v-ukrayini-do-chogo-tse-pryzvede>; https://ukr.lb.ua/society/2020/04/06/454673_moz_gotove_provoditi_30_tis.html).

Однак аналіз інформації з відкритих джерел, доступних в українському та світовому інформаційному просторі, змушує поставити під сумнів обґрунтованість деяких наведених вище тверджень заступника міністра охорони здоров'я, головного санітарного лікаря України В. Ляшка та виконуючого обов'язки генерального директора Центру громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я І. Кузіна. Насамперед треба почати з малої кількості тестувань населення України на наявність коронавірусу SARS-CoV-2.

Утім, як показують статистичні дані на веб-сайті Worldometer, визнаному Американською бібліотечною асоціацією (ALA) одним з найкращих веб-сайтів безкоштовних довідників, Україна за рівнем тестування населення на інфікування COVID-19 значно відстає від країн Європи і навіть від багатьох пост-радянських держав. При цьому варто наголосити, що на веб-сайті Worldometer оприлюднені офіційні статистичні дані держав світу щодо інфікування населення на COVID-19.

Зокрема, станом на 6 квітня, коли головний санітарний лікар України В. Ляшко брав участь у програмі «Свобода слова» на телеканалі ICTV, в Україні всього було зроблено 5864 тести, що в розрахунку на 1 (один) млн населення припадає 134 тести. Саме показник числа протестованих громадян у розрахунку на душу населення найточніше відображає стан справ у тій чи тій державі з подолання проявів пандемії COVID-19 на її території. На цю же дату в Італії було зроблено в розрахунку на 1 (один) млн населення 11 937 тестів, Німеччині – 10 962, Франції – 3436, Литві – 9403, Польщі – 2258, Білорусі – 4233, Росії – 5194, Казахстані – 271, В'єтнамі – 969, а в таких країнах Африки, як Марокко та Нігерія – 138 і 169 тестів в розрахунку на 1 млн населення відповідно (URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus>). Як бачимо, на той момент в Україні ситуація з тестуванням населення на наявність коронавірусу була явно незадовільною.

При аналізі стану тестування в різних державах треба брати до уваги «закон малих чисел», який детально з використанням багатьох експериментів досліджували лауреат Нобелівської премії з економіки відомий психолог Д. Канеман і його нині покійний колега А. Тверскі. Суть цього закону в тому, що «вірогідність помилки в роботі з невеликими обсягами даних або малою вибіркою є занадто високою. І для будь-яких висновків про ефективність

необхідна більша кількість статистичної інформації». Як наголошував також 6 квітня керівник Південноукраїнського представництва Міжнародного фонду Відродження Є. Попов, «...наразі в Україні проведено близько 6000 тестів на коронавірус, що є дуже малим числом по відношенню до населення України й по відношенню до аналогічних показників інших країн світу. Така кількість тестів створює викривленість вибірки і не дає зрозуміти чи були адміністративні дії з протидії поширення вірусу вдалими або ні. Такої кількості просто недостатньо для якісних рішень. Але без масового тестування та статистичної інформації оцінювати реальність і робити прогнози майже неможливо: вони будуть інтуїтивними та з великою вірогідністю помилкові» (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-pro-shcho-govoryat-statistika-v-ukrajini-ostanni-novini-50080384.html>).

З того часу, як і обіцяв головний санітарний лікар України В. Ляшко, ситуація з тестуванням в Україні поліпшилась. Зокрема, станом на 20 квітня всього було зроблено 58 093 тести на інфікування населення на COVID-19, у тому числі в розрахунку на 1 (один) млн населення – 1328 тестів. Однак у згаданих вище державах у цей період ситуація з тестуванням населення теж змінилась. На цю ж дату в Італії було зроблено в розрахунку на 1 (один) млн населення 23 122 тести, Німеччині – 20 629, Франції – 7103, Литві – 24 374, Польщі – 5661, Білорусі – 10 853, Росії – 14 070, Казахстані – 6382, В'єтнамі – 2119 тестів у розрахунку на 1 млн населення відповідно. Хоча за кількістю тестів на коронавірус на душу населення Україна обігнала країни Африки, але відстає від усіх розвинених держав, держав колишнього СРСР і багатьох держав Азії та Латинської Америки (URL: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>).

Загалом аналіз міжнародної статистики показує, що зростання кількості громадян, у яких виявлено інфікування COVID-19, пришвидшується через охоплення все ширших верств населення тестуванням на наявність коронавірусу. Україна не є винятком. Це пов'язано не лише з поширенням зазначеної хвороби, а й з виявленням прихованих носіїв коронавірусу, які й самі можуть не здогадуватись про його наявність. Тому є підстави вважати, що в більшості країн світу пік пандемії COVID-19 ще не пройдено.

До того ж, як повідомив на брифінгу 19 квітня Міністр охорони здоров'я України М. Степанов, однією з причин зростання виявлених випадків числа інфікованих коронавірусом стало істотне збільшення кількості тестувань методом ПЛР, яке практикується останнім часом (URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4219349-u-moz-poiasnyly-strybok-v-statystytsi-COVID-19>).

Водночас, попри досягнуті в різних державах світу доволі непогані результати боротьби з пандемією коронавірусу COVID-19, ще є цілий ряд важливих питань, насамперед медико-біологічного характеру, що потребують подальшого дослідження. Результати цих наукових розвідок у подальшому можуть суттєво позначитись на конкретних механізмах боротьби людства з пандемією COVID-19. «Учені з Кембриджського

університету вивчили філогенетичну еволюцію коронавірусу SARS-CoV-2 і змогли визначити як він мутував, рухаючись з Азії в інші частини світу. У результаті дослідникам вдалося виділити три генетичних варіанти коронавірусу, яким присвоїли індекс А, В і С – відповідно до часу походження. Типи А і С виявилися більш поширеними в Європі і США, а от у Східній Азії найпоширеніший тип В, за межі регіону він поширився, мутуючи в похідні типи. Це може бути або наслідком ефекту засновника, або ознакою того, що за межами Азії спостерігається помітна імунологічна й екологічна стійкість до SARS-CoV-2 типу В» (URL: https://dt.ua/TECHNOLOGIES/vcheni-viznachili-shlyahi-pandemiyi-covid-19-344528_.html). З'являються в ЗМІ й інші неординарні новини. Зокрема, за інформацією корейського Yonhap News Agency, в 91 громадянина Південної Кореї діагностували новий коронавірус після того, як напередодні лікарі повідомили про їх цілковите одужання від цієї хвороби (URL: <https://en.yna.co.kr/view/AEN20200410006500320?section=national/national>). Така інформація показує високий ступінь невизначеності щодо результатів подальшої боротьби з пандемією і необхідність формування в Україні власної експериментальної та інформаційної бази для подолання пандемії коронавірусу COVID-19. Ключовим елементом цього є масштабне тестування населення.

Причому ЗМІ нині рясніють повідомленнями про медико-біологічні дослідження в різних країнах, спрямовані на подолання пандемії COVID-19 у світі. «Так, вчені з Південної Кореї виявили 38 антитіл – вони можуть нейтралізувати коронавірус. Такі властивості антитіл дадуть змогу використовувати їх надалі при лікуванні пацієнтів з COVID-19. А ось японські вчені прийшли до висновку, що препарат нельфінавір може блокувати розмноження штаму вірусу SARS-CoV-2 (збудника COVID-19). Нельфінавір – це антиретровірусний препарат, що використовується при лікуванні ВІЛ у поєднанні з іншими подібними ліками» (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/styler/uchenye-zayavili-proryve-lechenii-koronavirusa-1586772333.html>).

Також ЗМІ нагадують, що «Ізраїль, Сполучені Штати і Китай змагаються в боротьбі за право стати першим розробником вакцини від коронавірусу. Розробками займаються й інші держави, зокрема Італія та Велика Британія. Експериментальні зразки вакцини вже почали тестувати на людях, піддослідними погодилися стати волонтери. Наразі вакцини і ліків від COVID-19 не існує – захворювання лікують симптоматично». Британська The Times, з посиланням на думку провідного професора-вакцинолога Оксфордського університету С. Гілберг, зазначає, що така вакцина може бути готова вже у вересні цього року. З іншого боку, американська Washington Post пише, що створити вакцину від нового коронавірусу за 12–18 місяців є дуже амбітною метою. При цьому журналісти різних ЗМІ повідомляють, що Китай приховує інформацію про поширення нового коронавірусу й лікування від нього. Йдеться, зокрема, про те, що «влада Китаю запровадила нові

обмеження на публікацію наукових досліджень про походження коронавірусу SARS-CoV-2 відповідно до директиви центрального уряду та онлайн-повідомленнями, опублікованими двома китайськими університетами», – передає американський телеканал CNN.

Загалом складається враження, що не лише фармацевтичні компанії, а й державна влада різних країн світу включилась у світове змагання за те, щоб якомога раніше створити медико-біологічні засоби для вакцинації та лікування від коронавірусу SARS-CoV-2. Не без того, що влада Китаю прагне забезпечити відповідним китайським виробникам певні конкурентні переваги у цьому змаганні завдяки ексклюзивному використанню досвіду китайських науковців і лікарів та наявності відповідної спеціальної інформації. Позаяк саме Китай нині є значним експортером тестів для визначення наявності COVID-19 у підозрюваних на коронавірус.

Крім того, як допустив головний санітарний лікар України В. Ляшко, коронавірусна хвороба все ж стане сезонним захворюванням і повертатиметься циклічно. На його думку, це може статися вже в жовтні цього року. При цьому потрібно буде «подивитися як вірус мутуватиме, і як імунітет з цими мутаціями справлятиметься. Якщо ми матимемо стійкий імунітет до цього вірусу й мутації не будуть спричиняти хворобу – це один варіант розвитку подій. Якщо кожна нова мутація призводитиме до виникнення нової хвороби, що ж, тоді нам доведеться жити в нових біологічних реаліях» (URL: https://ukr.lb.ua/society/2020/04/12/455111_viktor_lyashko_svit_vryatuie_charivny.html).

Отже, значне розширення масштабів тестування населення України на наявність коронавірусу нині є конче необхідним як з медичних, так і з економічних критеріїв та вимог національної безпеки загалом. Тому, враховуючи нинішні темпи поширення захворюваності в Україні на COVID-19, доцільно якнайшвидше організувати перехід до 80 тис. тестувань на тиждень, як зазначав ще 6 квітня заступник міністра охорони здоров'я, головний санітарний лікар України В. Ляшко у програмі «Свобода слова» на телеканалі ICTV. Причому таке тестування повинно проводитись, як наголошує экс-міністр охорони здоров'я У. Супрун, обов'язково за методом «ПЛР – полімеразна ланцюгова реакція. Це, насправді, золотий стандарт» (URL: https://lb.ua/society/2020/03/25/453627_ulyana_suprun_naybilshe_patsientiv.html).

Тому, в контексті згадуваних вище проблем з тестуванням населення на COVID-19, особливо важливого значення набуває інформація про те, що із залученням додаткових спеціалістів Інститут молекулярної біології і генетики НАН України спроможний продукувати до 50 тис. ПЛР-тестів щотижня. При цьому повідомляється, що «планова калькуляція кошторисної вартості “Тест-системи для діагностики коронавірусу COVID-19”, розробленої в інституті, становить 250 грн на одну реакцію. Таким чином, планова калькуляція щодо виготовлення тест-систем на 50 тис. реакцій

становить 12,5 млн грн» (URL: <https://news.finance.ua/ua/news/-/468955/institut-molekulyarnoyi-biologiyi-nan-mozhe-vygotovlyaty-do-50-tysyach-testiv-na-tyzhden-ale-nemaye-groshej>).

Питання визначення достатнього рівня тестування населення України на COVID-19 має ще один особливий аспект – безпековий. ЗМІ періодично повідомляють про зростання числа інфікованих COVID-19 у Збройних силах України (ЗСУ). Наприклад, станом на 15 квітня в ЗСУ підтверджено 23 випадки коронавірусу. Одна людина померла, ще одній вдалося видужати. У цей час на самоізоляції перебували 307 військовослужбовців. На перший погляд здається, що абсолютні показники захворюваності невеликі.

Однак, наприклад, у Росії, яка здійснює гібридну агресію проти нашої держави й розгортає біля українського кордону нові контингенти своїх збройних сил, як показують дані української розвідки, вживають необхідні заходи, щоб не допустити поширення коронавірусу. Зокрема, офіцери РФ, повертаючись до Російської Федерації з окупованих територій українського Донбасу, одразу йдуть на 14 діб на карантин. Така ж процедура відбувається й під час повернення російського контингенту з кризових регіонів, скажімо Сирії.

Не без того, що в Росії нині проводиться масштабне тестування службовців силових структур на наявність інфікованих COVID-19. Станом на 15 квітня в Росії було протестовано на COVID-19 10 тис. 402 людини в розрахунку на 1 (один) млн населення, тоді як в Україні – всього 894. Загальне число тестувань на цю дату становило в Росії понад 1,5 млн, тоді як в Україні – трохи більше, ніж 39 тис. Саме високі темпи зростання показників загального й подушного тестування населення на COVID-19, поряд із наведеними вище даними української розвідки, дають підстави допустити вірогідність проведення масштабного тестування службовців силових структур Росії. А це, своєю чергою, пов'язано вже з питаннями національної безпеки України.

Водночас й інші напрями боротьби з епідемією COVID-19 в Україні, крім тестування населення, вимагають належного фінансування. Це стосується, насамперед, кадрового забезпечення подолання цієї епідемії. Зокрема, вже згадуваний вище директор Центру громадського здоров'я МОЗ І. Кузін, в інтерв'ю сайту «Новое время» (НВ) «...пояснив, як в Україні планують вирішити проблему з нестачею епідеміологів через поширення коронавірусу. За його словами, епідеміологів в Україні близько 1100–1200 осіб, цього недостатньо. Однак ще близько 500–600 епідеміологів працює в Держпродспоживслужбі». Частина з цих фахівців у разі потреби офіційно оформлятимуть відрядження в області для постійної роботи на базі лабораторних центрів. Вельми точно на сторінках «Нового времени» О. Пасховер визначив суть кадрової проблеми в українській медицині «Біда на повний зріст – це неможливість істотно підняти ставки для професіоналів високої руки як зі стажем, так і тих, хто на початку шляху (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/deficit-medikiv-v-ukrajini-zagrozi-epidemiji->

[koronavirusu-shcho-zrostaye-novini-ukrajini-50081093.html](https://www.kyivpost.com/ukraine-politics/koronavirusu-shcho-zrostaye-novini-ukrajini-50081093.html)). При цьому кількість медичних працівників в Україні, що заразились на COVID-19 вимірюється сотнями й постійно зростає.

Україна важливим нині є й проведення відповідних наукових досліджень. Тим паче, що Україна має для цього певну власну матеріально-технічну й кадрову базу. Треба враховувати, що нинішні витрати на тестування населення на COVID-19, відповідні медико-біологічні дослідження, інші подібні технічно-організаційні заходи боротьби з COVID-19 в Україні можуть згодом не лише заощадити значні суми коштів, у тому числі й у вільноконвертованій валюті (ВКВ), а, можливо, й окупитись певними доходами від експорту тих чи тих фармацевтичних препаратів та медичних засобів. Зазначимо, що вітчизняна фармацевтична промисловість займає певні позиції, принаймні на пост-радянському економічному просторі (Детальніше див. матеріал СІАЗ «Фармацевтична галузь і фармацевтичний ринок в Україні: стан та проблеми розвитку», «Україна: події, факти, коментарі». 2019. № 6–8).

Зрештою, всі зазначені вище медико-біологічні та організаційні аспекти боротьби з епідемією COVID-19 в Україні вимагають належного фінансування. Як відомо, 13 квітня Верховна Рада ухвалила поправки до щорічного державного бюджету, в яких передбачено створення фонду боротьби з COVID-19 обсягом 64,7 млрд грн. Розпорядником цього фонду буде Міністерство фінансів. Також цього року на 29,7 млрд грн збільшено фінансування Пенсійного фонду. Міністерство охорони здоров'я у 2020 р. додатково отримає 15,5 млрд грн. Принагідно ЗМІ нагадують, що 30 березня у Верховній Раді забракло трьох голосів, щоб ухвалити документ, який передбачав створення фонду боротьби з COVID-19 в обсязі 97,1 млрд грн. З іншого боку, через неординарність ситуації з поширенням коронавірусу SARS-CoV-2 і проявами епідемії COVID-19 в Україні та надзвичайно високу невизначеність щодо подальшого її перебігу, можна з вельми високим ступенем вірогідності припустити, що нинішній перегляд щорічного державного бюджету, як і величини передбаченого у ньому фонду боротьби з COVID-19, не останній.

Тим часом фахівці вдалися до спроб визначення суспільної оцінки заходів влади в боротьбі з епідемією COVID-19 в Україні, включно з оцінкою економічних наслідків запровадження карантину. Так, згідно з проведеними Київським міжнародним інститутом соціології (КМІС) з 7 по 11 квітня опитуваннями, 46 % респондентів вважали, що нова влада успішно справляється з протидією епідемії COVID-19, тоді як 66 % опитаних негативно оцінили дії влади із запобігання можливих економічних труднощів, пов'язаних з епідемією коронавірусу. При цьому «54 % респондентів більше побоюються економічних наслідків від введення карантинних обмежень, ніж епідемії коронавірусу (в березні – 43 %); 26 % більше побоюються епідемії коронавірусу в Україні (в березні – 34 %); 13 %

не побоюються ні першого, ні другого, вважаючи, що ситуація нормалізується протягом 1–2 місяців (у березні – 14 %)».

«Говорячи про проблеми і складнощі, які їх нині турбують, респонденти найчастіше називали такі (можна було обирати до трьох відповідей): переживають за здоров'я близьких – 36 %; сильно зросли ціни на продукти харчування – 29 %; виникли фінансові труднощі – 26 %; складно купити засоби індивідуального захисту (маску, рукавички, рідину для дезінфекції) – 20 %; побоюються, що не зможуть отримати медичну допомогу в разі необхідності – 20 %» (URL: <http://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=930&page=1>).

Результати опитувань, проведених соціологічною групою «Рейтинг» протягом 10–12 квітня 2020 р., показали, що 51 % опитаних вважають, що економічне становище їхньої сім'ї погіршилося за останні півроку, 42 % вважають, що воно не змінилося, 6 % – побачили поліпшення. При цьому, оцінюючи зміни у фінансовій ситуації в близькій перспективі, 61 % зазначили погіршення протягом останнього місяця, 35 % зауважили, що не відчули змін, лише 3 % – помітили поліпшення. Песимістичнішими у своїх оцінках були люди старшого віку й більш бідні респонденти.

Серед тих, хто мав роботу до введення карантину, 40 % зазначили, що продовжують працювати в звичайному режимі після введення обмежень, 23 % – працюють дистанційно, 11 % – пішли у відпустку, 18 % – перебувають у відпустці за власним бажанням і 8 % – втратили роботу. 55 % опитаних зазначили, що їхніх заощаджень, за умови припинення отримання доходів, вистачить менше, ніж на місяць, 17 % підкреслили, що їм вистачить заощаджень на термін до 2-х місяців, 8 % – до 3-х місяців, 9 % – до півроку і більше. Водночас 82 % заявили, що почали економити кошти під час карантину, 16 % – зазначили, що не роблять цього. Останніх більше серед чоловіків і більш забезпечених громадян» (URL: <http://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/7ffba32fbbac0ba2a21713d0a9f2c5d5.htm> l). Подібні результати опитувань отримали й інші організації. Отже, наведені вище результати досліджень показали, що запровадження карантину для боротьби з епідемією COVID-19 в Україні вже позначилось на матеріальному стані, економічних оцінках і очікуваннях громадян.

Водночас варто взяти до уваги, що сприйняття українцями пандемії COVID-19 у світі й на території України, зокрема, а також заходів влади проти поширення цієї хвороби, формується під впливом потужних інформаційно-психологічних чинників, включно з діяльністю ЗМІ. Ці чинники, поряд з неординарністю самих проявів пандемії COVID-19 на території України, призводять до вельми відмінних, до того ж нерідко протилежних реакцій у суспільстві на заходи влади, спрямовані на подолання епідемії COVID-19. Це, так чи інакше, підтверджується й відповідними соціологічними опитуваннями, які згадувались вище.

До речі, думки про те, що економічні втрати від заходів боротьби з пандемією COVID-19 можуть бути більші за негативні економічні наслідки

самої пандемії неодноразово висловлювались і в Україні, і за кордоном. Як зазначив відомий вітчизняний соціолог, член-кореспондент НАН України, заступник директора Інституту соціології НАН України Є. Головаха, «для влади це, безумовно, складна ситуація – вони дійсно знаходяться між Сциллою і Харібдою, тобто, між необхідністю стримувати епідемію й необхідністю не зруйнувати все економічне та соціальне життя в країні» (URL: https://ukr.lb.ua/society/2020/04/14/455212_ievgen_golovaha_virus_stav_lyudini.html).

Зі свого боку експерт Центру Разумкова, доктор економічних наук В. Сіденко визнає, що «безумовно, пандемія коронавірусу – явище незвичайне: воно виходить за межі регулярних епідемій грипу та ОРВІ, які ми переживаємо щорічно». При цьому він стверджує, що «неправильно боротися з пандемією засобами, які можуть породити довготривалі системні проблеми у функціонуванні соціально-економічного організму. А саме на цей шлях, на жаль, стали уряди цілого ряду країн світу, в тому числі й України». В. Сіденко вважає, що «у нас, на жаль, гору взяли саме пасивні (суто обмежувальні) способи боротьби з епідемією, а не активні, сфокусовані на якнайактивнішу ідентифікацію та ізоляцію джерел поширення коронавірусу. Така суто реактивна поведінка створює ситуацію слідування за перебігом епідемії, а не ситуацію «гри на випередження» – об'єктивно єдиної правильної та ефективної стратегії». На думку експерта Центру ім. О. Разумкова, «терміново необхідно виробити стратегічно орієнтовану лінію в політиці, яка органічно пов'язала в собі підходи економічні (у тому числі фінансові, але не тільки фінансові), соціальні, гуманітарні, науково-технологічні» (URL: <http://razumkov.org.ua/statti/virusofobiia-ta-ii-mozhlyvi-sotsialnoekonomichni-naslidky>).

А. Рябоконт, мл. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Сделка ОПЕК+: политические и экономические перспективы

На фоне разворачивающегося мирового экономического кризиса, усугубляющегося продвижением пандемии COVID-19, с 9 по 12 апреля прошли очередные переговоры по вопросу сокращения добычи нефти. Участники ОПЕК во главе с Саудовской Аравией, Россия и другие нефтедобывающие страны (все вместе – ОПЕК+) 12 апреля договорились сократить мировую нефтедобычу в общей сложности на 9,7 млн барр. в сутки. Сокращать добычу участники соглашения начнут с 1 мая. Сделка, которую готовы были заключить большинство стран ОПЕК+, предусматривала снижение добычи на 10 млн барр. в сутки сроком на два месяца, начиная с мая. Это составляет около 10 % от всего мирового производства нефти. С июля и до конца года планировалось снизить объем сокращения добычи до 8 млн барр. в сутки, а с января по апрель 2021 г. – до

6 млн. По оценкам международных экспертов, суммарное суточное сокращение производства нефти может достигнуть 20 млн барр.

Новая нефтяная сделка обсуждалась в экстраординарном формате: потребовались не только две внеочередные министерские встречи ОПЕК+, но и экстренное заседание глав энергетических ведомств стран G20 и телефонные переговоры лидеров трех ключевых для рынка стран – президентов России, США и короля Саудовской Аравии.

В итоге страны ОПЕК+, на долю которых приходится более 40 % мировой добычи нефти, достигли соглашения о ее сокращении на 9,7 млн барр. в сутки. Это самая масштабная сделка в истории ОПЕК, ОПЕК+, да и всего нефтяного рынка. Несмотря на неудачу предыдущих переговоров в начале марта 2020-го и последовавшую ценовую войну, экспортеры смогли использовать опыт успешной балансировки рынка в 2016–2019 гг. и договориться. Две встречи ОПЕК+, прошедшие с перерывом в два дня, потребовались для того, чтобы согласовать вклад Мексики: страна оказалась не готова снижать добычу на 400 тыс. барр. в сутки, но взяла на себя 100 тыс. барр. в сутки.

В итоге этот объем и был зафиксирован, но с условием, что еще 300 тыс. барр. в сутки вместо Мексики с рынка уберут США: президент Д. Трамп подтвердил эти обязательства.

Еще 9 апреля участники встречи ОПЕК+ призвали всех крупных производителей внести вклад в стабилизацию рынка. Сразу откликнулась Организация африканских производителей нефти (African Petroleum Producers Organization, APPO), впрочем, большинство входящих в нее стран и так участвовало в переговорах ОПЕК+. Под новые сокращения могут попасть лишь 2,3 млн барр. в сутки, что при взятии на себя сопоставимых с ОПЕК+ обязательств означает увод с рынка лишь примерно 0,5 млн барр. в сутки.

Гораздо важнее была реакция стран G20. Участники «Двадцатки» 10 апреля заявили о готовности убрать с рынка еще 5 млн барр. в сутки. На долю входящих в G20, но не являющихся участниками сделки ОПЕК+, стран плюс приглашенной на встречу Норвегии приходится чуть более четверти мировой добычи.

Пока не известно, как будут распределены 5 млн барр. в сутки по странам, но логично предположить, что это бремя должны взять на себя прежде всего нетто-экспортеры нефти: Канада (3,7 млн барр. в сутки), Бразилия (2,7 млн), Норвегия (1,4 млн), Аргентина (0,5 млн). Бразильская государственная компания Petrobras накануне встречи заявила, что снизит производство на 100 тыс. барр. в сутки, или на 3 %. О готовности Альберты, крупнейшей нефтедобывающей провинции Канады, присоединиться к любому глобальному пакту о сокращении добычи сырой нефти в начале апреля заявлял ее премьер-министр Д. Кенни.

Но куда более значимую роль в снижении добычи странами G20 должны сыграть США, выступающие одним из крупнейших игроков на рынке. В Москве, судя по словам министра энергетики А. Новака, надеются, что США

сократят добычу на 2–3 млн барр. в сутки. Американские официальные лица воздерживаются от конкретных обещаний, так как механизм принятия решений будет в любом случае непростым.

Оперативно реализовать такое сокращение США могут двумя способами – рыночным (из-за неблагоприятной ценовой конъюнктуры естественное падение объемов производства сланцевой нефти только на прошлой неделе составило 600–700 тыс. барр. в сутки) и посредством решений регулирующих органов.

Конечно, президент США не имеет прямых рычагов воздействия на нефтедобытчиков и поэтому не может взять на себя обязательства по участию страны в снижении добычи. Но определенные возможности у него есть. Регулирование добычи нефти в США осуществляется преимущественно на уровне штатов, однако федеральные земли и континентальный шельф находятся в ведении Вашингтона и в их отношении действуют особые правила.

Правительство США на основании закона, регулирующего работу Бюро по вопросам безопасности и экологического контроля (Bureau of Safety and Environmental Enforcement, BSEE), может «в национальных интересах» потребовать остановки работ на континентальном шельфе, а это около 1,6 млн барр. в сутки, или 13 % американской добычи сырой нефти. Дополнительные сокращения достижимы за счет как остановки добычи на федеральных землях (до 0,6 млн барр. в сутки), так и решения Техасской железнодорожной комиссии, регулирующей добычу в крупнейшем нефтедобывающем штате. Эта комиссия уже изучает возможность ограничения добычи на 0,5 млн барр. в сутки.

Итак, если США смогут увести с рынка до 3 млн барр. в сутки, то среди прочих нефтедобытчиков G20 придется распределить еще 2 млн барр. в сутки. Если эти объемы делить между упомянутыми выше Канадой, Бразилией, Норвегией и Аргентиной, то их суммарное снижение добычи должно составить 24 %, что сопоставимо с обязательствами ОПЕК+.

Хотя финальное коммюнике встречи нефтяных министров G20 и не содержит информации об обязательствах отдельных стран по сокращению добычи, нет этих данных и в пресс-релизе ОПЕК+ от 12 апреля, это не означает неготовность к реальным шагам. Не входящие в ОПЕК+ нефтяники G20 впервые участвуют в коллективном регулировании добычи, отсюда и их осторожность в формализации ограничительных мер.

Отметим и тот факт, что 12 апреля Россия и Саудовская Аравия, не желая отправить нефтяной рынок в свободное падение, согласились принять предложение Мехико о сокращении добычи этой латиноамериканской страны лишь на 100 тыс. барр. в день. В результате страны показали себя договороспособными игроками. С политической точки зрения, сделка приостановила дальнейшее разрушение отношений между тремя основными участниками нефтяной войны – Россией, Саудовской Аравией и США. Угрозы американских законодателей ввести санкции в отношении Москвы и

Эр-Рияда и даже приостановить военную помощь Саудовской Аравии отошли на второй план. Немалая доля славы досталась президенту Д. Трампу, ранее публично пригласившему Россию и Саудовскую Аравию к диалогу и еще 2 апреля анонсировавшему согласие этих двух ключевых игроков сократить объемы нефтяного предложения в рамках ОПЕК+ на 10 млн барр. в день.

Однако, хотя политики трех стран подают соглашение как свою победу, эксперты и рыночные игроки скорее в унынии. Первый день торгов, 13 апреля, после объявления о сделке начался новым падением цен на нефть. Сделка ОПЕК+ по снижению предложения просто не успевает за растущим из-за пандемии снижением спроса на нефть, которое в апреле может достигнуть 30 млн барр.

Конечно, Россия и Саудовская Аравия оказали рынку услугу, поставив на паузу хаотичное развитие ситуации. Волна запредельно дешевой нефти могла в течении 40 дней до краев наполнить все мировые хранилища, что грозило совсем уж непредсказуемыми последствиями. Для России это могло обернуться дальнейшей девальвацией рубля и авральным свертыванием добычи с тяжелыми последствиями для месторождений.

Тем не менее, Россия и ее ближневосточный партнер и конкурент оказали «медвежью» услугу нефтяному рынку и принципиальным соперникам в нефтяной войне – американским производителям сланцевой нефти. Во-первых, ситуация на рынке нефти фактически замораживается в стабильном нисходящем тренде, но с неким оптимальным ценовым коридором. Это приблизительно 25–30 долл. за барр. на ближайшую перспективу. Во-вторых, главной жертвой становится американский сланцевый сектор (ему нужно минимум 30 долл. за баррель WTI), теснимый кредиторами и сторонниками альтернативной энергетики. В-третьих, пригласив Вашингтон, а затем и весь коллективный Запад в лице G20 присоединиться к сделке по сокращению добычи, Россия и Саудовская Аравия по сути предложили Западу свои, далекие от либеральной экономики, правила игры. Можно понять, почему сейчас США, Канада и другие западные страны выбрали тактику невнятных заявлений о процессе и сроках сокращения добычи, фактически оставляя решение на усмотрение нефтяных компаний, а не регуляторов.

По разным оценкам, падение спроса на нефть из-за пандемии COVID-19 может привести к рыночному «естественному» сокращению добычи на 15–19 млн барр. в сутки уже в мае этого года. Возможно, что обсуждаемая в кулуарах Международного энергетического агентства закачка нефти в стратегические хранилища ряда стран-импортеров позволит снять часть излишков с рынка. Однако даже эти шаги не переломят ситуацию в ближайшей перспективе.

Мировому нефтяному рынку может потребоваться значительное время для выхода из нынешнего депрессивного состояния, недаром новая сделка ОПЕК+ рассчитана на два года. Конечно, если спрос восстановится к концу

2020 года, то финансово более сильные американские нефтяные компании смогут сохранить и консолидировать активы. А вот если все затянется, то у России и Саудовской Аравии будут шансы медленно обескровить американских «партнеров».

Затяжное восстановление рынка может нанести серьезный удар по сланцевой добыче – во многом из-за ухода инвестиций в другие секторы экономики с более высоким и предсказуемым потенциалом доходности. Тогда может сложиться парадоксальная ситуация, когда дешевая нефть способствует восстановлению мировой экономики от шока, вызванного пандемией, но при этом традиционные инвесторы скупают более перспективные ненефтяные активы. Падение цены на нефть вынуждает многие нефтедобывающие государства резко снижать расходы. Прогнозируется, что в 2020 г. Ирак, Иран, Алжир, Ливия, Ангола и Венесуэла наиболее пострадают от кризиса, поскольку падение доходов от нефти составит 50–60 %. Им придется сокращать социальные программы, а это станет дополнительным фактором дестабилизации ситуации в этих странах.

Однако может реализоваться и другой сценарий. Ценовые войны, развязанные непредсказуемыми экспортерами нефти, ускорят процесс перехода к более «зеленым» и устойчивым энергетическим системам. Будет набирать оборот кампания противников нефтяного сектора в Европе и США за обеспечение энергетической безопасности путем развития альтернативной энергетики. В таком случае окажется, что ценовые войны в свое время нанесли удар не только по отдельным производителям нефти, но и по всему мировому нефтяному сектору.

Впрочем, падение нефтяного рынка негативно повлияет на другие сырьевые рынки, а это отрицательно скажется и на Украине. Хотя от падения цен на нефть всегда выигрывают страны-потребители, тем не менее, в условиях наступающего мирового экономического кризиса, дестабилизация рынка нефти лишь усиливает негативные тенденции в национальных экономиках. Поэтому, с одной стороны, для Украины есть возможность снижения цен на нефтепродукты для конечного потребителя, поскольку большая их доля импортируется. Однако, с другой – украинская нефтедобывающая отрасль стоит перед серьезными вызовами рентабельности работы в связи с низкими мировыми ценами на нефть и относительно высокой себестоимостью добычи углеводородов в Украине.

В целом ситуация для Украины, включенной в мировые экономические процессы, пока трудно предсказуема, поскольку многое зависит от скорости и успехов по выходу из коронакризиса ключевых экономик G20. Эксперты МВФ, судя по докладу World Economic Outlook, ожидают, что Китай станет одной из очень немногих экономик, которые могут увидеть экономический рост в этом году. При этом экономика США сократится на 5,9 %, а в зоне евро произойдет снижение на 7,5 %. Объем производства в Японии сократится на 5,2 %, а в Великобритании – на 6,5 %. Согласно китайским

даним, ВВП країни в першому кварталі 2020 г. скоротився на 6,8 % в річному обчисленні. Во другому кварталі почалося відновлення, але до докризових параметрів ще далеко.

Не складно передбачити, що відновлення економіки Китаю теж в кінцевому підсумку буде залежати від відновлення економіки в інших ключових країнах і подолання епідемії. Опять же, на рівні відновлення попиту на нафту, газ, електроенергію, металургію, зерно, інші товари і послуги. Друге півріччя покаже якою буде синхронізація цього процесу. Однак поки немає відповіді на важливі питання – скільки триватиме пандемія, можливі чи і якими будуть нові хвилі, змінюватимуть чи національні уряди «карантинну стратегію» в боротьбі з пандемією (*При написанні роботи використана інформація таких джерел: Рейтер (<https://ru.reuters.com>); Зеркало тижня (<https://zn.ua>); Ліга.Нет (<https://biz.liga.net>); РБК (<https://www.rbc.ru>); ОйлПойнт (<https://oilpoint.com.ua>); БізнесЦензор (<https://biz.censor.net.ua>).*

Наука – суспільству

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання, лікування

Про те, чи зможе людство перемогти у війні проти вірусів, звідки походить COVID-19 та які має особливості, які інші небезпечні інфекційні зоонози захворювання чатують на українців, в інтерв'ю журналістам інформаційного агентства «Укрінформ» розповіла науковий співробітник Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України кандидат біологічних наук Н. Атамась.

Учена переконана, що нинішня пандемія – не найтяжчий можливий варіант. «Від COVID-19 вмирає приблизно 1–3 % тих, хто захворів. Від деяких інших “людських” коронавірусів вмирає більше. Але пандемія викрила дуже багато вад у нашій організації науки та її фінансування, у процесі створення та клінічних випробувань вакцини, нових методів лікування. От вам приклад: коли у 2003 р. зупинили епідемію SARS, викликану близьким родичем нинішнього коронавірусу, то за деякий час припинили спроби створити вакцину від нього. Вирішили, що за дорого це та невигідно, адже небезпека пройшла. Якби ми зараз мали цю вакцину, можливо вона спрацювала б і проти COVID-19 або спростила б створення специфічної вакцини, яка потрібна просто зараз.

Ми не втримали епідемію, так би мовити, “за хвоста” – і наразі не встигаємо за перебігом подій.

Сподіваюся, будуть зроблені певні висновки, адже попередити пожежу набагато легше і дешевше, ніж потім її гасити. Уже зараз учені випробовують нові варіанти співпраці та організації робіт, аби якнайшвидше розібратися з

COVID-19 – винайти вакцину або ефективне лікування», – зазначає Н. Атамась.

Щодо того, якими є шанси людства в безперервній боротьбі проти світу вірусів, учена зауважує: «Віруси дуже різні й часто дуже мінливі. Деякі ми вивчили дуже добре й розібралися, що необхідно для того, аби їх зупинити. Але візьмемо грип. Скільки його не вивчай, але щороку штам, від якого роблять сезонне щеплення, трохи різний, бо грип постійно мутує, змінюється. Ми знаємо, яким чином це відбувається, ми багато знаємо про грип, але ми не можемо запобігти виникненню нових, у тому числі, вкрай небезпечних його різновидів, таких, як пташиний, гонконгський грип і тому подібне. Його, як віспу, не винищиш і не посадиш у клітку. Крім того, нові віруси, джерелами яких є дика природа, еволюціонують і пристосовуються до нових хазяїв та шляхів передачі, і ми маємо справу з наслідками. У еволюціоністів є гіпотеза Червоної Королеви. У Л. Керола, в “Алісі у Задзеркаллі”, Червона Королева каже: “Необхідно бігти щодуху, щоб залишатися на одному і тому ж місці”. Ця фраза точно описує еволюційну “гонку озброєнь” між будь-яким паразитом та його хазяїном. У нашому випадку вона відображає стосунки людства та вірусів. Ми вводимо у певні прийнятні рамки один вірус, як ВІЛ, наприклад, але виникають нові захворювання, ми маємо боротися вже з ними. Аби бути постійно готовими до нових викликів, наука та системи охорони здоров’я людства мають нестись вперед не просто щодуху, а удвічі швидше».

Н. Атамась також розповідає, що COVID-19 має природне походження. Наразі є дві гіпотези, де саме він мутував. Згідно з першою, він перейшов від кажанів до панголінів і мутував у них. Згідно з іншою, він, перейшовши від кажанів, а, можливо, іншої тварини до людей, певний час існував у людській популяції, а потім мутував і став небезпечним. Особливості, які зробили його таким, – зміна певних амінокислот у структурі білків вірусу, які допомагають йому зв’язуватися з відповідними рецепторами у клітинах легень, а потім проникати всередину та заражувати їх.

Чи варто найближчим часом сподіватися на зниження «заразності» COVID-19? Відповідаючи на це запитання, учена наголошує, що віруси ведуть себе по-різному. Є моделі, які демонструють зростання вірулентності («заразності») вірусів на початковій стадії взаємодії з новим господарем, а у подальшому еволюція починає працювати в бік зменшення небезпеки зараження та передавання. Деякі збудники також із часом еволюціонують у бік зменшення летальності для своїх хазяїв, інші, наприклад віспа, – ні. Треті еволюціонують у бік зростання вірулентності. Загалом, це залежить від великої кількості факторів, у тому числі від характеристик популяції «хазяїв».

В інтерв’ю Н. Атамась зазначає, що українцям треба остерігатися й інших небезпечних інфекційних зоонозних (ті, що передаються людині від тварин, птахів та комах) захворювань: «У нас в Україні доволі багато небезпечних інфекційних захворювань, які мають вогнища у дикій природі.

Це означає, що вони чітко локалізовані в просторі. Має сенс регулярно моніторити їх поширення, через моніторинг їх хазяїв та носіїв – кліщів, бліх, гризунів. До таких захворювань відноситься туляремія, лептоспіроз, кліщовий енцефаліт, кліщовий бореліоз. У Криму до цього додаються марсельська лихоманка, лихоманка Ку та геморагічна лихоманка Крим – Конго». Найбільшу ж небезпеку серед інфекційних зоонозних захворювань для України, за словами вченої, усе ж таки поки несе сказ (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 7.04*).

***

Про те, як у світі та в Україні діагностують і лікують нову коронавірусну інфекцію COVID-19, в інтерв'ю проекту «Свій бізнес» розповів учений-патофізіолог, завідувач відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України доктор медичних наук, професор В. Досенко.

Експрес-тести чи ПЛР-тести?

«...Швидкі діагностичні системи, в яких застосовується кров, призначені для встановлення рівня антитіл [специфічних імуноглобулінів до білків вірусу SARS-CoV-2, які (імуноглобуліни) продукуються у відповідь на зараження] в організмі й дають результат упродовж кількох хвилин. За принципом дії вони дуже схожі на тести на вагітність. Водночас наявність антитіл за відсутності симптомів вірусної інфекції свідчить не про те, що людина хвора, а про те, що вона є носієм вірусу.

До речі, антитіла здатні зберігатися в організмі місяцями: згідно з дослідженням японських науковців, які вивчали динаміку антитіл до коронавірусу SARS-CoV-1, що спричинив попередню пандемію у 2002–2004 рр., – цей термін може тривати близько 240 діб. Цікаво, що рівень антитіл зростає тоді, коли імунітет уже подолав інфекцію та досягає піку концентрації за один-два місяці після повного клінічного одужання. Отже, і це важливо розуміти: вірус як внутрішньоклітинного паразита знищують не антитіла, що є малоефективними з цієї точки зору (бо вони не проникають усередину клітини, де розмножується вірус, і можуть “перехопити” його тільки під час виходу з інфікованої клітини) та служать, радше, маркерами. Імунітет до будь-яких вірусних інфекцій забезпечують спеціальні клітинні механізми – через лімфоцитів-убивць (або ж Т-кілерів) і натуральних кілерів (або ж “природжених убивць” – клітини, від початку запрограмовані на розпізнавання змінених клітин, зокрема клітин, змінених вірусною інфекцією). Вони і є нашим захистом від інфекцій.

Іще один важливий момент, про який потрібно пам'ятати: у щойноінфікованої людини, яку перевіряють за допомогою експрес-тестів, імуноглобулінів можуть не виявити, оскільки організм просто не встиг їх напрацювати. Аби вони почали вироблятися під час імунізації, антигени вірусу мають потрапити до так званих антиген-презентуючих клітин (дендритних клітин або макрофагів), завданням яких є представлення

виявлених чужорідних білків імунним клітинам, причому дібраним у такий спосіб, щоб вони були спроможними розпізнавати, скажімо, новий білок того чи іншого вірусу. Далі обрані клітини (їх може бути кілька) зазнають бласт-трансформації – набувають здатності до поділу (адже для боротьби з вірусною інфекцією нашому організму потрібні тисячі таких клітин), а дозріваючи, починають продукувати певні антитіла. Цей процес відбувається не миттєво, а триває шість-сім діб, саме тому швидкий тест не завжди може виявити інфіковану людину.

Більш точний і остаточний результат дають тільки так звані ПЛР-діагностикуми – тест-системи, що ґрунтуються на полімеразній ланцюговій реакції (звідси і назва – ПЛР). За їхньою допомогою можна навіть визначити, чи пацієнт уже перехворів на COVID-19, навіть не помітивши цього. Адже перебіг нового вірусного захворювання (як, утім, й інших респіраторних вірусних інфекцій), що спричинило пандемію, у більшості інфікованих є безсимптомним або супроводжується короткочасним (до кількох діб) погіршенням самопочуття із симптомами у вигляді, як правило, головного болю та незначного підвищення температури. Саме це й робить COVID-19 небезпечним: носій вірусу може не здогадуватися про свою інфікованість і заражати інших людей. Натомість варто дотриматися правил карантину та на певний час самоізолюватися.

Високий рівень надійності ПЛР-діагностики забезпечується тим, що тест-система спрямована на виявлення самого вірусу, а точніше, на його нуклеїнової кислоти, якою у випадку з SARS-CoV-2 виступає РНК (тобто SARS-Cov-2 є РНК-вірусом). Оскільки ПЛР-тест аналізує тільки ДНК, то потрібно перетворити РНК у ДНК шляхом такого стандартного методу, як зворотна транскрипція.

Хороша звістка полягає в тому, що імунітет проти нового коронавірусу формується з імовірністю 99 %. Це підтверджено результатами останніх досліджень.

На жаль, в Україні досі не налагоджено вітчизняного виробництва апаратів для полімеразної ланцюгової реакції в реальному часі – ми повністю залежні від імпорту, хоча в цьому обладнанні немає нічого надто складного. Воно дороге, але обов'язково повинно бути в кожній лабораторії, бо забезпечує своєчасну та, що найголовніше, найбільш точну діагностику будь-якої інфекції, а не тільки коронавірусної. Власні апарати для ПЛР мають практично всі приватні українські лабораторії, а от у державних лабораторіях їх украй недостатньо, особливо з огляду на очікуваний приріст захворюваності на COVID-19».

Маска чи респіратор?

«Маски потрібні для обмеження поширення вірусу, щоб не відбулося зараження людей навколо – незалежно від того, діагностовано у вас інфекцію чи ні. Звичайно, на самоізоляції вдома, якщо ані до вас не приходять відвідувачі, ані ви не виходите з приміщення (за винятком походу за продуктами або викидання сміття), маска не потрібна. Але маски дають

позитивний ефект лише при дотриманні дистанції, оскільки коронавірус SARS-CoV-2, як і всі інші віруси, є надзвичайно дрібним, нанорозмірним (тобто роздивитися його можна тільки за допомогою електронного мікроскопа) і здатен проникати крізь будь-яку кількість шарів звичайної маски. Тільки респіратор надійно захищає дихальні шляхи і дає змогу дихати незараженим повітрям. Він доволі складний за будовою і, на відміну від масок, не може виготовлятися в домашніх умовах. Респіратори обов'язково потрібні всім категоріям лікарів і допоміжного медичного персоналу (зокрема, і в лабораторіях), який контактує з потенційно інфікованими пацієнтами».

ШВЛ чи ЕКМО?

«Японські дослідники дійшли висновку (і вже опублікували про це наукову статтю), що життя пацієнтів із важким ушкодженням легень унаслідок COVID-19 найбільш ефективно рятують не апарати штучної вентиляції легень (ШВЛ), а апарати екстракорпоральної мембранної оксигенації (ЕКМО). ШВЛ – це, на жаль, технологія вчорашнього дня. Якщо легені припиняють виконувати свою функцію, повноцінно компенсувати її здатен лиш оксигенатор – прилад для насичення крові киснем. Він теж доволі високовартісний, але дає шанс на одужання й підтримує життєдіяльність хворого, доки не вщухне інфекція, не зменшиться вірусне навантаження, не відпрацює імунна система та легені не почнуть дихати самостійно. Апаратів ЕКМО і в розвинутих країн немає в достатній кількості, а в Україні ними оснащено тільки центри кардіохірургії – в інфекційних реанімаціях вони відсутні, бо на такі потреби завжди бракувало фінансування. Та навіть якщо передати вже наявні оксигенатори до інфекційних відділень, це нічого не змінить, бо там немає персоналу, навченого роботі з таким обладнанням. У січні – на початку лютого цього року ще можна було й апаратів більше придбати, й організувати навчання. Не зроблено ні те, ні інше. Проте апарати ЕКМО ще знадобляться, бо інфекції були та будуть (до речі, звичайний грип також спричинює гостре респіраторне ушкодження легень).

Звичайно, ШВЛ – це краще, ніж нічого, але щодо нього є серйозні застереження. Чому – поясню з точки зору патофізіології. Вірус уражує клітини, котрими вкрито альвеоли – своєрідні комірочки, із яких складаються наші легені. Небезпечність ситуації зумовлюється тим, що за допомогою цих клітин у легенях здійснюється газообмін – кисень потрапляє в кров і транспортується до органів, а вуглекислий газ виходить у повітря, яке людина видихає (це так зване альвеолярне повітря). Уражені вірусом клітини альвеол запалюються, зазнають спричинених патогеном змін, атакуються лейкоцитами, які намагаються їх знищити, та врешті-решт гинуть, і далі залишаючись в альвеолі, де накопичується ексудат й утворюється набряк. Через значне збільшення діаметру дифузії газу більше не можуть проходити, в організмі починається гіпоксія (нестача кисню), від якої страждають усі органи, а також гіперкапнія (надлишок вуглекислого газу). Якщо до пацієнта в такому стані застосувати ШВЛ, це не посприє відновленню респіраторної

функції ушкоджених альвеол, але через гіпервентиляцію (сильне механічне розтягування, роздмухування) може травмувати здорові ділянки легень і посилити розвиток гострого респіраторного дистрес-синдрому, уже спричиненого потужною імунною реакцією організму на коронавірус (тобто вбиває не сам вірус, а синдром). Накладання двох цих чинників із високою імовірністю здатне призвести до летального наслідку.

Ця пандемія зробила ще очевиднішою кризу української системи охорони здоров'я – уже не тільки в первинній ланці, а й на шпитальному етапі надання медичної допомоги. Переживши пандемію, ми повинні зробити для себе висновки. Залишати все, як є, більше не можна, потрібна реформа. Це важкий і болючий шлях, але іншого вибору в нас немає» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 7.04).

***

На сайті інформаційної платформи «Українське радіо» 8 квітня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю директора Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України, голови робочої групи при НАН України з проблем (наслідків) поширення коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні академіка С. Комісаренка, яке він дав у ефірі програми «Здорова політика». Учений говорив про те, чи дадуть результати суворі карантинні заходи, яка реальна кількість хворих на коронавірус в Україні та світі, коли інфекція потрапила до нашої держави, чи існує проти неї імунітет та чому Україна не виробляє масово власних тест-систем.

Академік С. Комісаренко зауважує: «Я підтримую введення карантину, бо, можливо, це наша єдина зброя проти того, щоб вірус поширювався занадто швидко. Існує така залежність: чим жорсткіші умови проведення карантину, тим більш незадоволене населення. Але всі мають розуміти, що тоді буде менше людей, які захворіють і, можливо, які помруть».

Учений озвучує своє ставлення до динаміки захворювання в Україні та статистики хворих: «Для нас відправними точками є поширення цієї інфекції в світі та зокрема у Європі. Аналіз цих даних демонструє, що існують правдиві офіційні дані, але вони базуються або на тому, чи має людина ознаки захворювання, або на результатах діагностиків. Правдиві офіційні дані, як правило, відрізняються у 8–10 разів від реальних. У реальності офіційні дані варто б помножити на 8–10. Тому можна вважати, що в Україні значно більше інфікованих і хворих, але, на щастя, люди хворіють без особливих ознак цієї хвороби».

Біолог також пояснює чи можна отримати імунітет після зараження коронавірусом: «Українське складне запитання, на яке важко відповісти. У нашого організму існує імунна система: коли ми зустрічаємося з чимось, що є для нас чужорідним тілом, то наша імунна система, яка складається з лімфоцитів, виробляє антитіла, які зв'язуються, наприклад, з токсинами і врешті знищують їх. Імунна відповідь розвивається не одразу, антитіла розвиваються не одразу. Повинен пройти певний час, коли імунна система

розпізнає антигени, а потім виробляються антитіла. Тому діагностика, яка заснована на визначенні цих тіл, починає працювати на 5–8 день. Вони є характеристикою сили імунної системи, відповіді, як людина реагує. Кожна людина реагує по-своєму, залежно від стану її імунної системи. На превеликий жаль, проти цього вірусу імунна система інколи спрацьовує не просто добре, а занадто потужно й тоді можна говорити про лімфокіновий стрес. Коли імунна система реагує занадто потужно, це призводить до ускладненого перебігу захворювання, а інколи й смерті. Це, між іншим, може бути самоускладненням у молодих людей, у яких імунна система більш потужна, ніж у людей похилого віку. Але коли імунна система працює нормально, тоді в людей, які перенесли захворювання чи інфікування без ознак захворювання, розвивається так званий колективний імунітет. Тобто у великої частини популяції виникає імунітет, що заважає розвитку інфекції і її поширенню серед загалу. Якщо в країні вчасно й правильно проводиться вакцинація проти якогось захворювання, наприклад проти кору, то в людей виробляється імунітет проти цього інфекційного початку, тоді нація виявляється захищеною».

Академік С. Комісаренко прокоментував і ситуацію з виробництвом тестів співробітниками Інституту молекулярної біології і генетики НАН України: «Той інститут дуже швидко і вчасно зробив діагностикум проти останнього коронавірусу SARS-CoV-2. [...] Діагностика була зроблена спочатку теоретично: китайці одразу опублікували структуру РНК, яка є носієм інформації про цей вірус. Порівнюючи цей геном із геномами інших коронавірусів, можна знайти ті частини, які відмінні, притаманні саме цьому вірусу. І якщо проти цих місць зробити маркери, так звані праймери, які реагують виключно з цим вірусом, то на основі теоретичних розробок можна зробити діагностикум. Він був зроблений уже наприкінці січня цього року. Далі інститут за рахунок власних реагентів зробив біля тисячі діагностикумів, які було віддано Центру громадського здоров'я та Житомирській обласній санепідстанції. Вони були використані та перевірені на якість й показали, що є високоякісними та високоспецифічними. Вони, можливо, є кращими, ніж закордонні аналоги. Але в нашій країні поки що більшість діагностикумів поступають з-за кордону. Їх можуть робити різні фірми і вони можуть бути різної якості» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 9.04).

***

Як карантин допомагає спинити пандемію коронавірусної інфекції й чому дотримання простих правил рятує життя? Які перспективи й обмеження при лікуванні COVID-19 має метод переливання конвалесцентної плазми крові? Чи планують українські вчені дослідження за цим напрямом? На ці й ряд інших запитань в інтерв'ю та коментарях програмі «Інформаційний вечір» 5 каналу, програмі «Деталі» телеканалу «Прямий», програмі «Гаряча лінія» телеканалу «КРТ», а

також проекту Big Time відповів учений-патофізіолог, завідувач відділу загальної та молекулярної патофізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України доктор медичних наук, професор В. Досенко.

«...Карантин є дієвим і виправданим методом боротьби з пандемією. Такі жорсткі обмеження на нашій планеті раніше не запроваджувалися. І це свідчить про зростання довіри до науки (зокрема, медичної) і рекомендацій учених. Ще 100 років тому важко уявлялося, що її вплив на прийняття політичних рішень може стати настільки серйозним. Але так і має бути, навіть якщо багатьом це не подобається, бо вносить істотні корективи у звичний спосіб життя.

...Припускаю, що пік захворюваності в Україні буде пройдено протягом одного-двох найближчих тижнів і, можливо, уже із середини травня карантинні обмеження поступово зніматимуться.

...Потрібно пам'ятати, що будь-який вірус сам по собі є у певний спосіб “запакованою” генетичною інформацією (у випадку з коронавірусом SARS-CoV-2 ідеться про генетичну інформацію у вигляді РНК). Жоден вірус не виявляє ознак життя поза нашими клітинами, але при цьому зберігає здатність інфікувати їх упродовж 6–8 год. Тільки проникаючи всередину живої клітини, вірус поводить себе як живий – він починає реплікуватися, тобто збільшувати кількість своїх генетичних копій. Якщо заразити живі клітини не вдається, вірус самоелімінується. Ми також усуваємо його здатність до зараження, коли очищуємо руки за допомогою мильного розчину або дезінфектанта, коли піддаємо його впливові ультрафіолету і високих температур. Карантин же має на меті мінімізувати наші соціальні контакти й, відповідно, шляхи поширення вірусу. Скажімо, доки хворий із легкою формою перебігу COVID-19 одужає в умовах самоізоляції, віруси, які він міг залишити на поверхнях свого помешкання або в інших місцях, доступ до яких було обмежено чи заборонено, припинять становити загрозу здоров'ю і життю інших людей. На це й розраховують уряди, вдаючись до різних обмежувальних заходів.

...До речі, респіратор із клапаном видиху потрібен лише медичному персоналові, який безпосередньо контактує з пацієнтами, хворими на COVID-19. Іншим людям одягати його небажано, адже на заражених (серед яких, нагадую, можуть бути й особи без симптомів інфекції) такий респіратор створює спрямований потік повітря з концентрованим умістом вірусних частинок. Тож у більшості випадків найкращим варіантом є звичайна маска.

Перші вакцини проти нової коронавірусної інфекції вже створено і вони проходять клінічні випробування, які проте можуть тривати доволі довго (на жаль, Україна втратила можливість для розроблення та виробництва власних вакцин). Тому наразі йдеться не про профілактику захворювання щепленням, а про пошук специфічних ліків. Дозволені нашим Міністерством охорони здоров'я (МОЗ) методи терапії COVID-19, як і будь-

які інші методи, що застосовуються зараз у світі при лікуванні пацієнтів із COVID-19, які перебувають у важкому стані, поки що не належать до доказової медицини. Але, хочу наголосити, при появі нової інфекції доказова медицина і не може мати відпрацьованих рекомендацій. На нинішньому етапі лікування пацієнтів здійснюється в межах експериментальної терапії і тільки за згодою самих пацієнтів та за умов включення до клінічних досліджень, результати яких із часом дадуть можливість зробити висновок, яка терапія виявилася найефективнішою.

Учені-патофізіологи Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України також долучаються до дослідження механізмів виникнення, перебігу та лікування вірусної інфекції COVID-19. Звичайно, сам коронавірус SARS-CoV-2 ми не вивчаємо, але вже почали досліди з патогенезу зумовленого ним гострого респіраторного дистрес-синдрому, котрий, як правило, і спричинює летальні наслідки при важких формах захворювання. Зокрема, маємо намір зосередити свою увагу спільно з Університетом Цюриха (Швейцарія) на такому перспективному й цікавому для науки методі терапії COVID-19, як переливання реконвалесцентної плазми крові, що зараз активно обговорюється та застосовується у світі.

Згаданий метод не новий (уперше до нього вдалися під час пандемії іспанки понад століття тому), але досі не втратив актуальності. Днями у фахових міжнародних виданнях з'явилися дві наукові статті, які підтверджують ефективність цього методу при лікуванні хворих на новий коронавірус (скажімо, у Китаї вже одужало щонайменше п'ятеро пацієнтів, які отримували реконвалесцентну плазму). Суть методу полягає в тому, що пацієнтові з важкою формою перебігу COVID-19 переливають плазму крові донора-реконвалесцента – людини, яка перехворіла на цю вірусну інфекцію і повністю одужала. Цей метод справді діє і допомагає рятувати життя. Українські науковці та лікарі давно провели консультації з МОЗ і Центром громадського здоров'я щодо можливостей переливання реконвалесцентної плазми крові для лікування наших пацієнтів, які страждають на важку форму COVID-19. Сподіваємося, найближчим часом Міністерство надасть офіційний дозвіл на застосування цього методу терапії в медичних закладах України, що додатково озброїть наших лікарів у боротьбі з небезпечною інфекцією.

Водночас, попри ефективність переливання реконвалесцентної плазми крові, механізм цієї терапії досі не до кінця з'ясовано: не відомо, завдяки дії яких компонентів крові (за моїми припущеннями, це не антитіла) відбувається одужання інфікованого, котрий перебував у критичному стані. Крім того, використання методу в нинішньому його вигляді обмежене через залежність від донора-реконвалесцента, якого потрібно ще знайти і змотивувати здати кров. Після цього кров також належним чином перетворюють і транспортують до місця, де її потребують. Отже, логістика цього процесу може бути доволі складною та довгою, через що така терапія і не набула значного поширення. Завдання науковців – дізнатись, які саме

компоненти крові позитивно впливають на перебіг захворювання, та, при змозі, виділити ці компоненти і спробувати синтезувати. Такі дослідження важливі не тільки в контексті нинішньої пандемії, оскільки переливання реконвалесцентної плазми крові є перспективним методом лікування будь-якої важкої інфекції, у тому числі й звичайного сезонного грипу, теж здатного призводити до виникнення гострого респіраторного дистрес-синдрому.

Мені дуже хотілося б, аби з цієї пандемії наша держава вийшла розумнішою, збагнувши, що для її виживання надзвичайно важливі наука та медицина. Якщо ми залишимо все, як було, то виявимося ще менш підготовленими до наступної вірусної атаки, яка обов'язково станеться», – наголосив В. Досенко.

Більше дізнавайтеся за посиланнями: <https://youtu.be/ZAu7EPhM-CM> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.04).

***

На сайті інформаційно-освітньої платформи Medium 12 квітня 2020 р. було опубліковано статтю наукового співробітника відділу нейрохімії Інституту біохімії ім. О. В. Палладіна НАН України кандидата біологічних наук К. Пиршева, присвячену специфічним маркерам COVID-19.

Автор статті зазначає: «Оскільки я біохімік, то можу собі дозволити говорити про конкретні специфічні ознаки, які свідчать про наявність тієї чи іншої інфекції в нашому організмі – антитіла та нуклеїнову кислоту паразиту. Не може бути нічого більш специфічного за ці показники. Однак, їх наявність і кількість може варіювати в значних межах під час захворювання і лише їх сукупність, звичайно, у комбінації зі спостереженням за симптомами можуть повною мірою описати стан пацієнта. Але у випадку з COVID-19 симптоматика може бути слабкою або відсутньою у більше ніж 80 % інфікованих осіб. І як виявити те, що не можна побачити? Звичайно, що шукати характерні маркери».

Учений пояснює, із чого складається вірус і до чого тут мило: «Вірус – це не живий організм і не молекула. Це, скоріше, високоорганізована сукупність молекул різної природи (нуклеїнові кислоти, ліпіди, протеїни та цукри). Багато хто з Вас уже запам'ятав, що цей новий коронавірус, як і його родичі, є РНК вірусом. Що це значить? Його генетична інформація зберігається не у вигляді більш стабільної молекули ДНК, а у вигляді РНК. Ця молекула є більш чутливою до впливу оточуючих умов, а, відповідно, і значно швидше мутує. Саме цей феномен обумовлює той факт, що у світі наразі існує декілька штамів (різновидів) цього вірусу, які відрізняються генетично. Як і в справжніх клітинах, генетичний матеріал вірусу захищений ліпідною мембраною, у якій закорені протеїни. Мембрана представлена амфіфільними (один кінець гідрофільний – водорозчинний, а другий

гідрофобний – нерозчинний у воді) молекулами ліпідів (по суті, це жири), які організовані в цілісну структуру з нековалентними зв'язками. Незважаючи на свою стабільність у водних розчинах і деяких поверхнях, ці структури досить легко руйнуються під дією таких детергентів, як мило. Парадокс у тому, що мило саме є сукупністю амфіфільних молекул. При правильному використанні воно розчиняє мембрану, руйнуючи її структуру, та робить генетичний матеріал вірусу доступним та вразливим. Тобто ми використовуємо “жир” для боротьби із “жиром” (підступно, еге ж?)».

К. Пиршев також описує дослідження щодо «життєздатності» SARS-CoV-2 на різних поверхнях: «Чхання та кашляння неналежним чином (і навіть звичайна розмова) продукують аерозолі із частинками вірусу в повітря навколо, які звичайно осідають на всіх поверхнях, до яких доберуться. (...) Як зазначається в дослідженні щодо стабільності вірусів SARS-CoV-1 та SARS-CoV-2 на різних поверхнях, обидва віруси мають дуже подібні часові проміжки щодо виявлення “життєздатних” вірусних частинок. Мідь – до 8 год, картон – до 24 год, сталь – до 72 год, пластик – до 72 год. Інше дослідження показує, що вірус SARS-CoV-2 виявляється на банкноті після двох днів, на сталевих поверхнях, пластику та внутрішньому шарі маски – після чотирьох днів, а на зовнішній поверхні – після семи днів. Тобто лише своєчасна гігієна та дезінфекція поверхонь можуть запобігти від потрапляння вірусу до слизової оболонки нашого організму. А що буде, якщо цього не зробити? Відповідно до досліджень, людина торкається свого обличчя близько 20 разів на годину, 44 % із яких призводить до контакту з очима, носом та ротом».

Далі вчений розмірковує про молекулярні механізми взаємодії вірусу з організмом, реакції нашої імунної системи та коректне виявлення вірусу: «Потрапивши всередину організму, він починає інфікувати епітеліальні клітини в слизовій оболонці дихальних шляхів. Рецептор на поверхні вірусу може взаємодіяти з рецепторами клітини-господаря і проникати в клітину. У середині клітини-господаря вірус починає розмножуватися, поки не вбиває клітину. Це спочатку відбувається у верхніх дихальних шляхах, до яких належать ніс, рот, гортань та бронхи. Відповідно до дослідження, S-глікопротеїн SARS-CoV, MERS-CoV і SARS-CoV-2 має від 1 тис. 104 до 1 тис. 273 амінокислот і містить аміно (N) – кінцеву субодиницю S1 з рецептор-зв'язуючим доменом (receptor-binding domain, RBD) та карбоксильну (C) – кінцеву субодиницю S2. RBD складається з двох субдоменів: основного та зовнішнього. Основний субдомен RBD відповідає за утворення частинок S тримера. Зовнішній субдомен містить дві відкриті петлі на поверхні, які зв'язуються з ACE2. Якщо це все сказати людською мовою, то цей рецепторний S-глікопротеїн має подібну структуру у всіх трьох вірусів, яка дає їм змогу взаємодіяти із тим самим ACE2-рецептором у нашому організмі. Однак також показано, що спорідненість рецептору SARS-CoV-2 S з ACE2 набагато вища, ніж у SARS-CoV. (...) ACE2, в основному, наявний у судинних ендотеліальних клітинах, епітелії ниркових каналців і

клітинах Лейдіга у яєчках. Однак також експресується в легенях, нирках і шлунково-кишковому тракті, тобто тканинах, показаних для “попереднього” вірусу SARS-CoV. ...Про реплікацію вірусу в організмі та шляхи його детекції, а також про певні особливості поведінки нашої імунної системи буде в другій частині.

Мийте руки, не торкайтеся лица й маски брудними руками, носіть маски в місцях скупчення людей, читайте тільки перевірену інформацію, не паліть траву та вишки 5G. Бережіть себе! Адже від здоров'я кожного з нас залежить те, з яким рахунком і коли ми вийдемо з цієї епідемії» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.04*).

***

На сайті міжнародного громадсько-політичного тижневика «Дзеркало тижня» 14 квітня 2020 р. було опубліковано статтю заступника директора Інституту економіки та прогнозування НАН України члена-кореспондента НАН України С. Кораблін.

У публікації експерт зазначає, що відносно невеликі показники поширення COVID-19 в Україні – результат не кращої медицини, а периферійного положення. «Опинившись осторонь Нового шовкового шляху й масового туристичного інтересу китайців, Україна імпортувала хворобу манівцями – через південь Європи, проміжні країни, власних туристів і заробітчани. Тому коронавірус докотився до нас із деяким запізненням, пробивши спочатку пролом в Італії, Іспанії, Франції, Швейцарії та, наприклад, Польщі», – зазначає С. Кораблін.

Розрахунки, зроблені вченим, свідчать про схожість динаміки поширення коронавірусу в Україні та Польщі. «У нас 15 березня було зафіксовано лише три захворювання, наступного дня – п'ять. У Польщі схожа ситуація спостерігалася на 10 днів раніше: 5 березня було зареєстровано одне зараження, 6 березня – п'ять.

Якщо відкинути цей лаг у 10 днів, виходить примітна картина поширення хвороби в Україні та країні, яка надала притулок 1,5 млн її трудових мігрантів: протягом останніх 29 днів ми мало не слід у слід повторюємо статистику захворювань Польщі. Відмінність поки що лише в тому, що відбувається це зі приблизним лагом у 10 днів. Так, 12 квітня в Україні загальна кількість заражень сягнула 2 тис. 777. У Польщі така ситуація спостерігалася 2 квітня (2 тис. 946), тоді як до 11 квітня кількість захворювань там зросла вже до 6 тис. 356 випадків», – розповідає С. Кораблін. За його словами, умовність такого порівняння очевидна, але для України нині це, мабуть, один із небагатьох практичних орієнтирів. Причому аж ніяк не песимістичних, враховуючи відмінність фінансових можливостей, медичних систем і правових інституцій двох країн.

Експерт також акцентує: «У ряді випадків період між початком активного поширення коронавірусу та піком добових заражень близький до

30 днів. Що, звичайно, вельми дивно, враховуючи економічні, географічні, демографічні й соціокультурні відмінності різних країн. Проте така тривалість сплеску захворювань спостерігалася в Італії, Іспанії, Німеччині, Нідерландах, Австрії, Норвегії, Португалії, Ізраїлі, Данії, Греції, Фінляндії і, наприклад, Ісландії. Причому в Кореї, Чехії, Люксембургу, Новій Зеландії, Словенії й Естонії цей період виявився навіть меншим за один місяць. Також примітно, що в ряді європейських країн у день пікового приросту заражень частка всіх інфікованих від загальної чисельності населення перебувала в діапазоні 0,05–0,12 %. У глобальному масштабі це співвідношення значно менше – 0,015 % (якщо днем пікових заражень залишиться 3 квітня)». На думку С. Корабліна, зазначену пропорцію з деякою умовністю можна розглядати як оцінку частки населення, найбільш чутливого до коронавірусу. Ця чутливість залежить не лише від особистого імунітету, а і від роду занять, звичок, віку, традицій, щільності населення, доступності медицини, її якості, особливостей і швидкості запровадження карантину.

«А от якою вона буде в Україні, поки що незрозуміло. Як і те, на яке населення в Україні вона може поширюватися, бо ми доладно не знаємо власної чисельності. Якщо припустити, що нас 38–42 млн і найбільш чутливими до вірусу виявляться 0,06 % населення (як у Німеччині), то перші ознаки зниження заражень можуть проявитися при загальному інфікуванні 23–25 тис. людей. А якщо застосувати пропорцію Кореї (0,01 %), тоді ця величина знизиться в шість разів, приблизно до 4 тис. (нині в нас зареєстровано близько 3 тис. заражень)», – зазначає вчений (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 15.04).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Чи змінилася в Україні демографічна ситуація? Якими можуть бути економічні та політичні наслідки пандемії? На які вразливі соціальні групи наша держава має звернути особливу увагу в період карантину? Про це в ефірі програми «Печерські пагорби» радіостанції «Радіо НВ» і ток-шоу «Свобода слова Савіка Шустера» телеканалу «ТРК Україна» розповіла академік-секретар Відділення економіки НАН України, директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, член Президії НАН України академік Е. Лібанова.

Про переписи під час карантину, демографічну ситуацію та поведінкові зміни

«Те, що всеукраїнського перепису населення у 2020 р. не буде, стало зрозуміло ще тоді, коли з державного бюджету на поточний рік прибрали видатки на нього. Крім того, власне переписові передують велика кількість підготовчої роботи. Та якщо до наступного держбюджету відповідні витрати буде закладено, то, гадаю, перепис можна буде провести наприкінці 2021 р.

Але погляньмо, що зробив Китай: перепис там відбувся саме під час карантину, бо карантин – це унікальна можливість застати всіх удома. Не треба розповідати, що це нібито становить небезпеку для переписувачів – вони можуть не заходити до приміщень або спілкуватися з респондентами крізь двері. При опитуванні не обов'язково дивитися один одному у вічі. У США теж зараз триває перепис: на всі адреси, за якими зареєстровані фізичні особи, було розіслано листи з персональними кодами (аналог електронного підпису). За допомогою цих кодів будь-який користувач може зареєструватися для заповнення анкети в режимі онлайн. Для мешканців великих міст і молоді – це, звичайно, розв'язання проблеми. Особливо в період, коли чимало людей залишаються вдома і мають більше вільного часу, ніж зазвичай.

Із запровадженням карантину до України повернулося, вочевидь, понад 600–800 тис. громадян (за різними оцінками). Побільшало людей молодшого і середнього віку, а рівень старіння, відповідно, поліпшився, проте кардинально це не змінило демографічної ситуації. Думаю, зараз нас близько 38 млн, як і стверджували в уряді за результатами електронного оцінювання чисельності населення. Але вчені протестували не проти цієї цифри, а проти заміни повноцінного всеукраїнського перепису оцінкою чисельності. Згідно з даними, які оприлюднює Державна служба статистики України, народжуваність, схоже, стабілізувалася, хоча розраховувати на те, що українські родини почнуть народжувати в середньому по дві-три дитини, не варто – це дуже малоімовірно. Загалом, я цілком переконана в тому, що Держстат правильно фіксує кількість народжених і померлих, але погано визначається кількість тих, хто живе: ми не знаємо, скільки населення якого складу проживає на тій чи іншій території. Через це страждають усі відносні показники (а порівнювати можна виключно відносні показники). Заповнити прогалини може тільки повноцінний всеукраїнський перепис».

Економічні ризики тривалого карантину

«У США карантин уже продовжили de facto до кінця травня. На цей час за кожним працівником збережено заробітну платню, соціальний пакет і так далі. Американські фахівці передбачають, що загалом карантин може тривати від трьох до дев'яти місяців. Ми на сьогодні не можемо сказати точно, скільки триватиме карантин в Україні, бо не відомо, коли саме в нас з'явився коронавірус, а тестування почалось із запізненням. Можна тільки робити певні припущення, спираючись на статистичні дані, згідно з якими смертність від грипу і пневмонії в нашій країні значно підвищилася вже у січні цього року (порівняно з минулорічним січнем). Звичайно, держава робить для забезпечення громадян усе, що необхідно, карантин – це дійсно найкращий засіб. Але мене дуже хвилює, чи вистачить українцям грошей до кінця карантину (якщо він триватиме до травневих свят – ми ще витримаємо, якщо дев'ять місяців – ні) і що може статися, коли людям почне бракувати засобів навіть на їжу (на півдні Італії, нагадаю, це призвело до погромів у магазинах), – наша фінансова подушка надто тонка...

Потрібно терміново розробити виважену, ефективну стратегію державної політики в умовах економічної рецесії, яка є абсолютно неминучою, а для цього з'ясувати наші "больові точки". Поки що влада недостатньо добре розуміє, як живе більшість українців. Дай Боже їй це зрозуміти. Інакше може трапитися другий 1917 р. І тоді байдуже, хто прийде до влади: якщо група, яка керується виключно революційною доцільністю, – життя нам не буде. При погіршенні ситуації нікого не врятують ані гроші олігархів, ані вілли на Сардинії, бо всі залишаються тут».

Характер має значення

«Чому в Німеччині такі обнадійливі показники захворюваності? Бо німці чітко дотримуються карантину. Якщо їх просять залишатися вдома або дотримуватися дистанції 1,5 м – вони виконуватимуть ці приписи. Я не стверджую, що це єдиний чинник, але він важливий і проявляється в усьому.

Українці, по-перше, є оптимістами, що тішить. Бо найгірше, що може статися за нинішньої ситуації, – це паніка. Переживши жах Голодомору і Чорнобиля, а також багато подій не біологічного, а соціального характеру (голодні 1980-ті і буремні 1990-ті), ми навчилися розраховувати не на державу, а на самих себе. Для України це безперечний плюс. Але наш оптимізм має й інший бік: ми часто ігноруємо правила й поради людей, до яких варто було б дослухатися. Наприклад, багато хто з нас уже після запровадження карантину гуляв у місцях великого скупчення людей, влаштовував людні застілля й пікніки, піддаючи небезпеці не лише своє, а й чуже життя та здоров'я. По-друге, українці, як не дивно, врівноважені. Ми не те щоб спокійні, але більш-менш адекватно реагуємо на критичні, стресові ситуації, пов'язані зі втратою звичного ритму життя, роботи, доходів».

Обриси постпандемічної політики

«Не вірю, що під час пандемії демократії занепадуть. Джина вже не запахати назад у пляшку – "вірус" демократії сильніший від коронавірусу. Не можу собі уявити, за якої ситуації американці чи європейці, котрі вже звикли до демократичного ладу і прихильні до нього, погодяться на авторитаризм або тоталітаризм. Французи, наприклад, самі жартують, що страйки – їхній національний вид спорту. Як не дивно, українці також прихильніші до демократії. Ми можемо говорити про необхідність сильної руки, яка прийде і наведе лад, але спробуйте цю сильну руку встановити – і подивимося, що відбуватиметься на вулицях. Що ж стосується популізму, то він, на жаль, не зникне. Не бачу, чому криза вчить більшість людей. Принаймні ознак змін у поглядах масового електорату поки що не спостерігається.

До речі, приклад найефективнішої, просто віртуозної боротьби з пандемією – саме демократична Корея. Їй вдалося досягти справді фантастичних результатів, нічого подібного не було в жодній іншій країні світу. Не коректно порівнювати її із Сінгапуром: усе-таки Сінгапур – це лише місто-держава, у Кореї виконано роботу зовсім іншого масштабу».

Перспективи реінтеграції окупованих Росією територій

«Я переконана, що у поверненні Донбасу та Криму головну роль відіграє економічна ситуація. Проблема окупованих територій, звісно, є українською проблемою, але розв'язати цю проблему може не Україна – потрібна зацікавленість іншої сторони. А сформуватися така зацікавленість може тільки тоді, коли Росія зрозуміє, що утримання окупованих українських територій їй не по кишені. В одному з інтерв'ю мене запитали, чого я хочу для України. Так от, я хочу нафти вартістю 50 дол. за барель – і надовго. Коли припиниться російська допомога ОРДЛО, риторика тамтешньої самопроголошеної влади дуже швидко зміниться. З Кримом важче – там сильніша політична, а не економічна складова. Але питання ще й у тому, чи готова Україна пробачити все, що сталося. Ми мусимо це зробити, але я наразі не впевнена, що готові».

Докладніше слухайте за посиланнями: <https://youtu.be/udU814egt-0> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 15.04*).

***

На сайті інформаційного порталу радіо «Свобода» 12 квітня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю зі старшим науковим співробітником Інституту історії України НАН України кандидатом історичних наук К. Галушком про те, якою була чума та її наслідки.

Учений зазначає: «Перша відома пандемія чуми – це так звана юстиніанова чума. Дійсно, це було за часів імператора Юстиніана, VI ст. у Східноримській імперії – Візантії. Тоді загинуло принаймні від 50 до 70 % жителів Константинополя. Цей штаб чуми ще гуляв 200 років із періодичними спалахами, десь до VIII ст. ...Якщо робити більш очевидні підсумки першої пандемії чуми, то це крах реваншистських планів Візантійської імперії та розселення слов'ян на Південь. Хоча для нас більш відчутні соціальні наслідки мала велика чума XIV ст. “чорна смерть”, яка прийшла у Європу з території України. Якщо витоки юстиніанової чуми це Верхній Ніл і Ефіопія, а потім через торговельні маршрути вона прийшла до Константинополя, то в XIV ст., як і зараз, це – Китай. Почалася глобальна пошесть, яка забрала від половини до двох третин населення Європи.

Через Шовковий шлях ця пошесть прийшла у південноукраїнські степи. Шовковий шлях закінчувався в Криму, у Кафі – Феодосії. Тоді відбувалася війна між Золотою Ордою й генуезцями, які сиділи в Кафі. Ординці закидали у фортецю трупи померлих від пошесті. Вони війну виграли, але якийсь італійський корабель встиг втекти. Італійський корабель відплив до Італії – та врятувався, але вкрай тимчасово. Почалася глобальна пошесть, яка забрала від половини до двох третин населення Європи від Ірландії до Русі. Але тут не лише люди завинили, завинили ще й тварини – щури. Біологи та кліматологи пишуть, що ця епідемія збіглася в часі із кліматичними змінами. Неврожайні роки, усе дуже вологе. Це спричинило

міграцію гризунів, які потяглися до людей. А гризуни самі не хворіють на чуму, але дуже легко її переносять і передають. Відповідно, це була перемога щурів над людьми у XIV ст. (...) До речі, саме тоді вигадали карантин».

Історик пояснює, якими були соціальні наслідки пандемії чуми: «Зрозуміло, що величезні соціально-демографічні втрати спричинили падіння економіки, виробництва. Але не виникло продовольчої кризи, адже селяни менше постраждали. Хоча поменшало виробників, але ще більше поменшало споживачів. Але найсуттєвішим наслідком стало те, що в Західній Європі неформально, без якогось указу, зникло кріпосне право, тобто прикріплення людини до землі. Оскільки робочі руки стали настільки дорогими, що виникла потреба у, так би мовити, пільгових умовах для робітників. У результаті без будь-яких законодавчих актів за другу половину XIV ст. у Франції, Англії, Німеччині зникає кріпосне право. Це призвело до більшої індивідуальної свободи та більших елементів того, що потім призвело до капіталізму. Вільні люди, вільні працівники, вільна конкуренція. (...) Щодо наслідків – тут амбівалентна ситуація. Гинуло багато людей і це було кожного разу величезна трагедія. У тій же Одесі за часів Рішельє померла кожна дев'ята людина. З іншого боку, це мобілізувало, це був великий стрес і щоразу люди намагалися робити якісь висновки: санітарія, водогони, каналізація, мити руки, більше чистоти. Це сприяло принаймні побутовому прогресу для уникнення таких спалахів. А передбачити, як змінюється світ після цього соціально, дуже важко. Ніхто не знав, які будуть наслідки “чорної смерті” XIV ст., що це змінить соціальну модель Європи. Так само з мене, як з історика, прогнозист поганий. Щось зміниться: люди зміняться, деякі явища і тренди. Але поки що недостатньо ввідних даних. Але, як ми бачимо з історії чумних пошестей, є шанс змінити себе й довколишній світ на краще» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 13.04).

***

На сайті інформаційної платформи GMK center 9 квітня 2020 р. опубліковано статтю міжнародного експерта ООН, члена-кореспондента НАН України І. Манцурова, присвячену економічним наслідкам пандемії.

Експерт зазначає: «Починаючи з 2014 р. в Україні склалася сукупність фундаментальних факторів, систематичний вплив яких призвів до того, що країна, як і багато інших країн світу, виявилася абсолютно не готовою протидіяти викликам, пов'язаним з поширенням пандемії коронавірусу. Витрати та інвестиції в медицину в Україні були традиційно недостатні. Частка охорони здоров'я та надання соціальної допомоги в загальному обсязі капітальних інвестицій в економіку України за 2019 р. становила лише 1,7 %. Уряд для боротьби з поширенням коронавірусу обрав шлях карантину та продовжує його посилювати. Але чи дасть він ефект і наскільки тотальним має бути? Чи може українська економіка, яка перебуває не в найкращому

стані, дозволити собі зупинення підприємств? Сподіваюся, уряд усвідомлює, що тривалий карантин обрушить економіку, призведе до інфляції, девальвації, безробіття. Результатом стане різка дестабілізація соціально-економічної ситуації. На жаль, ми не можемо “залити” свої економіку та населення грошима, як це зробили США та ЄС. Але й багато європейських країн уже відмовилися від закриття промислових підприємств і відновлюють їх роботу, наприклад Італія, Іспанія, Австрія. Тому, незважаючи на карантин, необхідно забезпечити роботу промислових підприємств, насамперед базових і експортоорієнтованих галузей: ГМК, АПК, енергетики, транспортної інфраструктури. Також уже тепер необхідно створити умови для швидкого повернення до роботи інших підприємств після послаблення карантинних обмежень. Будь-яке посилення карантинних заходів можна визнати доцільним за умови, якщо воно не зашкодить економіці країни. Запровадження додаткових карантинних обмежень не повинно ускладнювати й без того важке становище економіки. Наприклад, не можна обмежувати пересування працівників промислових підприємств, інакше це зупинить їх роботу і, зрештою, обрушить економіку».

Автор статті описує макропрогноз стану економіки України та необхідні заходи для підтримки бізнесу і промисловості: «Через кризу у світовій економіці та карантин українська економіка має погані перспективи. Згідно з новим макропрогнозом Мінекономіки, ВВП України впаде у 2020 р. на 4,8 %, раніше очікувалося зростання на 3,7 %. Прогнозується падіння експорту на 4,5 %, раніше очікувалося зростання на 7,8 %. Інфляція прогнозується на рівні 11,6 %, раніше очікувалося 5 %.

Найреальніші для України заходи підтримки бізнесу і промисловості це:

- зниження податків;
- мораторій на зростання тарифів держмонополістів;
- автоматичне відшкодування ПДВ.

Ми стверджуємо це, ґрунтуючись на аналізі сучасної економічної історії України, протягом якої в нашої національної економіки були тільки періоди падіння (1991–2000), (2008–2009), (2014–дотепер) і періоди відновлення, але аж ніяк не стійкого зростання. Але при цьому щоразу країна виходила з кризи, застосовуючи доволі жорсткі принципи державного регулювання економіки: зниження податків і тарифів для промислових галузей і паралельно підтримку експорту (АПК, ГМК, машинобудування). З іншого боку, необхідно дати максимальну свободу малому й середньому бізнесу, враховуючи інтереси розвитку національної економіки, наприклад, у виробництві соціально необхідної та значимої продукції, виробів медичного призначення, імпортозаміщенні тощо».

І. Манцуров підсумовує: «Необхідно бути практичними та діловими, захищати інтереси національної економіки, бути патріотами своєї економіки, а не глобального ринку, враховувати інтереси всього суспільства та

орієнтуватися на принципи сталого розвитку» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 9.04).

***

На сайті журналу «Український тиждень» 10 квітня 2020 р. опубліковано статтю старшого наукового співробітника відділу філософської антропології Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, професора кафедри філософії та релігієзнавства Національного університету «Києво-Могилянська академія» доктора філософських наук Т. Лютого, присвячену наслідкам пандемії в соціальному просторі.

Автор зазначає: «Порівняно недавно, після Другої світової війни, у світі почали відкриватися кордони національних держав для охочих їх відвідати. Може скластися враження, що це сталося раптово, як із нашим безвізовим пересуванням, зручність якого ми зовсім нещодавно відчули. Поступово швидкість потрапляння в іншу точку планети ставала непорівняною з темпом бодай сторічної давнини. Щоправда, надзвичайно хутко шириться й епідемія. А це означає, що прогрес – не така вже беззаперечна штука, позаяк він має і зворотний бік. Одночасно з інформацією про поширення вірусу поживалося також обговорення того, який тип економічної системи здатен вправніше й надійніше реагувати на виклики. Прихильники “твердої руки” впевнено кивають на Китай, де поведінку людини жорстко регламентовано. Натомість у ліберальних демократіях будь-які обмеження викликають невдоволення. Хай там як, а приховування реального стану справ у протидії труднощам і насильницькі дії попри вдавану ефективність – слабкуваті здобутки, що радше нагадують час Чорнобильської катастрофи, коли цілком виправданим вважали невизнання того, що коїться довкола. Однак перенесення виробничих потужностей за межі локальної ойкумени спричинило те, що неолібералізм сам узяв себе в заручники. Бо щойно виникає схожа на пандемію ситуація, то із забезпеченням таких елементарних речей, як, приміром, захисна маска, виникають труднощі. Те саме спостерігається й у системі охорони здоров'я. Навіть за наявності найдорожчого страхового полісу ніхто не застережений від зараження з боку тих, кому така послуга недоступна. Перетворення медицини на щось штибу комерційного сервісу обслуговування переводить її в розряд ремесла, а не покликання зцілювати. Близько до цієї проблеми підходить і загальний стан розвитку цивілізації, а особливо контраст між технічними винаходами і превентивними заходами. Здавалося, після технологічного прориву, який дав змогу долати різноманітні захворювання, масові зараження не будуть настільки страшними. Та з'ясувалося, що для цього, крім строгого режиму щеплень, потрібно дотримуватися також правил елементарної гігієни, тобто хоч би просто мити руки. Тепер, коли дистанціювання стає найпершою вимогою, на передій план виходить віддалена робота. Судячи з усього, вона й надалі змінюватиме умови

соціалізації. Для цього, швидше за все, розроблятимуть відповідні форми контролю та звітності. Звичайно, насамперед це стосується офісної праці».

Філософ окреслює соціальні зміни, до яких доведеться призвичаїтись людству: «Очевидним є вплив на досі усталені комунікативні звички, передовсім привітання: рукостискання, обійми, поцілунки. Уже зараз взаємодія на відстані та сприйняття іншого через нові медіа дає відчутти видозміну спілкування, яке дедалі більше нагадує самотність. Загалом, від цього залежатиме чи набуде суспільна атомізація крайніх форм, а також чи зможемо ми продовжувати усвідомлювати себе людством, тобто єдністю, а не відокремленими індивідами. Ідеться не про стабільність, а взаємну підтримку. Якщо не переосмислювати чинників, на яких тримається довіра, ізоляція ще більше поглиблюватиметься, переростаючи в тотальну самотність. Ці аспекти впливатимуть і на публічну сферу, позаяк екранне сприйняття створюватиме ілюзію реальності, а відсутність останньої породжуватиме віртуальні ефекти, подібні до Платонівського міфу про печеру. До того ж важливо зрозуміти чи дотримуватиметься влада балансу сили та свободи, особливо після відчутної спроби обмежити права в умовах карантину, зокрема на пересування. З іншого боку, вкрай необхідно поводитися не як вередливе дітисько, якому щось заборонили. Відповідальне ставлення до себе й до інших – це, за Кантом, виконання даного собі закону. (...) Поза тим, ніяк не випадає нехтувати культурою, насамперед розвитком науки й освіти – цариною, де не лише зберігається архів винайденого, а має визрівати потенціал пошуку та ухвалення відповідних до ситуації рішень. На жаль, матеріально-прагматичні чинники настільки поглинули розрахункове мислення сучасності, що стає набагато важче схоплювати символічний вимір культури як океану смислів, що не дає людству остаточно зникнути» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.04*).

Корпоративне співробітництво

Президент НАН України академік Б. Патон і президент НАПН України академік В. Кремень 19 березня 2020 р. затвердили Програму спільної діяльності Національної академії наук України та Національної академії педагогічних наук України на 2020–2022 роки. Програмою передбачено проведення ряду заходів за спільної участі фахівців установ НАН України та НАПН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 14.04*).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

*Центральноєвропейською службою сприяння транскордонним ініціативам [Central European Service for Cross-Border Initiatives (CESCI), Угорщина] в онлайн-журналі опубліковано статтю *Strategic alliance set along the external borders of the EU, de позитивно оцінено співпрацю у сфері розвитку транскордонного співробітництва в Україні, активну участь у якій узяв Інститут економіко-правових досліджень НАН України.**

Перше європейське об'єднання територіального співробітництва «Тиса» (ЄОТС ТИСА) Європейського Союзу (ЄС) з країною, яка не є членом ЄС, було створено у 2015 р. за участю самоврядування м. Кішварда (Угорщина), Закарпатської обласної ради та Загальних зборів області Саболч-Сатмар-Берег (Угорщина).

ЄОТС ТИСА – унікальний проект як для України, так і для ЄС, оскільки вперше окрема область України, яка не є державою-членом ЄС, завдяки сусідній Угорщині стала учасником Європейського інструменту сусідства, покликаного розвивати співпрацю регіонів заради реалізації конкретних економічних, інвестиційних, екологічних, інфраструктурних та культурно-освітніх проектів.

Однак ряд проблем інституційно-правового забезпечення діяльності європейських територіальних об'єднань в Україні досі не вирішено. Саме з цією метою у 2019 р. ЄОТС ТИСА запросило Інститут економіко-правових досліджень НАН України, юридичний факультет ДВНЗ «Ужгородський національний університет» та Центральноєвропейську службу сприяння транскордонним ініціативам (CESCI, Угорщина) провести дослідження та розробити пропозиції щодо подолання труднощів на шляху поширення практики діяльності ЄОТС ТИСА як ефективного інструменту регіонального та місцевого соціально-економічного розвитку в контексті європейської інтеграції.

Результати такого дослідження було представлено у вересні 2019 р. на міжнародній науково-практичній конференції на тему: «Позитивний вплив створення та діяльності європейських територіальних об'єднань на економічний розвиток Європейського Союзу та його зовнішніх кордонів» та в повному обсязі опубліковано у виданні «Інституційно-правовий вимір участі України в європейських об'єднаннях територіального співробітництва». Серед авторів наукового дослідження варто відмітити співробітників Інституту економіко-правових досліджень НАН України (директор Інституту член-кореспондент НАН України В. Устименко, провідний науковий співробітник кандидат юридичних наук А. Санченко, провідний юрист С. Яценко).

Пізніше в Щорічнику CESCI, її офіційному виданні за 2019 р., який розсилається до понад 140 європейських установ, включно з ЄС, була опублікована наукова записка: «Поточні інституційно-правові рамки участі

України в транскордонному співробітництві» (Research Note: Current Institutional and Legal Framework for Ukraine's Participation in Cross-border Cooperation).

На основі успішної реалізації першого спільного міжнародного українсько-угорського проекту сторони вирішили продовжити співпрацю. Інститут економіко-правових досліджень НАН України разом із юридичним факультетом ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Центральноевропейською службою сприяння транскордонним ініціативам (CESCI, Угорщина), ЄОТС ТИСА та Радою Європи в рамках [Програми «Децентралізація і реформа місцевого самоврядування в Україні»](#) 10–11 лютого 2020 р. у м. Ужгород виконали наступний міжнародний проект щодо визначення пріоритетів у сфері розвитку транскордонного співробітництва в Україні та започаткування навчання публічних службовців із цих питань.

У лютому 2020 р. було представлено проект матриці взаємодії в галузях наукових досліджень, поширення знань і навчання, вдосконалення законодавства та практики. Наміри щодо такої консолідації зусиль нині закріплені Меморандумом про співпрацю у сфері транскордонного співробітництва, що був урочисто, в присутності Генерального консула Угорщини в м. Ужгород, підписаний керівництвом Інституту економіко-правових досліджень НАН України, юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Центральноевропейської служби сприяння транскордонним ініціативам (CESCI, Угорщина).

Сторони визначили сфери спільної діяльності, що охоплюють три географічні рівні (територія ЄОТС ТИСА, країн Східного партнерства та Вишеградської четвірки, а також самого ЄС та Ради Європи) та чотири тематики (наукові дослідження, освіта, законодавство й поточні питання транскордонного співробітництва) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 8.04).

Діяльність науково-дослідних установ

Для запровадження в Україні уніфікованого державного стандарту науковцями НАН України створена академічна система транскрибування українською мовою китайських слів та власних назв.

Система транскрибування українською мовою китайських слів та власних назв забезпечить запобігання різнописів і помилок при передачі китайських прізвищ й імен, географічних назв тощо. Це має велике значення для міждержавних українсько-китайських відносин, дозволяє виключити ймовірні юридичні колізії та суперечки через некоректне чи непослідовне транскрибування. Не менш важливим є дотримання єдиної системи транскрибування під час викладання китайської мови в школах та вищих навчальних закладах України, а також у наукових публікаціях та ЗМІ.

Затвердження академічної системи транскрибування китайських слів та власних назв українською мовою створило умови для подальшої роботи з розробки аналогічних стандартів для інших східних мов (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 7.04*).

***

На сайті інформаційного агентства «ВВС Україна» 4 квітня 2020 р. опубліковано статтю про 25-ту Українську антарктичну експедицію, яка нарешті після обсервації в Чилі відплила до станції «Академік Вернадський».

Нарешті 25-та Українська антарктична експедиція вирушила на станцію «Академік Вернадський» після обсервації в Чилі. До цього вся експедиція була під загрозою зриву через пандемію COVID-19. У середині березня українські полярники вже вирушали в Антарктику, але змушені були повернутися через карантин у Південній Америці.

У вівторок зранку (14 квітня 2020 р.) команда 25-ї Української антарктичної експедиції завершила двотижневу обсервацію в Чилі й вийшла на судні «Бетанзос» з порту Пунта-Аренас до станції «Академік Вернадський». Тепер її шлях пролягатиме через штормову протоку Дрейка. Зараз це – штормовий регіон, адже в південній півкулі вже осінь, а в Антарктиді наближається антарктична зима. Очікується, що експедиція дійде до острова Галіндез, де розташована українська станція, за п'ять днів. Такі прогнози дають в Національному антарктичному науковому центрі (НАНЦ). Перед відплиттям на «Бетанзос» завантажили шість фур продуктів, пального і обладнання.

Коли експедиція дійде до станції, там ще п'ять днів розвантажуватимуть «Бетанзос», і ще протягом п'яти днів, як очікується, до Чилі повертатиметься 24-а українська антарктична експедиція.

«Зусиллями наших дипломатів маємо домовленість, що уряд Чилі впустить нашу експедицію, яка вже понад рік пропрацювала в Антарктиді, на свою територію, – говорить керівник НАНЦ Є. Дикий. – Звідти потім буде організована їхня відправка в Україну. Шляхи цього останнього етапу ще узгоджуються та залежать від того, як розвиватиметься ситуація з карантинном в Україні та інших країнах на шляху додому».

Цьогорічна зміна експедицій на «Академіку Вернадському» чи не найважча за всю історію українського дослідження Антарктиди.

Наприкінці березня 25-та експедиція знову вирушила в Антарктику й змогла дістатися чилійського міста Пунта-Аренас. Однак там їй знову довелося проходити двотижневу обсервацію – такі були вимоги Чилі. При цьому в березні-квітні кожен день для перезмінки має велику вагу – щоб встигнути все зробити, поки шлях до о. Галіндез не перекриє крига. Зазвичай станція ізольована 8–9 місяців на рік. Розглядалася навіть можливість, щоб частина 24-ї експедиції залишилася на другу зимівлю і не довелося залишати

станцію на рік (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*. – 2020. – 13.04).

Питання фінансування НАН України

Коментар віце-президента НАН України академіка А. Загороднього для інформагентства «Укрінформ».

На думку віце-президента НАН України академіка А. Загороднього, попередній варіант бюджету, яким планувалося «зняти» з Національної академії наук 300 млн грн. став би катастрофою. Ці кошти – це бюджетна програма «Підтримка розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень» (КПКВК 6541230), за якою фінансуються пріоритетні дослідження, підтримка молодих науковців, закупівля обладнання тощо.

«Саме за рахунок цієї програми фінансується програма створення молодіжних дослідницьких лабораторій і груп», – зазначив А. Загородній.

Як пояснив академік, молодіжні дослідницькі лабораторії – це група молодих вчених від трьох до п'яти осіб, яка подає на конкурс проект. Цей проект має стосуватися пріоритетних новітніх досліджень, які відповідають світовим трендам. Група молодих людей за конкурсом може отримати від 600 тис. грн до 1 млн грн. Лабораторія може отримати до 1 млн грн на рік на 4–5 осіб.

За його словами, це дуже важливо, тому що це, по-перше, дозволяє мати науковцям пристойну зарплату, часом навіть більшу, ніж у старших колег. Однією з умов конкурсу було те, що ці дослідження мають опиратися, в тому числі, й на міжнародну співпрацю. Торік було 10 дослідницьких молодіжних лабораторій і 20 молодіжних дослідницьких груп. Цьогоріч їхню загальну кількість збільшили до 36: 9 лабораторій та 27 груп, які охоплюють 133 молодих науковців із 40 установ НАН України. Тож, якби забрали ці 300 млн, то тоді довелось б закрити всі ці молодіжні лабораторії, які вже почали працювати.

Академік А. Загородній зазначив, що в академії вдячні урядовцям, Комітету Верховної Ради України з питань освіти науки та інновацій, Бюджетному комітету, які дослухалися до наукової громадськості й зберегли в бюджеті фінансування пріоритетних наукових досліджень (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>)*. – 2020. – 13.04).

Астрономічна наука

Чому Нобелівську премію в галузі фізики 2019 р. присуджено не за відкриття найпершої екзопланети? Чи доцільно повертати Плутону статус планети Сонячної системи? Що досліджують у Головній астрономічній обсерваторії НАН України (ГАО)? Про це й інше в

розширеному спецвипуску (у форматі «запитання – відповідь») програми «Все про Всесвіт з Іваном Крячком» (від 28 березня 2020 р.) розповів її автор – завідувач лабораторії методологічного та інформаційного забезпечення освіти і науки (астрономічної) ГАО та Київського національного університету ім. Тараса Шевченка І. Крячко.

Наука та її популяризація в ГАО

«Обсерваторія є найбільшою астрономічною установою в Україні, наші вчені виконують дослідження в широкому спектрі тем за майже всіма розділами сучасної астрономії. Наприклад, мої колеги з відділу геодинаміки вивчають Землю за допомогою космічних методів. Ми також досліджуємо об'єкти в Сонячній системі зокрема і галактиці Молочний Шлях загалом, працюємо в галузі позагалактичної астрономії. Поза нашою увагою залишаються хіба що питання космології.

Розповім про один із наших важливих наукових результатів. ГАО має доволі хороший сонячний телескоп, який за роздільною спектральною здатністю належить до п'ятірки найкращих подібних телескопів світу: він дозволяє отримувати якісний спектр Сонця. З допомогою цього інструмента мої колеги з відділу фізики Сонця здійснюють моніторинг спокійної атмосфери Сонця. Досі вважалося, що впродовж 11-річного циклу активності спокійна фотосфера нашої зорі не зазнає особливих змін. Ученим ГАО вдалося з'ясувати, що це не зовсім так – певні зміни в ній усе ж спостерігаються.

Наші фахівці не тільки проводять дослідження, а й популяризують науку. Скажімо, вже протягом кількох десятиліть Обсерваторія щороку видає Астрономічний календар. Це видання розраховане на широку аудиторію зацікавлених астрономією людей – як професійних астрономів, так й аматорів. У ньому зібрано не тільки цікаві дані про різноманітні астрономічні явища (довідкова частина), а й статті авторства провідних українських астрономів із різних вітчизняних установ (науково-популярна частина). На жаль, цей календар виходить невеликим накладом, але ситуацію рятує Інтернет, де можна знайти чимало актуальної та корисної інформації про спостереження зоряного неба. ГАО також є одним із засновників і видавців науково-популярного журналу «Світогляд». Загалом ми з колегами охоче спілкуємося з медіа і намагаємося не відмовляти в співпраці просвітницьким проектам. Нерідко до нас звертаються телеканали (передусім служби новин) – з проханням про коментар щодо того чи іншого астрономічного явища. Щоправда, пряму мову фахівця телевізійники, на жаль, часто урізають максимально і, до того ж, доповнюють її думкою астрологів чи інших далеких від науки людей».

Екзопланети і Нобелівська премія

«Першу екзопланету (планету за межами Сонячної системи) відкрили ще 1991 р. Це була екзопланета, що оберталася навколо нейтронної зорі. Проте частину Нобелівської премії в галузі фізики 2019 р. присуджено науковцям, які відкрили іншу екзопланету – біля сонячноподібної зорі.

Вочевидь, у такий спосіб Нобелівський комітет вирішив відзначити відкриття, важливе передусім для людства. Адже йдеться про те, що наша Земля – не одна така планета у Всесвіті, є інші, які можуть бути схожими на неї не тільки своїм розміщенням біля центральної зорі. Дослідження екзопланет, яких на сьогодні відкрито вже кілька тисяч, стало новою великою і перспективною темою в астрономії. Та навіть минулорічні нобеліати М. Майор і Д. Кело зауважують, що людство ще дуже нескоро зможе відвідати екзопланети на зразок Землі, навіть якщо їх буде знайдено біля відносно не далеких від нас зір».

Плутон втратив статус

«Відколи Міжнародний астрономічний союз (МАС) 2006 р. позбавив Плутона статусу великої планети Сонячної системи, віднісши його до когорти планет-карликів, частина астрономів припускають, що за орбітою Плутона – в поясі Койпера або далі за ним – може кружляти доволі масивна планета (можливо, навіть завбільшки з Нептун) – потенційний претендент на звання нової дев'ятої планети Сонячної системи. Її поки що не знайдено та, за теоретичними розрахунками, виконаними однією з дослідницьких груп, збурення руху деяких об'єктів у поясі Койпера може вказувати саме на присутність такого небесного тіла. Можливо, його колись вдасться виявити за допомогою нових космічних телескопів, які найближчими роками стануть до ладу на орбіті Землі (ідеться, серед іншого, про космічний телескоп ім. Д. Вебба, який планують запуснути 2021 р.). Але це мають бути телескопи, що працюватимуть в інфрачервоному діапазоні, оскільки ймовірна планета, якщо вона справді існує, розташовується на значній відстані від Сонця і має не надто великі розміри для яскравої світності.

Попри те, що рішення МАС про позбавлення Плутона статусу великої планети було ухвалено більшістю голосів, особисто я вважаю це неправильним. Виправданням МАС може слугувати той факт, що станом на 2006 р. Плутон вважався “мертвою” планетою, про яку загалом було мало що відомо, аж поки повз неї не пролетів космічний зонд New Horizons, який виявив, що ця планета є досить розвиненою і, умовно кажучи, “живе” – на ній знайдено чимало відносно свіжих утворень, вік яких становить сотні мільйонів років, наявні гори й інші елементи рельєфу. Вчені, які забезпечували науковий супровід проекту New Horizons, просять колег-астрономів не називати будь-яку іншу планету дев'ятою, наполягаючи на тому, що нею має бути саме Плутон, і пропонуючи МАС повернути йому колишній статус».

Навколо чого кружляє Земля

«З огляду на сучасні знання про Всесвіт, більшість людей вважають, що наша планета обертається навколо своєї зорі, а не навпаки. Та це питання не настільки просте, як здається. Можливо, когось це здивує, проте, з точки зору фізики, правильна відповідь полягає в тому, що ані Сонце не обертається навколо Землі, ані Земля – навколо Сонця, а обоє вони обертаються навколо центру мас системи «Земля – Сонце». Але оскільки

зоря є значно масивнішим об'єктом, то ця точка (центр мас) розміщується в її надрах. Тож фактично можна говорити, що Земля й справді обертається навколо Сонця. З погляду ж небесної механіки, відповідь на це запитання залежить від того, що взяти за точку відліку – центр системи координат. Тобто рух небесних тіл описуватиметься з огляду на те, до якого об'єкта “прив'язано” систему координат».

Уфологія, астрологія та інша езотерика

«Я переконаний, що люди мають право цікавитися чим завгодно і доволі спокійно ставлюся, наприклад, до тих, хто вірить у гороскопи, але негативно – до самої астрології. У нашому Всесвіті ще багато нерозкритих таємниць. Одна з них стосується об'єктів, які називаються НЛО (англійська аббревіатура – UFO) і нібито “вивчаються” уфологією. Насправді ця сфера наукою не є, оскільки не відповідає двом вимогам: по-перше, не оперує підтвердженими, достовірними фактами; по-друге, не піднялася до рівня теоретичних узагальнень. Можливо, це щось, що тільки передує науці, або щось, що, зрештою, переросте в науку. Проте на сьогодні, повторюю, говорити що уфологія є наукою на зразок сучасних фізики чи астрономії, не можна. Це не відповідає дійсності» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 8.04).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

На сайті освітньої платформи «Інститут Просвіти» 14 квітня 2020 р. опубліковано інтерв'ю з орнітологом, старшим науковим співробітником Державного природознавчого музею НАН України А. Бокотеем та екологом, науковим співробітником Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка НАН України Т. Бедернічком. Учені розповіли про причини підпалів сухої трави, які цьогоріч набрали масштабів екологічної катастрофи, про те, як українці вже розплачуються за свою звичку підпалювати суху траву і чим ще ми можемо полатитися.

Лише за три місяці 2020 р. в Україні згоріли 18 тис. га землі. За інформацією ДСНС, цьогоріч в екосистемі виникло понад 15,5 тис. загорянь. Однак ця цифра майже щоденно змінюється. Найбільше потерпають від вогню відкриті території – де є трави, очерет, сміття. Основною причиною традиційних підпалів сухої трави, які цьогоріч набрали масштабів екологічної катастрофи, є не диверсії, як думає цілком адекватна частина населення, а людська неосвіченість. Така собі звичка, яка перевертає всі уявлення про здоровий глузд, мовляв, дід палив, батько палив, сусід палив, а я чим гірший. Ще одна версія – підпал, щоб замаскувати вирубування лісів.

А. Бокотей зазначає: «За часів наших дідів, на яких так люблять посилатися палії, українські зими були морозними та сніжними. Мінус двадцять градусів узимку й метрові замети снігу були нормою, а не

аномалією. Тож ґрунти і рослинність навесні були вологими, підпалити їх було складно, а якщо й вдавалося, то вигорали невеликі клаптики. Ще 30 років тому у Львові було понад 170 дощових днів на рік. Сьогодні добре, якщо бодай 50 днів у Львові будуть з дощами. Клімат кардинально змінився, як і досягнення в науці. Сьогодні вже добре відомо, що паління трави завдає шкоди і ґрунту, і рослинному та тваринному світам, і здоров'ю самої людини. Ми живемо у ХХІ ст., але нерідко поводимося, як дикуни».

Т. Бедернічек додає: «Є ще одна причина стихійних пожеж. Наші люди звикли виносити сміття до річки, бо вода забере, а сухе палять, бо вогонь забере. У нас немає відповідальності ні перед природою, ні перед суспільством, у якому живемо. Безвідповідальним виховуємо й молоде покоління. Частина пожеж у полі та горах провокують саме діти. Неодноразово був свідком цього та власноруч гасив наслідки дитячих забав.

Учені зауважують, що підпали трави роблять екосистему простішою, а отже, вразливішою: «Будь-яка екосистема, навіть суха трава чи бур'яни – дуже складний комплексний механізм взаємозв'язків між різними живими організмами: рослинами, комахами, птахами, ссавцями. Такий механізм відпрацьовувався сотні, тисячі, можливо, й мільйони років, зовсім не для того, щоб згоріти в один момент», – каже А. Бокотей. «Ґрунт та перепріле листя, яке на ньому лежить, – найбільш заселена частина біосфери, – долучається Т. Бердернічек. – В одному грамі можуть бути мільйони, інколи мільярди мікроорганізмів, які й відповідають за деструкційну ланку екосистеми, тобто за всі процеси розкладу та повторного повернення речовини в екосистему. Спалити рослини означає розірвати харчовий ланцюг у природі, адже до нього входять не тільки рослини й тварини, а й мікроорганізми. Взагалі мікросвіт досі залишається для людства загадкою. За найоптимістичнішими прогнозами, ми знаємо лише 5–10 % мікроорганізмів. Але й ці знання є вкрай важливими, аби зрозуміти, як працює природа. Наприклад, деякі мікроорганізми дозволяють брати з атмосфери азот, якого багато в атмосфері, проте дуже мало в ґрунті. Це необхідний елемент для розвитку рослин. Тож коли ми випалюємо суху траву, знищуємо й ті дуже важливі азотофіксуючі мікроорганізми. Щось можна відновити мікробіологічними добривами, аналогами пробіотиків. Утім лише незначну частину. Під час горіння виділяється вуглекислий газ, що посилює парниковий ефект, а під час повільного тління – смертельно небезпечний чадний газ. Отже, через підпал трави та листя переривається колообіг речовин і зникає вся користь від природного процесу. Думка, що паління дуже корисне для родючості ґрунтів, є застарілою й помилковою. Коли палять траву, то з найбільш родючого шару ґрунту згорає гумус. Висока температура знищує накопичену в ґрунті органіку, збіднює його склад і порушує структуру. На відтворення родючого шару потрібні роки, а то й десятиліття. Цікаво, що паління зазвичай відбувається в період тиші, коли не можна навіть проводити санітарні рубки лісу, бо в цей час розмножуються

дикі тварини. Тож у вогні гинуть і цілі потомства тварин та птахів. Ми їх просто спалюємо живцем – і це страшно. Просто якесь середньовіччя!»

А. Бокотей: «В останні роки клімат помітно змінився. Зими стали теплими з малою кількістю снігу. Цього року деякі перелітні птахи повернулися значно швидше, ніж раніше, і, відповідно, швидше почали гніздуватися. Вже сьогодні насиджують кладки більшість видів качок, лебеді, а в окремих пар гусей уже є пташенята. Для птахів будівництво гнізда, відкладання та насиджування яєць, а потім ще й вигодовування пташенят – це дуже великі енергетичні затрати. І це все згорає, все гине. Для птахів, які відкладають лише одну кладку на рік (качки, гуси, лебеді), втрачене потомство – це відсутність відтворення, а відтак падіння численності виду...».

Учені пояснюють чим вже розплачуються українці за неконтрольовані підпали сухої трави:

«До останнього видання Червоної книги України занесено 226 видів комах, 8 земноводних, 11 плазунів, 87 птахів і 68 ссавців, – зазначає А. Бокотей. – Життєві цикли багатьох з них пов'язані з луками, пасовищами, нежитками, де навесні та восени багато сухої рослинності. Держава, науковці, громадські організації залучають великі кошти, щоб зберегти біологічне різноманіття і врятувати вразливі види. Хоча сьогодні катастрофічно падає чисельність і дуже численних видів, таких як, наприклад, польовий жайворонок. А жайворонок – це не лише естетика, без якої важко уявити українську культуру. Це важливий елемент харчових ланцюгів у природі, порушення яких може мати непередбачувані негативні наслідки».

Т. Бедернічек також підкреслює: «Регулярні та неконтрольовані підпали негативно впливають на біорізноманіття, призводять до зникнення цілих популяцій деяких видів. А отже, максимально спрощують екосистему. А що простіша екосистема, то вона менш стабільна і більш вразлива до різних природних чинників. Прикладом таких нестабільних екосистем можуть бути агроліси, поширені в США та Великій Британії. У них висока продуктивність, але вони вразливі до різноманітних захворювань та шкідників. Натомість природний ліс, якому властиві високе біорізноманіття та складніша структура, значно стійкіший. У час, коли клімат кардинально змінюється, а стихійні лиха у вигляді вітровалів, повеней стають майже систематичними, ми маємо бути напоготові. Натомість такими підпалами суттєво ослаблюємо природу і як наслідок своє здоров'я. Останнім часом почали горіти навіть Карпати: то місцеві полонину підпалють, то туристи багаття не загасять, а любителі чорниці взагалі випалюють цілі плантації кущів сухої чорниці. наразі в Карпатах дуже багато сухих смерек, які ще за Австро-Угорщини штучно насадили. А все, що штучно насаджено, довго не живе. На тлі глобального потепління, яке супроводжується теплими зимами, засухами, підпали трави можуть призвести до повноцінних масштабних лісових пожеж. А це сильний удар не лише по довкіллю, а й по здоров'ю

людини, яке сьогодні й так під загрозою» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 14.04).

Освіта та кадрове забезпечення в Україні

Провідні українські науковці й освітяни в листі до Президента України В. Зеленського висловили занепокоєння через падіння загальної професійної підготовки вчителів, особливо природничих дисциплін, що унаочнилося із впровадженням дистанційного навчання в нашій країні.

Неприпустимі фактичні помилки, допущені під час телеуроків, показали, що відновлення змістового рівня вивчення природничих предметів має стати окремим актуальним напрямом реформування освіти в Україні.

«Звертаємось до Вас, пане Президенте, з проханням зробити все від Вас залежне, аби навести лад у цій сфері, і навчання в Україні припинило бути формальністю. Воно має повернутися на рейки отримання повномасштабних за змістом і доступних за формами знань, коли природничо-наукова та інженерно-технічна освіта знову набуде престижу, оскільки саме вона виступає гарантом технологічного розвитку нашої держави, чого ми так палко бажаємо», – йдеться в листі.

Зі свого боку вчені запевнили в повній готовності долучитися до відповідної роботи з відбору викладачів для телеуроків, їхнього (уроків) експертного супроводу, обговорення змісту й форм навчання, оперативного редагування учбових онлайн-програм тощо (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 14.04).

Наукові видання

Інститут археології НАН України пропонує увазі всіх зацікавлених електронну версію щорічника «Археологічні дослідження в Україні-2018».

Видання «Археологічні дослідження в Україні» є щорічником, який готується до друку Польовим комітетом Інституту археології НАН України та містить інформаційні повідомлення про роботу археологічних експедицій поточного польового сезону. Стане в нагоді науковцям, студентам й усім, хто стежить за розвитком сучасної української археологічної науки.

Ознайомитися із електронною версією щорічника «Археологічні дослідження в Україні-2018» можна за посиланням: http://www.vgosau.kiev.ua/AP-ADU/ADU_2018.pdf (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.04).

Наука і влада

Під час чергового засідання уряду 8 квітня 2020 р. ухвалено рішення про створення Ради з питань економічного розвитку України.

Як повідомляє [Урядовий портал](#), створення Ради сприятиме подоланню кризових явищ у національній економіці та формуванню основних напрямів економічної політики держави для зростання добробуту населення. Передбачається, що на базі цього органу будуть об'єднані зусилля представників громадянського суспільства, органів державної влади, науковців. Для моніторингу ситуації та напрацювання пропозицій використовуватимуться сучасні досягнення науки й інновацій.

Очолить Раду Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль. Міністр розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України виконуватиме функції заступника. Вже відомо, що до її складу також увійдуть академіки, доктори наук, професори, міжнародні експерти, серед яких директор Державної установи «Інститут економіки та прогнозування НАН України» академік В. Геєць і директор Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академік Е. Лібанова. Докладніше: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-stvoriv-radu-z-pitan-ekonomichnogo-rozvitku-ukrayini> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 9.04*).

***

На сайті науково-популярного порталу «Граніт науки» опублікована стаття головного наукового співробітника Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України доктора економічних наук О. Поповича.

Автор аналізує програму діяльності нового уряду щодо розвитку науки.

О. Попович зазначає, що представлені положення мало схожі на програму діяльності, «це – чого би їм хотілось досягти». Ні про які реальні кроки тут не йдеться, фактично в цьому розділі програми, сформульовані лише, так би мовити, побажання: що урядовцям здається бажаним і правильним, впевнений науковець.

Автор констатує, що «світовий досвід показує: сьогодні не може стати багатою країна, у якої немає потужної науки. Змагання в галузі науки і технологій набуло ключової ролі у світовій конкуренції, і навіть для того, щоб повною мірою використати можливості створених в інших країнах технологій, треба мати власну науку. <...> Україна, яка в цьому плані виглядала наприкінці минулого століття досить пристойно, сьогодні доскорочувала свою науку, як кажуть “до ручки”».

Ситуація, яка наразі склалася з наукою в Україні вимагає, на думку автора, екстраординарних заходів. «“Новий імпульс для розвитку” повинен бути дійсно потужним, інакше він не тільки не забезпечить розвитку української науки, але й не зупинить її деградації», – підкреслює О. Попович.

Тому програма діяльності нового уряду привертає до себе особливу увагу: «науковій громадськості хотілось б знати, чи є хоч якась надія на те, що щось зміниться в майбутньому» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.04).